

साहित्य

वर्ष : १६

आंक : १२

मार्च १९९०

मोल रु. ४

मार्च १९९०

वर्स १६ वें ❀ आंक १२

वर्सुकी पटी : रु. ४०-००

किरकोळ आंक : रु. ४-००

जाग

हया आंकांत

नदर संपादप्याची

- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार
- दुसऱ्यांचे नदरेंतलो 'हिन्दू' : रवीन्द्र केळेकार
- पोरट्रेट : महाबळेश्वर सैल
- आनी एक वीरभद्र असोच हारता... : सुरेश गांवस
- इतिहासाचीं पानां : काकासायबांत्यो चिटी
- साहित्य-नियाळ : नागेश करमली
- कवीत : शंकर रामाणी, सुदेश लोटलीकार,
परेश नरेन्द्र कामत, भालचंद्र गांवकार
रमेश घ. लाड

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

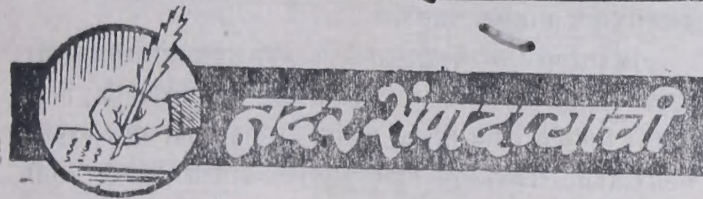
सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाड्डोळ, गोंय
०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

प्रमाण कोंकणी

कोंकणी भाशेक लिपी ना, व्याकरण ना अशें कितलींशीं वर्सां आयक आयक आयकलें. आतां नवें आयकूंक येता : तिचें खंय प्रमाण रूप अजून तयार जावंक ना.

कांय वर्सां पयलीं महाराष्ट्र परिचय केन्द्र हे तरेचो प्रचार करतालें. जो जो कोण महाराष्ट्रांतल्यान येतालो ताका तें 'हे भाशेक प्रमाण रूप ना' अशें सांगतालें. 'तुर्ताक जें रूप चलता तें अंत्रुजी रूप अशेंय सांगतालें.'

अंत्रुजी म्हळ्यार सारस्वती असो कांय जाणांचो ह्या केन्द्रान समज करून दिल्लो.

तांच्याच पावलार पावल दवरून आमचेय कांय लोक अज्ञानान तशें म्हणपाक लागिल्ले. अखेरेक आमच्यांतलो अंकलो (जातीन सारस्वत न्हय असलो) कोंकणी भक्त मुखार सरलो आनी ताणे अंत्रुजेंतल्या बहुजन समाजाचे भाशेंत आनी अंत्रुजेंतल्या वामणांचे भाशेंत आशिल्लो फरक सोदून काडलो : अुच्चारांच्या मळार दोन चार कडेन आनी क्रियापदांच्या रुपांच्या मळार दोन तीन कडेन आशिल्लो फरक सोडल्यार अंत्रुजेंतली सगळ्यांची भास सारकी ह्या निर्णयार तो पावलो.

दुसरो असलो कोणूय मुखार सरत जाल्यार ताकाय अंत्रुजेंतली कोंकणी आनी म्हापश्यां, दिवचले, सांग्यार, कुडचड्यार, कुंकळ्ळे काणकोणा मुरगांवा अुलयतात ते कोंकणींतूय कसलोच फरक ना ह्या निर्णयार तो पावतलो.

पुणून खरेपणानशीं असल्या कसल्याच वावराची गरज ना. वाकिच्या भाशांचें प्रमाणरूप जशें 'तयार जालां' तशेंच कोंकणीचेंय प्रमाशरूप आपशीं तयार जातलें. ज्या प्रदेशाची कोंकणी ही राज-

वर्सुकी पटी ह्या म्हयन्यांत सोंपता ताणीं नव्या वर्साची पटी रु. ४०-०० धाडून दिवंची ही मागणी.

भास आसतली ते प्रदेशाचे राजधानीत आनी तिच्या भोंवतणच्या वाठारांत 'लोक जी भास अुलयतले तेच भाशेंत कोंकणी बरोवपी बरोवपाक लागतले

आनी बरयतां, बरयतां तिका अेक थीर रूप येतलें.

तेन्ना मागीर ती बामणांची भास काय बहुजन समाजाची हो प्रस्न अपरासचो ना. मराठींत जशे फकत भट आशिल्ले म्हूण मराठी ही भटी भास म्हूण मुखार आयली तशे कोंकणींत बरोवपी फकत बामण आशिल्ले जाल्यार तिका बामणी रूप येतलें आशिल्लें. पुणून आयज कोंकणींत फकत बामणूच बरयनात- बहुजन समाजांत जितल्योय जाती आसात तितल्याय जातीचे भुरगे बरयतात- आनी हे भुरगे फकत अंत्रुजेंत राविनात, गोंयभर रावतात. देखून कोंकणीच्या प्रमाण रुपाक अंत्रुजी वा बामणी रूप येवपाचो भंय निखालूस ना.

कोंकणीचें प्रमाण रूप आयचे कोंकणी बरपावळींतल्यान अिल्लें अिल्लें करून थीर जायत वचूंक लागलां.

जे लोक अजुनूय कोंकणीक प्रमाण रूप ना म्हणटात ते अेक तर महाराष्ट्र परिचय केन्नाचे 'पगारी कार्यकर्ते' आसूंक जाय वा कोणूय देडशाणे विद्वान आसूंक जाय. विद्वानांक असली खोड आसता : लोकांचे तकलेंत गोंदळ मातयले बगर तांकां आपूण विद्वान जालों अशें दिसयना.

असलो अेक विद्वान आयज गोंयचे युनिव्हर्सिटींत कोंकणीचो प्रोफेसर जाला. तो शणै गोंयबाबांची कोंकणी अंत्रुजी आशिल्ली म्हूण भुरग्यांक शिकयता.

शणै गोंयबाबांची भास भतग्रामी आशिल्ली. दिवचल सांखळे ह्या वाठारांतली. अंत्रुजी भाशेची फकत तांणी तुस्त केल्ली. तिवूय अ. का. प्रियोळकार आनी तांगेले शिष्य रघुनाथबाब तळवडकार हांचे कान पिळपा खातीर.

पुणून तें आसूं, अिग्रजीन केन्ना प्रमाण रूप घेतलें ?

SPAN च्या जातेराच्या आंकांत अेक नोंद मेळ्ळी- How English has changed ह्या माथाळ्या खाला बरयल्ल्या Kevin Finneran नांवाच्या अेका विद्वानान.

तो म्हणटा-

'चॉसरच्या 'कँटरबरी टेल्स' ह्या पुस्तकांतली मुदलांतली (१३८० तली) अिग्रजी पळेत्त जाल्यार आयच्या अिग्रजी मनशाक लेगीत ती कळपाची ना

Whanne that Aprille with his shoures soote/ the droghte of march hath perced to the roote- म्हळ्यार कितें, कोणाक कळपाचें ना.

हें जालें काळाचें अंतर.

पुणून चॉसरच्या काळांत लंडनांतल्या अिग्रजाक नॉर्थ मिडलँड्सच्या अिग्रजाची भास समजनाशिल्ली. येद्याइया अिंग्लंडांत अिग्रजीचीं अितलीं रुपां आशिल्लीं की सगळींच सगळ्यांक सारकीं समजनाशिल्लीं.

हाचें कारण अिग्रजी ते मुस्तींत फकत अुलोवपाचीच भास आशिल्ली. तिका लिखीत रूप मेळूंक नाशिल्लें. पंदराव्या शतमानांत

छापखानो आयलो आनी लंडनांत लोक अुलयताले ती भास लिखीत रूप घेवपाक लागली. आनी हे लिखीत भाशेन अिग्रजीच्या सगळ्या बोली रुपांचेर आपणालो प्रभाव घालो. कांय काळा मेरेन वेगळे वेगळे कडेन अुच्चारणांचे फरक उरले, कांय कडेन ते ते बोली भाशेचीं कांय रुपांय उरलीं. पुणून उपरांत सगळ्यांची भास सारकी जाली. ती बदलली तर ना. तिचें एक प्रमाण रूप मात वयर सरलें. सोळाव्या शतमानाचे अखेरेक शेक्सपियर आयलो आनी ताणे अिग्रजीक थीर रूप दिलें.

फाटल्या तीनशें वर्सांत तिच्यांत व्हडलोसो कसलोच बदल घडून येवंक ना.

एकुणिसाव्या शतमानांत अमेरिकेंत अेक वेगळे तरेची अिग्रजी वयर सरपाक लागिल्ली. अिंग्लंड आनी अमेरिका दोनूय देशां मजगतीं आकांताचें अंतर. दोन खंडांतले दोन वेगळे देश हे. ह्या अंतराक लागून अमेरिकेंतली अिग्रजी अमेरिकी रूप घेवपाक लागिल्ली. पुणून विसाव्या शतमानांत रेडियो, सिनेमा, टेलिविजन, विमानां आयलीं. ताका लागून दोनूय अिग्रजी आशिल्ल्यो तश्यो परत्यो अेकठांय आयल्यो. आतां दोनूय अिग्रजी मदलो फरकूय कोणाच्या लक्षांत येना.'

सांगपाचें म्हळ्यार, भास जेन्ना लिखीत रूप घेता तेन्ना तिचीं बोली रुपां ल्हवूल्हवू लिखीत रुपांत भरसूंक लागतात आनी अिल्ली अिल्ली करून भास थीर अशें अेक प्रमाण रूप घेवपाक लागता.

हो संवसारभरचो न्याय.

कोंकणीय अशीच वाडपाची आसा.

लिखीत कोंकणी धा दीस वर्सा भितर कोंकणीचीं सगळीं बोली रुपां आपणात आसपावन घेवपाची आसा हे विशीं दुबाव घेवपाचें कारणूच ना. फकत लिपिच्या मळार कोंकणी अेक जावपाचो गरज आसा. लिपिच्यो वण्टचो आसतल्यो ते मेरेन तिच्या अेरूपपणाक आडखळ येतली.

अुरता प्रस्न तो मंगळूर आनी कोचीन कडले कोंकणीचो. ह्या दोनूय रुपांचो प्रभाव गोंयचे कोंकणीचेर पडूंक जाय हे विशीं आमकां अिल्लोय दुबाव ना. ते खातीर हीं दोनूय रुपां अेका सारकीं कानार पडत रावूंक जाय. ह्या कामाक आमकां रेडियो आनी टेलिविजनचो आधार मेळूं येता.

पयलीं गोंयांत किरिस्तांव जीं कांतारां म्हणटाले तीं किरिस्तांव वाठारांतूच चलतालीं. रेडियोन तीं हिन्दू वाठारांतूय लोकप्रिय केलीं, तशीं जर फाट्यां मंगळुरी नाटकां टी. वी. चेर येवपाक लागलीं जाल्यार मंगळुरी शैली कानार पडून पडून संवकळिची जावंक लागतली आनी मागीर मंगळुरी बरोवपी जेन्ना नागरीतल्यान बरोवपाक लागतले तेन्ना लिखीत मंगळुरी कोंकणी लिखीत गोंयचे कोंकणीक लागीं येतली.

आनी पंदरा दीस वर्सा भितर सगळ्यांक सारकीच समजता; सारकीच बरोवंक येता असली अेक प्रमाण कोंकणी वयर सरतली.

ही प्रक्रिया सवकासायेन चलोवची काय नेटान चलोवची अितलेंच आमी थारावंक जाय.

• • • •

वखद पिडेक, जोराक न्हय

जोर ही पिडा न्हय.

पिडेचें तें अक लक्षण. तिचो अक symptom.

कुडींत खंय बरी अन्फेक्शन जाल्लें आसता तेन्ना कूड 'म्हाका अन्फेक्शन जालां, अन्फेक्शन जालां... कितेंय तरी वखद करात... बेगीन करात' म्हूण सांगपाक लागता. तेन्ना ती जोराचे भाशेंत अलुयता.

जाका ही भास समजता तो वखद जोराक करिना; अन्फेक्शन खंय जालां तें सोदून काडटा आनी त्या अन्फेक्शनाक वखद करता.

क्रॉसिन, अस्पिरिन बी गुळयो घेवन जोर देंवयलो म्हूण मुदलांतलें अन्फेक्शन ना जायना. क्रॉसिनान आस्पिरिनान जिवाक थोडेंशें बरें दिसत. पुणून मुदलांतल्या अन्फेक्शनाक वखद केले बगर मनीस पूर्ण बरो जायना.

आयज मुळाव्या शाळांच्या माध्यमाच्या प्रस्ताचेर गोंयांत जो वाद चल्ला ताचेंय रूप हेंच. आमच्या राजकी जिविताक खंयतरी अक अन्फेक्शन जालां आनी तें (आमचें राजकी जिवीत) 'म्हाका अन्फेक्शन जालां, अन्फेक्शन जालां, कितेंय तरी वखद करात' हें ह्या वादाचें रूप घेवन सांगपाक लागलां.

आमकां ताची भास सारकी समजूक ना.

देखून वखद आमी ह्या वादाच्या रुपान अपरासलेल्या जोराक करपाक लागल्यात. खरेपणानशीं अन्फेक्शन खंय जालां तें सोदून काडूंक जाय आनी वखद त्या अन्फेक्शनाक कळूंक जाय.

मुळाव्या शाळांच्या माध्यमाचो प्रस्न सोडोवन आमकां तात्पुरतें बरें दिसत. पुणून मुदलच्या अन्फेक्शनाक वखद केले बगर आमचें राजकी जिवीत पूर्ण बरें जावपाचें ना.

आमचें खंय चुकलां ?

आमी कोंकणीच्या माथ्यार राजमुकट नडयला. पुणून राजदंड तिच्या हातांत आमी दिवंक ना. तो अग्रजीच्या हातांतूच दवरला.

अग्रजीच्या हातांतलो राजदंड कोंकणीच्या हातांत काडून दियात- पिडा सा ना जातली.

आनी आमचें राजकी जिवीत पूर्ण बरें जातलें.

जे भाशेच्या हातांत राजदंड आसता तीच भास पोटाची भास जाता. पोटाची भास जे मेरेन अग्रजी आसतली ते मेरेन शाळेचीय भास अग्रजीच अुरतली. ती कोणाक चुकोवंक येवपाची ना. पोटाची भास जेमेरेन अग्रजी आसतली ते मेरेन संस्कृताये खातीर भुरग्यांक पयलीं चार वर्सां कोंकणींतल्यान शिक्षण दियात- मानस-शास्त्राचे नदरेन, भुरगें जेन्ना आवय-भाशेंतल्यान मुळावें शिक्षण घेता तेन्नाच तें खरेंपणानशीं शिकता- असलीं सगळीं तत्त्वज्ञानां 'परोपदेश पांडित्यम्' हातूंत मोडटलीं.

पोटाची भास बदलात.

संस्कृतायेचे भाशेक पोटाची भास करात.

मानस-शास्त्राचो आनी पोटाचो मेळ जुळोवन हाडात. तेन्नाच आमच्या राजकी जिविताक जाल्ल्या अन्फेक्शनाक सारकें वखद केल्लेवरी जातलें. ना जाल्यार-

बरोवन दवरात : अक दोन पिळग्यां भितर- फकत दोन पिळग्यां भितरूच लोकांची आवय-भासूच बदललेली पळोवपाचो प्रसंग सगळ्यांचेर येतलो.

० ० ०

शिक्षणांत कोंकणी. दुसरो उपायूच ना

सत्तावीस वर्सां पयलीं आमी म्हणटाले, 'कितल्या-श्या शेंकड्यां अपरांत गोंय स्वतंत्र जालां. आतां नवें गोंय घडयता आसतना आमी सगळ्यांक अकेच तरेचें शिक्षण मेळटलें अशें थारावंक जाय- धवाड्यांक आनी कुळवाड्यांक, बामणांक आनी सुदरांक, हिन्दूंक आनी किरिस्तांवांक, अतलेंच न्हय, तर मुदलच्या आनी नव्या गोंयकारांक सगळ्यांक अकेच भाशेंतल्यान अकेच तरेचें शिक्षण मेळूंक जाय. श्रीमंत आनी गरीब सगळे अकेच शाळेंत अकाच बाकार वसून शिक्षण घेतले अशी येवजण आसूंक जाय.'

'नवें गोंय' घडोवपाचो हो प्रगतिशील विचार आयचो.

परंपरावादी (काय प्रतिक्रियावादी ?) गोंयकारांनी 'भावी पिळगे'च्या हुसक्यान आमच्या म्हणण्याक विरोध केलो आनी 'ना, आमी परंपरेन चलत आयलां तेच तरेचें शिक्षण आमच्या भुरग्यांक दितले' असो हट धरलो आनी 'कोंकणीवाद्यांनी तशेंच किरिस्तांवांनी तांकां जाय ते तरेचें शिक्षण आपणाल्या भुरग्यांक दिवचें' अशें मोट्या मोट्यान आड्डून सांगलें.

आनी ते मुस्तींतल्या बोटचेप्या सरकारान तांकां जाय तेंच जावंक दिलें. हिन्दूक वेगळे दवरले. किरिस्तांवांक वेगळे केले. आनी आमकां कोंकणी भक्तांक वाऱ्यार अडयले.

त्या वेळार 'सगळ्यांक अकेच तरेचें शिक्षण मेळूंक जाय' अश आयज म्हणटात ते स्वातंत्र्य सैनिक खंय आशिल्ले ? कोणा फाटल्यान अुबे राविल्ले ?

जावं, अुसरान जाल्यार अुसरान, पुणून आयले ते जाग्यार अशें म्हणून तांकां येवकार दिलो जाल्यारूय प्रस्न अपरासताच-

ते मराठीचें कितें कळूंक सोदतात ?

तिका तशीच दवरून फकत अंग्लीश भाशेंतल्यान मेळटा तेंच शिक्षण बंद दवरूंक सोदतात काय कितें ?

तशें जावपाचें ना.

मराठीक जी मेकळीक मेळटलो तीच मेकळीक अंग्लीश घेतली. वा म्हणुंया, मराठी आपणा खातीर जे हक राखून दवरतली ते सगळे हक अंग्लीशीक दिवचेच पडटले.

शिक्षणाच्या मळा वयल्यान जेन्ना मराठी वतली तेन्नाच अंग्लीश वतली.

सरकार घडये स्वातंत्र्य सैनिकाचे दबकावणेक भियेवन अंग्लीश शाळांक अनुदान दिवपाचें बंद करीत. घडये तें चलयता त्यो अंग्लीश शाळाय बंद करीत. पुणून-

अंग्लीश भाशेंतल्यान शिक्षण बंद जातलें व्हय ?

लोक खाजगी शाळा चलयतले. सरकारी अनुदान मेळ्ळें ना जाल्यार विद्यार्थ्यांची फी वाडयतले. अंग्लीश शिक्षण बंद जावपाची निखाळूस आस्त ना. परतें, खाजगी शाळेंत मेळटा तें शिक्षण बरें

म्हण आमीय-हिन्दूय, परंपरेचे व्हडले पुजारीय- ह्या श'ळांनी आपणाल्या भुरग्यांक धाडले.

आनी गोंयांत 'गांवठी सायबांची' अक नवी जात आमीच निर्माण करतले.

कोंकणी कडेन येयात. दुसरो अपायूच ना.

काय ह्या विचाराकडेन येवपाक आमगेले स्वातंत्र्य-सैनीक आनीक सत्तावीस वर्सा वाट चलतले ?

कोंकणी हो अक प्रगतीशील विचार. तो बामण आनी सुदीर, श्रीमंत आनी गरीब, किरिस्तांव आनी हिन्दू हांचे मजगतच्यो अूच-अुणाकपणाच्यो आनी आपलेपेलेपणाच्यो सगळ्यो वण्टी मोडून अुडयता.

जग बदलचें अशें जांकां दिसता तांणी स्वता बदलूं नाका ? आमी आमचें सोडचे नात, दुसऱ्यांनी मात आपणालें सोडचें हो खंयचो न्याय ?

० ० ०

साहित्यकार आनी राजकर्ण

'राजकर्ण ही अक अळशीक. बऱ्या मनशान तातूंत पडचें न्हय. समाजसुधारकान पडचें न्हय. साहित्यिकान तर निखालूस पडचें न्हय.'- हो विचार नवो न्हय. विनोबा सारकेल्या अेका विचारवंतान लेगीत तो पोटतिडकेन मांडला. तांणी सर्वोदयांत वावर करतल्यांक सगळ्यांक राजकर्णापसून पयस दवरलेले. अितलेंच न्हय, तर जांचें सगळें आयुष्य राजकर्णांत खर्चलें- आनी जे जवाहरलालांक विकल्प म्हूण जवाहरलाल प्रधान-मंत्री जावचे पयलींच मुखार आयिल्ले- त्या जयप्रकाशांक लेगीत तांणी राजकर्णापसून कडेक काडिल्ले.

कोंकणी लेखक संमेलनाचे अध्यक्ष गुरुनाथबाब ह्याच विनोबा संप्रदायांतले. तांकांय आमी कोणें राजकर्णांत पडिल्लें नाका साहित्यकार जेन्ना राजकर्णांत पडटा तेन्ना साहित्याचें खून लुकसान जाता अशें तांकां दिसता. तें जावचें न्हय हें पोटतिडकेन ते अुलयल्यात.

पुणून मातसो वेगळे तरेन विचार कश्या-

बनार्ड शॉ साहित्यकार आशिल्ले काय नाशिल्ले ? ते राजकर्णापसून कडेक राविल्ले ? निखालूस ना. बट्रांड रसेल रावूंक पाविल्ले ? ना. सार्त्र, कामू, माल्रो, गौकी हे सगळे संवसारांतले व्हडांतले व्हड साहित्यकार सगळे राजकर्णांत पडिल्ले. सगळ्यांची वडांत चड शक्ती राजकर्णांत खर्चल्ली.

आमचे थंयचे रवीन्द्रनाथूय राजकर्णांत कितलेशे घुस्पल्यात. शरतबाबू तर बंगाल प्रांतीय काँग्रेसचे पदाधिकारीय जाल्यात. खासा विनोबा राजकर्णांत पडल्यात. कितलीशींच वर्सा बंदखणीत रावन आयल्यात. काकासायब हे आमच्या देशांतलें अक व्हड साहित्यकार तांणीय कितलीशी वर्सा बंदखण भोगल्या.

राजकर्ण खंयच्याच तेजस्वी साहित्यकाराक चुकोवंक येवंक ना. संवसारांतल्या खंयच्याच serious साहित्यकारान राजकर्णाचें आफुड-भश्ट मानूंक ना.

गुरुनाथबाबांचें आराध्य जवाहरलालूच घेवया. तेवूय आमच्या

देशांतले अक मोट्यांतले मोटे साहित्यकार. तांगेली आत्मकथाच घेवची- साहित्यकारूच असली आत्मकथा बरोवंक पावता. ते राजकर्णांत पडूंक नाशिल्ले जाल्यार देशाक तांकां जाय तें रूप ते दिवंक पावतले आशिल्ले ? हजारांनी वा शेंकड्यांनी साहित्यकारां भितल्ले अक जावन अुरतले आशिल्ले. मागीर ते गुरुनाथबाबांचें आराध्यूय जावंक पावचे नाशिल्ले.

ह्या प्रस्नाची दुसरीय अक वट आसा-

वऱ्यांतले बरे साहित्यकार जशे राजकर्णापसून पयस रावूंक पावूंक नात तशें राजकर्णूय तेजस्वी लोकांपसून पयस रावूंक पावूंक ना. टिळकांचे सेवेक तें धांवून गेल्लें. गांधीचे सेवेकूय राविल्लें. लोहिया म्हळ्यार अुज्याचो गुठो. तांचे कडल्यान लेगीत ताणे 'श्रीकृष्ण' सारको अक शितळ निबंद बरोवन घेतिल्लो.

आमी राजकर्णापसून पयस रावूं. राजकर्ण आमचे पसून पयस रावंचे ना.

राजकर्णाक तेजस्वी लोकांची ओड.

आनी लेखक तेजस्वी नासत जाल्यार तांच्या साहित्याक कस-लेंच मोल ना. साहित्यकार म्हळ्यार नट, वीट, विदूषक न्हय. तो लोकमानसाचो अक विधायक- अक legislator.

राजकर्णापसून खंयच्याच तेजस्वी साहित्यकारान पयस रावूंक अुपकरना.

गुरुनाथबाब, अक सांगशात ? कोंकणीतले साहित्यकार राजकर्णांत पडूंक नाशिल्ले जाल्यार कोंकणी आयज जंय पावल्या थंय पावतली आशिल्ली ? केदये व्हडले ज्ञानेश्वर आनी तुकाराम तिणे निर्माण केल्ले जाल्यारूय-

साहित्य अकादेमींत लेगीत ती पावची नाशिल्ली.

अक खरें : राजकर्ण दोन तरांचें आसता. अक शक्तिचें. दुसरें सत्तेचें, अक रस्त्यार येवन सरकारा कडल्यान लोकशक्तिच्या आधारांन आमकां जाय थोडोवन हाडपी. दुसरें, सत्ता हातांत घेवन सरकाराकडल्यान फावो तें करून घेवपी.

पयले तरेचें राजकर्ण आमी खूब केलां.

आतां दुसरे तरेचें करपाचो वेळ आयला.

जाणी खंयच्याच प्रस्नाचो कसलोच विचार करूंक ना तांच्या हातांत सत्ता आनी जांणी आपणालें पुराय आयुष्य खंयच्या तरी अेका प्रस्नाच्या ध्यासांत खर्चिला तो रस्त्यार- हो देखाव कोंकणीच्या मळावयलो सासणाचो ना जावंक जाय आसत जाल्यार कोंकणींतल्या साहित्यकारांनी सरकार आपणाल्या हातांत घेवपाचें राजकर्ण कर-चेंच पडटलें- ताका अपाय ना हाणे साहित्याचें थोडें लुकसान जायत. कोंकणीचो मात अुत्कर्शच जातलो. दोन चार पुस्तकां थोडी निर्माण जायत. पुणून जीं अक दोन जातलीं ती चिरंतन मोलाचीं आसतलीं.

० ० ०

खंयचे वाटेन वतले आमी ?

केद्या म्हत्वाच्या काळांत जियेतात आमी !

अेके तरेचो मंथन-काळ हो. सगळें घुसळून काडपाक भायर सरिल्लो.

अक नवो संवसार निर्माण करपाक मुखार सरिल्लो.

संवसारांत कितलेशे देश, कितल्योश्यो भासो, कितलेशे धर्म, कितल्योश्यो मनीसकुळयो. ह्यो सगळ्यो मनीसकुळयो, सगळ्यो भासो, सगळे देग, सगळे धर्म आयज अकामेकां शेजरा येवन रावल्यात. संवसाराचे फाटीर आयज असो अकूय देश मेळचो ना, जंय दुसऱ्या देशांतले लोक येवन रावंक नात. अकूय भास अशी मेळची ना, जिचेर दुसऱ्यो भासो आपणालो प्रभाव घालिनात. अकूय धर्म असो आसचो ना, जाचे म्हऱ्यांत दुसरो धर्म येवन रावंक ना. आनी अकूय मनीस-कुळ अशें मेळचें ना जाच्यांत दुसऱ्या मनीस-कुळ्यांचें रगत भरसूंक ना.

हे सगळे वेगळ्या वेगळ्या संस्कारांत आनी वातावरणांत बाडिल्ले लोक अकठांय आयल्यात ते बेष्टे म्हणू नज. अतिहास-विघात्याचें कसलेंय तरी अक काम मुखार व्हरपाक ते अकठांय आयल्यात अशेंच म्हणचें पडटा. ज्या काळान तांकां आयजवेर अकामेकांपसून वेगळे आनी पयन दवरलले त्याच काळान तांकां अकठांय हाडल्यात हें स्पश्ट दिश्टी पडटा.

अतिहासाक- वा म्हणुंया काळाक- कुड्डें तत्व म्हणू नज. ताका दोळे आसात. अके खाशेले दिकेन-अक खाशेलो अुद्देश्य मुखार दवरून- तो वावरत आयिल्लो दिश्टी पडटा.

आतांमेरेन सगळे अकामेकांपसून पयस राविल्ल्यान सगळ्यांची बाड अके तरेन जाल्ली. जण अकल्यांत वेगळी वेगळी वैशिष्ट्यां निर्माण जाल्लीं. जण अकल्याच्या रुपांत, रंगांत, आकारांत, सभावांत वेगळेपण दिश्टी पडटालें.

खरेपणानशो जण अकल्याचें हें वेगळेपण ताच्या फकत भायल्या आंगातूच विकसीत जाल्लें. भितरल्यान सगळे सदांच अक आशिल्ले. अंतरंगांत कोणूच कोणापसून वेगळो नाशिल्लो. सगळ सदांच अकेच तरेन येवजीत आयिल्ले. अकेच तरेन हांसताले. अकेच तरेन रडटाले. भियेवप, असळप, सगळ्यांचे सारकेंच आशिल्लें. कित्याक, मृदलांत सगळे 'मनीस'च आशिल्ले.

हांकां सगळ्यांक अकठांय हाडून काळ आतां तांच्यांत कितेंय तरी नवें निर्माण करपाक भायर सरला जावंक जाय. सगळ्यांनी अकठांय येवचें, अकामेकांविशी सगळ्यांक ओड निर्माण जावंची. सगळ्यांक अकामेकांविशी आपलेपण दिसचें. तातूंतल्यान अकामेकांच्या काळजांत पोळ पडचो आनी सगळ्यांनी अकामेकांच्या आधारांन धर्तरेर अक स्वर्ग निर्माण करचो हो काळाचो अुद्देश्य आमूंक जाय.

मनीस हे धर्तरेचे फाटीर जल्मा आयला तेन्ना तो हेर जिवां सारकोच अक जीव म्हूण जल्मा आयिल्लो. हेर जिवां भाशेनूच तो जल्मा येतालो, जियेतालो, आनी मरतालो. हेर जिवांक जसो अतिहास ना तसो मनशाकूय अतिहास नाशिल्लो. प्राकृत अवस्थेंत जियेतल्या जिवांक अतिहास नासता. संस्कृताय नासता.

मनीस प्राकृत अवस्थेंत कितलो तरी तेंप रावलो.

अवचीत अक दीस काळान थारायलें- हाका प्राकृत अवस्थेंत दवरप ना. अक तर तो सुसंस्कृत जातलो वा विकृत जातलो- हेर जिवां सारको तो हे मुखार रावचो ना. काळान ताका संस्कृतायेचे

वाटेर हाडून सोडलो आनी म्हळें- आतां तुंवें हेच वाटेन मुखार वचपाचें. तूं फकत मनीस म्हूण जियेवपाक जल्मा येवंक ना. तुका आतां देवत्वाचे दिकेन चलपाचें आसा. तुजे मुखार आतां दोनूच वाटो आसात. अक तर संस्कृतायेचे दिकेन मुखार सरून हे धर्तरेर स्वर्ग निर्माण कर वा ते वाटे वयल्यान कडेक सरून धर्तरी नरका पाश्ट करून अुडय.

तुका तिसरी वाट ना.

जांकां काळाचो हो अुद्देश्य समजला ते फुडाराचे दिकेन नदर लावन धर्तरेर स्वर्ग निर्माण करपाखातीर आपणालीं पावलां अुखलूंक लागिल्ले दिश्टी पडटात. नवो मनीस निर्माण करून ते नवो संवसार घडोवपाचे दिकेन चलिल्ले दिश्टी पडटात.

आमचे मुखार प्रस्न आसा तो हो-

आमी खंयचे दिकेन वतले. नवो मनीस निर्माण करून नवो संवसार घडोवपाक जे मुखार चलिल्ले दिश्टी पडटात तांच्या पावलार पावल दवरून आमी मुखार वतले? काय मुखार वतल्यांक फाटीं ओडपी भूतकाळाची आड्डणी आयकून आमी फाटीं सरतले? भूतकाळाची आड्डणीय आमी आयकतात. तो म्हणटा-

कोणे सांगलें तुमकां आमी सगळे अक म्हूण? आमी अक केन्नाच नाशिल्ले. आमी सगळे अकामेकांपसून वेगळे. आमचे संस्कार वेगळे, आमच्यो परंपरा वेगळ्यो- आमचें सगळेंच वेगळें. सगळे अकठांय आयले जाल्यार आमच्यांत जीं हीं वेगळीं वेगळीं वैशिष्ट्यां निर्माण जाल्यांत तीं सगळीं ना जावन वतलीं. आमकां तीं ना करून अुडोवपाचीं नात. आमकां तीं सांबाळून दवरपाचीं आसात. आमकां आमचे परंपरेचो, आमच्या संस्कारांचो अभिमान. अकामेकांकडेन भरसून आमकां आमच्यांतलें कितेंच होगडावपाचें ना. आमकां आमच्या म्हालगड्यां कडल्यान येदें व्हडलें हें दायज जें मेळ्ळां तें आमी फुक्यासवाय होगडायतले? ना. आमी प्राण दिवं, पुणून आमचें आगळें-वेगळेंपण ना जावंक दिवपाचे नात. आमकां आड घालून तुमी मुखार वतले जाल्यार लक्षांत दवरात : तुमकां तुमचे वाटेर रगताचे व्हाळ व्हाविल्ले दिश्टी पडटले आनी ह्या व्हाळां-तल्यानूच तुमकां तुमची वाट कातरून मुखार वचचें पडटलें.

अके वाटेन फुडाराचो अुलो तर दुसरे वाटेन फाटल्या काळाची आड्डणी- ह्या संधी- काळांत आमी जियेतांत.

आमकां आमची वाट निश्चीत करचीच पडटली. दों भितरली एक खंयची तरी वाट आमकां वेंचून काडचीच पडटली.

आमी खंयची वाट वेंचून काडटले?

केद्या म्हत्वाच्या काळांत जियेतात आमी?

० ० ०

किरिस्तांव आनी आमचें सांस्कृतिक दायज

गोंयच्या किरिस्तांवांनी मराठी शिकची अशें आमकां मनापसून दिसतालें.

अजुनूय दिसता.

आनी केन्ना केन्ना प्रचाराक भायर सरपाची अत्कट अित्ताय जाता.

पयर पेडण्यां कोंकणी लेखक संमेलनांत अस्तावणेचें अलोवप करतना फादर आन्तोन पेरेथिरांनी आपणाक संस्कृत येना म्हण खंत भुक्तायल्ली. संस्कृत आयिल्ली जाल्यार आपूण संस्कृतायेचे नदरेन गिरेस्त जातलों आशिल्लों अशें म्हळें.

तांगेली ही खंत आमच्या काळजांक रोविल्ली. किरिस्तांव किरिस्तांव आसून, पुणून ते फिरंगी न्हय. ते ह्याच देशाचे. हेच मातयेचे. वेदांपसून विनोबा मेरेनचें आध्यात्मिक आनी वाल्मिकी-पसून रवीन्द्रनाथां मेरेनचें सांस्कृतिक हीं दोनूय दायजां जितलीं हिन्दुंचीं तितलींच किरिस्तांवांचीं. तांचो ह्या दायजाचेर अधिकार आसा. हें दायज तांचें तांकां मेळूंक जाय. वा म्हणुंया, ह्या दायजाचो हक तांणीय सांगूंक जाय. मानूंक जाय.

ह्या दायजापसून तांकां तोडपाचो फिरंग्यांनी पयलो यत्न केलो. गोंय स्वतंत्र जातकूच तांकां पर्थून राष्ट्रीय (संस्कृतायेचे नदरेन) प्रवाहांत हाडपाचो यत्न कोंकणी भक्तांनी केलो.

पुणून फिरंगी हांगा आपणाले वारस सोडून गेले-

तांणी आत्मसंरक्षणाचें कवच आंगार चडोवन किरिस्तांवांक हिन्दू पसून आनी हिन्दूंक किरिस्तांवांपसून पयस दवरपाची नीत चलयली.

हे नितिचें नांव : महाराष्ट्रवाद.

वा म्हणुंया : मराठीवाद.

अजुनूय हो वाद गोंयांत ह्या ना त्या रुपांत चलता. तो हाली हालीं रोमीवाल्यांक फुसलावपाक लागला. सांगपाक लागला, 'तुमी कोंकणी खातीर रोमी लिपी घेयात; आमचो तुमकां फूल सपोट आसतलो.' आनी किरिस्तांवां भितर कांय मोटवे नदरेचे लोक आसात की जे 'हय, अशेंच जावंक जाय. निदान पंचवीस वर्सां तरी रोमी चलूंक जाय. आमी नागरी कोंकणीचे आड नात. पुणून We are proud of our heritage.' अशें म्हणटाल.

मराठी परंपरेचे अभिमानी आनी रोमी परंपरेचे अभिमानी वेत्ता अकठांय येवन कोंकणीवाल्यांक वाच्यार अडयतीत, सांगू नज.

असले हे परिस्थितींत किरिस्तांवांक 'तुमी संस्कृत जरूय शिकूंक पावले नात तरूय मराठी अवश्य शिकात, तुमचें लुसकान कांपच जावपाचें ना; अक नवो संवसार तुमचे फुड्यान अकतो जातलो आनी ज्या सांस्कृतिक प्रवाहांपसून तुमी कडेक सरल्यात त्या प्रवाहांत तुमी सोपेपणान पेंवपाक लागतले' अशें कोण समजावन सांगतलो?

फादर लेडलें (भायर पडले आमच्या दुर्दैवान) म्हणटाले : कोंकणी मराठीवाद सासणाचो ना कप्याचो अपाय अकूच आसा. किरिस्तांवांनी नागरी कोंकणी वांगडा अक विशय म्हण मराठी भास शिकची. आपणाली आवय भास म्हण न्हय. मावशी- भास म्हण शिकची.

आमी फादर लेडलेंचें हें मत गांवांगांवांनी भोंवन लोकांक समजायत रावतले आशिल्ले.

पुणून काळीज जायना.

अतलेच खातीर : किरिस्तांव मराठी शिकपाक लागले

दुकां

दांतामदल्यो फटी विस्कळ जायत चलल्यात तसतशी म्हजी भूक भुजंगावरी वाडूंक लागल्या.

नदर दिसानदीस क्षीण जायत चलल्या

पूण पळेयत तें आतां जायशें दिसूं लागलां.

सगळीं व्यसनां ल्हवू ल्हवू जळवांभशेन दसूं लागल्यांत तितकोच चड स्वताक हांव शाणो समजू लागलां.

जिणेचो जाल्लो घाण, चुकलेलीं सगळीं कुवाडीं

दोळ्यांमुकार दिसूं लागल्यांत.

आनी हांव वचत थंय म्हजें व्हडपण

व्हडाव्हडान नेटानेडान सांगूं लागलां...

दुखयल्यांचो सगळो दुकां-हुंवार जाला

आनी म्हजें काळीज तानूंत शिरकलां;

हांव मात अपकाराच्यो फटाश्यो मारीत

जळींमळीं मिरावंक लागलां...

दिसाधवळ्या सगळीं दुकां आटून हासूं लागल्यांत

अकमुटे मद्यानेचेर दोळ्यांत म्हज्या

चोरयांनी उदक येवं लागलां...

- सुदेश शरद लोटलीकार

जाल्यार, 'पळेले, मराठी आतां किरिस्तांवांक लेगीत जाय पडली. तेन्ना आतां राजभाशेच्या आसनार मराठी नाका अशें तुमी खंयच्या तोंडान म्हणटले?' अशें मराठीवादी म्हणूंक लागतीत म्हण.

आपल्याच भाशेचेर कुराड कोण मारून घेतलो?

तरी आसतना सांगीन दिसता-

अग्रजीची आमकां कितलीय गरज आसूं, ती केदीय म्हत्वाची भास आसूं, आमकां आमचें दायज 'आमचें' करपाचें आसा. संस्कृतायेचे नदरेन आमकां राष्ट्रीय प्रवाहांत वचपाचें आसा- ह्या प्रवाहांत भितर सरून ताचे कडेन आमकां पुराय अकरूप जावपाचें आसा- आमकां पुराय भारतीय जावपाचें आसा. नागरी कोंकणी- विशीं, मराठीविशीं, हिन्दीविशीं, संस्कृत भाशेविशीं आमच्या मनांत जे पूर्वग्रह अुबे जाल्यात ते आमी सोडून दिवंकूच जाय.

आमी आमच्या भुरग्यांक नागरीतल्यान कोंकणी तर शिकोवंकूच जाय. - तांकां कोंकणीचे पुंडित करूंकूच जाय- आनी वांगडाच आमी मराठी, हिन्दी, संस्कृत घेवन ह्याय भासांनी प्रवीण जावंक जाय.

आमी संस्कृतायेचे नदरेन आसत ताचे परस हजार लाख वांट्यांनी गिरेस्त जातले. आनी अग्रजी वांगडा येवरोपेव दायज पचोवन खरे विश्वमानव जातले.

वाचपी कळयतात...

मडगांव

२४-२-१९९०

भौ. संपादक 'जाग'

नमस्कार,

तुमची 'संपादप्याची नदर' सदांच कितेंयतरी खाशेली 'रेसेपी' घेवन येत आसता. देखुनूच ते नदरेचीं किरणां आमचे नदरेंत घालून घेतना वाचपांतलें समाधान मेळटा.

एप्रिल १९८९ चो आंक सहज उकतो केलो. आनी परतून एक फावट संपादकी लेख वाचीत गेलो. तुमचो लोकशाय आनी कोंकणी भास हांचे खातीर आशिल्लो आंवडो उतरा कणकणी कानार आपटत रावलो. भारतांतली लोकशाय आनी तिचीं मूल्यां खरेंपणीं जितीं दवरपाखातीर काँग्रेस सरकार अधिकाराचेर येवंक फावना म्हणपाचें तुमचें मत आनी आंवडो हांचें जैत जालें. आशेचीं किरणां दिसल्यांत पूण आशेचो सूर्या अस्तमतेक मुदत सोंपचे आदींच पावत काय पुराय काळ उरत तेंच पळोवपाचें आसा.

दुसरी गजाल 'गोंयांत कितें-' धरून चलुंया, आमकां कोंकणी भक्तांक जाय तसलें साकार मेळ्ळें कोंकणीक पाटार बसोवपी आनी ती बसोवन घेवपाक झगडपीय बी सरकारपक्षांत उपाट भरल्यात. पूण आयज कितें? 'कोंकणी भक्त' आनी 'इंग्रजीवादी' ह्या दोन पंगडांत सरकार पक्षांत व्हड पंगड खंयचो? सरकारान इंग्लीश मुळाव्या शाळांक अर्थीक आदार दिवंचो हें मानपीच चड मू? 'तुमी म्हळां कोंकणी खातीर रस्त्यार येवपाचो प्रसंग परतो कोंकणी साहित्यकारांचेर येवंकूच जायना.' आयज परतून हो प्रसंग आयलोच काय ना?—

बरें मागून.

तुमचो

— रमेश घ. लाड

० ० ०

मडगांव

ता. १३-३-९०

संपादक 'जाग' हांकां

भौ. लक्ष्मीनारायण पारज हांच्या 'मेरेवेलो गांवकार' ह्या पुस्तकाचेर बाव नागेश करमली हांणी केल्लो नियाळ तुमच्या जानेवारीच्या आंकांत वाचलो. तातूंत करमली बावान ह्या पुस्तकांत आयिल्ल्या फिरंगी उतरांविशीं जें कितें बरयलां तें म्हाका खटकलें आनी मुजरत हांवें तें पुस्तक हाडून रोखड्यारोखडें वाचलें. आनी वाचिनाफुडें म्हजेर जी थोडीभोव प्रतिक्रिया जाली ती कळोवपा-

खातीर हे चिटपेचो हो प्रपंच हांवें केल्लो आसा.

पारजबावांनी आपणाल्या व्यक्तिचित्रांनी पुर्तुगेज काळावयल्या कांय घटनांचें वर्णन करतना तेन्नाचीं 'वास्कीता' सारकीं कांय पात्रां थंय आयिल्लीं आसात. पुर्तुगेज राजवटिचो गोंयकाराचे जिणेचेर येदो प्रभाव पडिल्लो आसा (आनी साडे चारशें वर्सांचो काळ ती राजवट गोंयांत आशिल्ली हाचो विचार केल्यार तें सभावीक आसा) की राज्यकर्त्यांचे भाशेचो प्रभाव गोंयचे कोंकणीचेर पडलो ना जाग्यारच अजाप करपाचें: तेभायर साहित्यकारांचे नदरेनय त्या त्या काळाचें वर्णन करताना त्या त्या वेळार चलताली ती भास, तीं कोंकणींत मिश्रित जाल्लीं मूळ पुर्तुगेज उतरां, हीं आसप म्हळ्यार तो दोश मानचेपरस गूणच मानचो पडटलो. सभावीक तरेन उलोवपांत येता तो मूळ पुर्तुगेज उतरां कडेक काडून थंय सभावीक कोंकणींत नाशिल्लीं हेर भारतीय भाशांतलीं उतरां घालीं जाल्यार ती अर्थवाही अशी कोंकणी जावचे वदला कृत्रीम जालेबगर रावची ना. देखून म्हाका दिसता, जीं उतरां दुसऱ्या भाशांतलीं कोंकणींत येवन, मागीर तीं पुर्तुगेज जावं, कानडी जावं, मराठी जावं, नोज कोंकणीचींच जाल्यांत तांकां कडेक काडपाचो यत्न करप म्हळ्यार तीं पिशेपणां म्हणचीं पडटलीं. भाशाशास्त्राचे नदरेन दुसऱ्या भाशांतली उतरां घेवप हाका borrowing process म्हणटात. आनी तो संवसारांतल्या सगळ्या भाशांनी चलता. आनी जे भाशेक दुसऱ्या भाशांतलीं उतरां घेवपाची तांक ना ती भास विकसीत जावंक शकना. हे नदरेन कोंकणी खऱ्यांनीच उदरगत जावपाचे क्षमतायेची भास म्हणची पडटली.

पारजबावान मूळ पुर्तुगेज उतरांचो जायतो उपेग केला हें करमलीबावान दाखयल्ले आसा. देखीक 'नेरवोज', 'आमिझाद', 'कोदिसांव', 'फोर्मालदाद', 'पासियेंस', 'आमीग', 'कॉमिस', 'दिरेत', 'गोस्त', 'रेस्पेयत', 'मुदार', आजनेरी, कॉब्रार बी.

हांतली कांय उतरां जाल्यार आमी आतां पुर्तुगेजी वांट्याचीं इंग्लीशींतलीं घेवन कोंकणींत वापरतात. देख दितलो जाल्यार, 'नेरवोज' च्या जाग्यार 'नर्वस' 'आमिझाद' वांट्याची 'फ्रेंडशीप', 'कोदिसांवाचें' कंडिशन करून, फोर्मालदादी वांट्याचें 'फोर्म्यालिटी', दिरेत च्या जाग्यार 'डायरेक्ट' बी.

आमच्या हालिंच्या उलोवपांतय आमीग, कॉमिस, घोस्त, रेस्पेयन, मुदार बी उतरां अजुनय येतात. कारण तीं कोंकणीचींच जावन पडिल्लीं आसात. आनी ताचो अणकार करून थंय दुसरीं उतरां हाडल्या एकतर वाक्यांत तीं चपखल बसनात, इतलेंच न्हय जाल्यार ह्या उतरांनी जो अर्थ उकतो जाता तो पर्यायी उतरांनी जायना— कितलेंय केल्यार जायना.

आजनेरी, कॉब्रार ह्या उतरांक जाल्यार भारतीय भाशांतलीं उतरांच नात. आसलींय जाल्यार तीं तितलीं अर्थपूर्ण जावंक पावचीं नात.

तेन्ना परके भाशेंतलीं उतरां घेवन तीं आमच्या समाजाक,

(पान १४ पळोयात)

वचारां-धार :

जिवीत एक कला

जायते खेपे डिप्रेषन येवचें. 'पाड पडलें ह्या संवसाराचें... जीव दिल्लो बरो' अशें दिसांतल्यान पंचवीस खेपे तरी मनांत येवचें.

जाय जाल्लें मेळच नाशिल्लें.

निर्शेणेच्या असल्या गुपाट काळखांत बुडिल्लों आसतना अवचीत अंक दीस अंकलो अश्ट आयलो आनी ताणे अंक कसलें तरी काम सुचयलें. हांव साप निर्शेलां म्हणपाची ताका कल्पना लेगीत नाशिल्ली. म्हाका ताच्या कामांत आशेचें अंक कीण दिश्टी पडलें. आनी कितें सांगूं-

निर्शेणी अंका खिणांत नाच जावन गेली.

निर्शेणी मिथ्या, तिका अस्तित्व ना .. ती आसा ती फकत म्हजे कल्पनेंत. हें त्या दिसा म्हाका आयुष्यांत पयलेच फावट समजलां.

हे खबरेक आतां तीस वर्सां वयर जालीं. ह्या तीस वर्सांत कितलीं अपेसां आयलीं, कितलीं दुखां सोंसचीं पडलीं, कितलीं अरिशां कोंसळ्ळीं. निर्शेल्याची म्हाका याद ना. ह्या तीस वर्सांत हांव अंक खीण लेगीत केन्ना निर्शेवंक ना.

निर्शेणी मिथ्या हें म्हाका बेस बरें समजलां.

मनशाक जाय तें केन्ना मेळना.

आनी मेळ्ळां तें ताका पावना.

तरी आसतना, लक्षांत दवरपा सारकी गजाल :

- आमची अस्मिताय आनी संस्कृताय तिगोवन दवरपा खातीर खंय आमका मराठी जाय !

अतली भिरभिरी मारली म्हाका ताच्या तोंडांतलीं हीं अुतरां आयकून !

कसली संस्कृताय आनी कसली अस्मिताय हाची ? फिरंग्यां काळार नेहरूचो निषेध करपा खातीर शाळेंतल्या भुरग्यांक घेवन सभेक गेल्लो हाका हांवें पळोला. बांदोडकार सत्येर येतकूच भागवता वेलीं ताचीं प्रवचनां आयकुपाक हो गेला अितलेंच न्हय, तर बांदोडकारांच्या खांदा वयली शाल पळोवन 'भाऊ बद्द रामकृष्ण परमहंसासारको दिसना'

मनीस जीव दिना. तो धडपडटा. मेळूंक ना तें मेळोवपाचो यत्न करता. आनी हे प्रक्रियेंत तो जियेता.

देव कृपा-सिधु खरो. पुणून हिमटो. सगळें काडून दिना. आनी दिता तेंय अंकदम काडून दिना. अिल्लें अिल्लें करून दिता. ताका जाय जाल्लें जाल्यार ताच्यान सगळेंच दिवन अुडोवं येतालें. पुणून तो तशें करिना.

कित्याक ? देव तुका सांगूंक सोदता-

जिविताचो आनंद जोडीत ना. मनीस जें जोडूंक पावूंक ना तें जोडपा खातीर तो जी खटपट करता ते खटपटींत जियेवपाचो खरो आनंद आसा.

तुवें खटपट करून तें जोडचें अशें देवाक दिसता. देखून तूं मागता तें तो सट्ट करून काडून दिना. खटपट कर आनी घे अशें म्हणटा.

तुवें खटपट केल्ली देवाकूच जाय.

जिवीत म्हळ्यार हे खटपटिंचो अतिहास. जिवीत म्हळ्यार कर्तुत्वाचो विकास. जिवीत म्हळ्यार कर्तुत्वान जियेवपाचो आनंद.

देव तुका सगळें दितलो. पुणून तूं जेन्ना खटपटी करून, त्रास सोंसून, तकालस काडून तें जोडपाचो यत्न करतलो तेन्नाच दितलो.

हाचे वयल्यान हांव आनीक अंका निर्णयार पावलां- जें म्हाका मेळ्ळां तें म्हाका पावना म्हण हांवें शिणूक जायना. देवानूच तें दिलां. तो केन्ना केन्ना मागनासतनाय दिता. तें पावना म्हणप समा न्हय. त्या कामाक अंतुष्ट जावंक फावना. जें मेळ्ळां ती ताचीच कृपा अशें मानपाचें आनी जें मेळूंक ना तें जोडपा खातीर अंक अंक पावल मुखार घालीत चलपाचें.

जिवीत आनंदान जियेवपाची कला ती हीच न्हय ?

अशी हाणे ग्राशूय मारिल्ली पळेल्या.

ताजीकूय हाणे ग्राश मारल्या...

जी अस्मिताय आनी संस्कृताय असली लाचारी हाडटा ती तिगोवपाची ?

परंपरेचे पुजारी केन्नाच तेजस्वी जावंक पावनात.

परंपरा हें गुलामिचें दुसरें नांव.

संस्कृताय तिगोवपाक हे परंपरावादी अंका काळार मराठी क्रमिक पुस्तकांनी सालाझाराचेर धडे बरयताले. मोडून अुडोवंक जाय ही अस्मिताय आनी संस्कृताय.

दुसऱ्यांचे नदरेतलो हिन्दू

— रविन्द्र केळेकार

मनशाक आपणालें रूप हारशांत पळोवंक मेळटा. तो जसो आमता तसोच तो हारशांत दिश्टो पडटा.

पुणून लोक मनशाक वळखतात ते तागेल्या ह्या रुपावयल्यान न्हय. हें मनशाचें भायलें रूप. ह्या रुपाभायर तागेलें आनीक अंक रूप आसा— जें तागेल्या सभावांतल्यान अकतें जाता.

हें रूप ताणे खंयच्या हारशांत पळोवपाचें ?

कृष्णमूर्ती तागेल्या हातांत अंक हारसो दवरताले आनी म्हणटाले, ' तूं केन्ना हांसता, केन्ना रडटा; केन्ना भुल्लसून वता, केन्ना निशैता; तिडकीन केन्ना आनी कित्याक अमुळटा आनी दुस्वासान केन्ना भितरले भितर हुळपता, तें तुजें तूच नियाळून पळे. तिरायत तुका पळेतलो आशिल्लो तसो पळे. म्हणटकूच तुका तुज्या भितरल्या रुपाचो थोडो भोव अदमास येतलो.'

ह्या हारशांत म्हजे म्हाका नियाळपाचो जायत्या खेपे हांवें यत्न केला आनी तितल्याय खेपे अका निर्णयार पावलां : कृष्णमूर्तीची ही वाट बऱ्यांतली बरी खरी. पुणून ती सोंपी न्हय, कठिणांतली कठीण. म्हाका जेन्ना कोणायची तिडक मारता तेन्ना ते तिडके कडेन हांव अितलो अंकरूप जातां कीं हांव तिडकलां म्हण्णचेंय भान म्हाका अुरना. हांव कित्याक तिडकलो, खंय दुखावलो, हें तिडकेंत आसतां त्यावेळार म्हाका समजना. तिडक न्हिवले उपरांत तें लक्षांत येता आनी अंक तर ' हांवें तिडकूंक जायनाशिल्लें ' अशें दिसता वा ' तिडकूंक नाशिल्लें जाल्यार म्हज्यांत सत्व ना अशें म्हजे म्हाकाच दिसतलें आशिल्लें ' अशें दिसता.

तिडक, ओड, दुस्वास, मत्सर मनशाक तटस्थपणान आपणाकडेन पळोवंकूच दितात. आपणाक तटस्थपणान नियाळून पळोवपाक मन जागरूक आसूंक जाय. पुणून मन अितलें जागरूक केन्ना अुरना.

अश्या वेळार तोंडांतल्यान अुतरां फुट्टात—

Will s me Power the gift give us
To see ourselves as others see us.

दुसऱ्यांक आमो कशे दिसतात तें कळूंक जाय आमकां.

दुसरे म्हळ्यार, अंदुखेणान आमचेर जळटात तेच न्हय तर आमचे बरें मागते, आमचे जिवाभावाचे अिश्य. आमचे संबंदान तोडार न्हय, तरूय अस्वडी जें अुलयतात, तें आमकां कळूंक जाय, म्हणटकूच, तांचे तकलेत आमची कसले तरेची प्रतिमा अुबी जाल्या निचो अदमास आमकां येतलो.

आनी आमच्यांतले जे अवगूण आमकां दिश्टी पडनात ते स्पष्ट बरे दिश्टी पडटले.

अवगूणांचें अंक मनींत धरपाचें : ते काडून अुडोवपांचो यत्न केन्ना केन्ना अुरफाटो परिणाम घडोवन हाडटा. अवगूण घट जातात. अवगूणांक नागडे अुगडे करूंक जाय. आनी त्या रुपांतूच तांचे कडेन पळोवंक जाय. फकत पळोवंक जाय. म्हणटकूच, ते लजतात आनी अपरांत आपशींच गळून पडटात.

अवगूण गळून पडूंक जाय.

ते खातीर अंतर जागरूक दवरूंक जाय.

' गुरुचरित्र ' वाचूंक नाशिल्लें. कोणाचे प्रेरणेन अुगडास जायना— अंक दीस वाचपाक तें हातांत घेतलें. वाचून म्हाका धसको बसलो. अितलेंच न्हय, म्हाका ओंकूक आयलें. म्हळें, ' शी. ह्या पुस्तकाचीं लोक पारायणां कशीं करतात काय, देवा ? अंधश्रद्धेक पोसवण दिवपी अितल्यो पिसायो ज्या पुस्तकांत भरल्यात, ताका ' धार्मिक ' पुस्तक कशें म्हणचें ? ह्या पुस्तकाचें आमी अिग्रजींत भाशांतर केलें आनी तें हिन्दू धर्माची ओड लागिल्ल्या येवरोप-अमेरिकेंतल्या लोकांच्या हातांत दिलें जाल्यार, ते कसलो समज वरून घेतले हिन्दू धर्मा संबंदान ? स्वामी विवेकानन्दान ज्या धर्माची व्हडवीक हांगा येवन गायिल्ली, तो धर्म हो ? शी. हाचे परम रानवटी लोकांचो धर्म बरो, अशें म्हणचे नात ते ?

हांवें ' गुरुचरित्र ' हुलपावन अडोवंक जाय ' अशें मत मांडून अंक लेख बरयला. हो लेख वाचून अंकल्यान वर्तमानपत्रांक अंक चीट धाडली. हे चिटींत तो म्हणटा, ' हिन्दू समाज अुदार. तो कोणाक कांय करिना. गुरुचरित्र हुलपावन अडोवंक जाय म्हणपी रवीन्द्र केळेकार, धरंया, हिन्दुस्तानांत खंयूय गेलो जाल्यार, तो अशें कितें बरयता म्हूण ताका कोण कितेंच करपाचो ना. कोण ताचेर हात अुबारपाचो ना.'

खरें सांगतां, ही चीट वाचून काळजांत धस जालें. म्हळें, हो मनीस कोणाक कितें सुचयता काय, देवा. ' वोगी रावन कितें पळेतात ? फुल्यात ताचेर, हाडात ताका जाग्यार ' हे तरेची सुचोवणो ना मू हे चिटींत, भोळ्या भावार्त्या हिन्दूक ? हिन्दू नेतृत्वाचें कांय मांग नज. पिस्तोला बगर स्वातंत्र्य मेळपाचें ना अश

आयुष्यभर मार्गांत रावप आनी निमाणे पिस्वीला बगर स्वातंत्र्य हाडून दिवपी गांधीचेरूच तें झाडप, हे तरेचें नेतृत्व हिन्दू समाजूच दिवंक पावला ह्या देशाक.

तकलेंत हो दुबाव येनाफुडें- फट कित्याक सांगूं- हांव भियेलों. हांव म्हजे म्हाकाच समजावपाक लागलों, 'गुरुचरित्राचें मोल कितें तें तुका कळ्ळें. तितलें पुरो. आतां तें दुसऱ्यांक सांगपाचो धंदो कोणे सांगला तुका? लोक सदां अंध-श्रद्धेंत जियेत आयला. अंधश्रद्धेंत जियेले बगर ताका जियेले वरी दिमना. माळूं दी फोल्ग ताका अंधश्रद्धेंत. ताका अंधश्रद्धेंतल्यान सोडोवपाचो धंदो तुका रे. कोणे सांगला? तू तो राम सुर्मर, जग मरवा दे. तूं तुमेलें पळे गुरुचरित्रांत पिसायो भरल्यात म्हण तें तूं वाचचो ना जाल्यार, वाचूं नाका. तूं आपणालो अुद्धार करून घे दुसऱ्यांचो अुद्धार करपाचे भानगडींत पडूं नाका. आंगलट येतलें. तूं गांधीवादी आसशीत, घडये नासशीत- तूं गांधी न्हय, हे विशीं तरी दुबाव ना मू? तत्वाखातीर मरप विरप गांधीक सोवता. तुका न्हय. सुसेगाद बरो राव. जे युगांचीं युगां अंधश्रद्धेंतल्यान पोसतण घेत आयल्यान ते अनंत काळामेरेन तशेंच रावले जाल्यार, तुजें कितें सरता? करूं दी तांकां गुरुचरित्राचे सप्ताह. मेळूं दी तांकां समाधान मेळटा जाल्यार. गुरुचरित्रांत अध्यात्म आसूं वा नासूं, स्वर्गांतली तांगेली सुवात आ-रक्षित (रिझर्वंड) करून दवरपाचो माणणी कशी करची हें तरी ताणे दाखयलांच न्हय. सहगमनाचें म्हत्व बायलेक पटयतकूच जालें. स्वर्गांतली तांगेली सुवातूय सुगूर. हांगासर चोरी, फटींगपणां, व्यभिचार करपाकूय ते मेकळे. तांच्या सुखा आड तूं कित्याक वता?

भंयाच्या ह्या धसक्यांतल्यान हांवें म्हाका सांवरून धरलो नेत्रा दिमलें, हिन्दू धर्म अुदार, तो सगळ्यांक आपणा भितर आसपावन घेता, कोणाक भायर अुडयना, अशें खामा हावूच म्हणटां. धर्म अुदार. पुणून समाज अुदार न्हय? मातशें तर्जून पळेल्लें बरें- आनीक कित्याक न्हय जाल्यार, खासा म्हज्या संतोशा खातीर.

म्हजो तकली कांय वर्सां फाटल्यान गेलो-

अेक जर्मन चली आमगेर येवन राविल्ली. आर्किटेक्ट. हिन्दू देवळांच्या स्थापत्याचेर ती 'रिसर्च' करताली. मदुरायेंतले भोनाश्रांचें देवूळ तिणे पळेल्लें. दक्षिणेंतली हेरूय जायतीं देवळां पळोवन आयिल्ली. पुरींतलें जगन्नाथाचें देवूळ पळेल्लें. अुडिसा, राजस्थान, मध्य प्रदेश बी जायते कडेन भोंवन आयिल्ली. गोंयच्या देवळांचें स्थापत्य वेगळे तरेचें- हिन्दू ख्रिस्ती आनी मसलमाती तिनूय शैलींचो सुरमेळ ह्या देवळांच्या स्थापत्यांत पळोवंक मेळटा, अशें कितें तरी तिणे आयकल्लें. दिल्लींतल्या अेका अिस्टाची चीट घेवन आयिल्ली आनी आमगेरूच राविल्ली.

अेका अेका देवळा कडेन. वरांचीं वरां सारून तिणे मंगेश, शान्तादुर्गा आनी म्हाळशेच्या देवळांचीं कितल्या-श्या 'अँगला'तल्यान कितलीशीं चित्रां काडिल्लीं.

अेक दीस जेवंक बशिल्लेकडेन तिणे म्हाका विचारलें, 'हिन्दू धर्म अुदार म्हणटात तें खरें?'

'हय.' हांवें तिका जाप दिली आनी वेदाच्या काळा सावन आतां मेरेन हिन्दू धर्मांत कसली कसली धर्म-मतां आपणांत आस-पावन घेतल्यांत तें समजावन सांगलें.

'विवेकानन्द आनी राधाकृष्णन वाचून म्हजोय असोच समज जाल्लो.' तिणे म्हळें. 'आतां चार पांच म्हयने जाले, हांव हिन्दु-स्तानांत भोंवतां... हिन्दू धर्मा अितलो मनीस-घाणो धर्म संवसारांत दुमरो ना, ह्या निर्णयार हांव पावल्यां...'

'कित्याक लागून तुका अशें दिसलें?' हांवें तिका विचारलें. अस्पृश्यताये सारक्या आमच्या आफुड भश्टाचेर ती बोट दवरतली अशें दिशिल्लें. पुणून तिणे दुमरीच अेक गजाल सांगली. म्हणपाक लागली-

'तान लागल्या म्हण कोणाःगेरूय वचून अुदक मागलें. जाल्यार कोणूच पेल्यांत वा कोपांत अुदक दिनात. हातार रकयतात आनी हाताचें कोप करून आमकां तें पियेवचें पडटा. हांव एक भायल्या देशांतली, म्ळेच्छ. पुणून तुमी तुपच्याच समाजांतल्या लोकांक लेगीत हेच भाशेन अुदक पिवयतात. कांय कडेन तर लोक मान वयर करून कोपांतलें वा तांबयांतलें अुदक ताळ्यांत रकयतात... हांव संवसारभर भोंवल्यां. पुणून असलो लोक म्हाका खंयच पळोवंक मेळूंक ना.'

'सगळे कडेन तुका हो अणभव येवचो ना' हांवें म्हळें.

'सगळेच कडेन आयला' तिणे जाप दिली. 'तुमगेर आयलो ना म्हण कितें जालें? तुमचे सारकेले हिन्दू ह्या देशांत आसून आसून कितले आसतले? शंबरात दोन, तीन... धरंया धा. शंबरांतल्या धा लोकांकडेन पळोवन हिन्दू धर्माची पारख करपाची, काय अुरिल्ल्या णव्वदां कडेन पळोवन करपाची? विवेकानन्द, राधाकृष्ण, गांधी हांचो हिन्दूधर्म हिन्दुस्तानांत खंयच पळोवंक मेळना...'

आनी तिणे अेक थोमणो मारलो. म्हणपाक लागली, 'हाचे हातचें खावचें न्हय, ताचे हातचें पियेवचें न्हय, हे विशीं तुमी खूब जतनाय घेतात. कोणाचेय हातचें खावन धर्म बुडत म्हण तुमी भियेतात. पुणून व्यभिचार करचो जालो जाल्यार तुमकां जात कात कांयच लागना तिचो आंगलोटूच तुमकां पुरो जाता. खंयचेय जातिची आसूं मागीर ती. तिचेकडेन व्यभिचार करतना तुमचो धर्म आडवो येना हिन्दू सारके दांभीक लोक दुसरे आसचे नात.'

ती बरीच तिडिल्ली आनी तिका दिवपा सारकी जाप म्हजे-कडेन नाशिल्ली.

० ० ०

हिन्दू समाजांत अेका परस अेक व्हड ऋषी जावन गेल्यात. खंयचेय संस्कृतायेक अभिमान दिमचो एदे व्हड लोक हे. भोंवतणच्या संवसाराकडेन पळोवन 'हें सगळें कितें' ह्या प्रस्नाची सोद घेवपाक ते बसले आनी अेके वाटेन ब्रह्मांडांत भोंवत भोंवत परमात्म्या मेरेन पावले तर दुसरे वाटेन काळजाचे खोलायेंत देवत देवत आत्म्यासरीं वचून बसले.

आनी निमाणे आत्मो परमात्म्याचोच अंश ह्या निर्णयार पावले.

कितले खोलायेंत तें देंविल्ले हाचो अदमास घेवंचो आसत जाल्यार अपुनिषदां पळोवचीं. हिमालया सारको पर्वत ना, तशें अपुनिषदां सारकें पुस्तक ना, ह्या निर्णयार आमी पावतले. 'अहम् ब्रह्मास्मि' (हांव ब्रह्म), तत् त्वम् असि (तूंय तेंच ब्रह्म) हे तरेची महावाक्यां असल्यांच्याच तोंडांतल्यान भायर सरपाचीं, 'खानरी पटिल्ल्या' लोकांच्या तोंडांतली अणभव-वाक्यां हीं. अपुनिषदांचे ऋषी अितलेंच सांगून थांबूंक नात. ओश्वर आसा, हांव जाणां, हांवें ताका पळोला, अणभवला- 'वेदाहम् अेतम् पुरुषम् महान्तम्' अशें आत्मविस्वासानूय ते सांगूंक पावल्यात. 'अणभवा' बगर कोणाच्याच तोंडांतल्यान असलीं आत्मविस्वासान भरिल्लीं अुतरां फुटपाचीं नात.

पुणून ..

जाणे कोणाक केन्ना श्राप दिलो ना असलो अेक तरी ऋषी आमकां ह्या पुण्यभू भारताच्या धा हजार वर्सांच्या अितिहासांत पळोवंक मेळत न्हय. ? मना आड मातशें कितें घडूं दी, ऋषी चरचरीत श्राप दिवन मेकळे जाल्यात. हिन्दुंच्या पुराणांतले सगळेच ऋषी श्राप दिवपाक सगळ्यांत मुखार दिश्टी पडटात. ऋषी म्हळो म्हणटकूच ताणे श्राप दिवंकूच जाय, ज्याका श्राप दिवंक येना तो ऋषीच न्हय- हे तरेचें श्रापाचें आनी ऋषिचें साहचर्य आमकां हिन्दुंच्या पुराणांनी पळोवंक मेळटा. चरचरीत श्राप दिवपी ऋषी म्हूण बावड्या दुर्वासाचीच बदनामी जाल्या. खरेपणानशीं, पुराणांतल्या सगळ्या ऋषीं भितर दुर्वासाचो अंश थोड्या भोव प्रमाणांत दिश्टी पडटाच.

ऋषी श्राप दिताले आनी मागीर पश्चत्ताप जातकूच 'हांव कितें करूं ? श्राप तोंडांतल्यान भायर सरलो. म्हज्या तोंडांतल्यान आयजवेर केन्नाच फट अुतर भायर सरूंक ना. म्हणटकूच हो श्रापूय फट जावपाचो ना.' अशें श्रापाचें समर्थनूय करताले. हांकां 'अुदार' कशें म्हणूं येत ? हिन्दू धर्म अुदार. पुणून हिन्दू समाज ताका अुदार कसोच म्हणूंक येवपाचो ना.

महाभारतांतलो अेक प्रसंग-

कुरुक्षेत्रावयलें झूज सोंपलां. आतां युधिष्ठिराच्या राज्याभिषेकाची तयारी सुरू जाल्या. येदें न्हडलें झूज करून आपणे राज्य जोडलें खरें. पुणून अखेरेक पदरांत कितें पडलें, ह्या अेका प्रस्नान युधिष्ठिर बेजार जाला. ताका न्हीद पडना, अुडी यचना. 'हाका जर जैत म्हणपाचें जाल्यार मागीर हार कित्यक म्हणपाची ? हो प्रस्न ताचे मुखार आसा आनी ताची ताका जप मेळना. म्हाका राज्य नाका, म्हाका राज्याभिषेक नाकाच नाका अशें तो अेकासारको सांगीत रावला. सगळेच ताका समजायतात. श्रीकृष्णाक तर ताका समजायतासर नाकापुरो जाता निमाणे म्हर्षी व्यास मदी पडटा आनी युधिष्ठिर अाशिवा करून राज्याभिषेक करून घेवपाक तयार जाता.

राज्याभिषेकाची तयारी चलिल्ली आसतना ब्राह्मणांच्या जोम्यांत बशिल्लो अेक संन्यासी मदींच अुठून अुबो रावता. आंगार भावीं वस्त्रां, गळ्यांत रुद्राक्षांची माळ आनी हातांत त्रिदंड ह्या रुपांत तो उबो रावता आनी युधिष्ठिराक म्हणटा, 'युधिष्ठिरा, हांगा जमिल्ल्या ह्या ब्राह्मणांच्या मनींत जें कितें घोळटा तें हांगा तुजे मुखार दवरलें ना जाल्यार आमी आमकांच फटयतात अशें जातलें. देखून भीड मुर्वत सगळी कुशीक दवरून हांव तें मेकळेंपणान तुजे मुखार दवरतां. तुका जें हें राज्य मेळ्ळां तें तुवें तुज्या खास्सा भावांक मारून घेतलां. भावांकूच न्हय, तर तुवें तुज्या सगळ्या सोयऱ्यां-धायऱ्यांक मारून तें जोडलां. तुवें तुज्या म्हालगड्यांक आनी गुरूंक मारून तें घेतलां. आमचे नदरेन तू खुनी, आत्मघातकी. तुका राज्याभिषेक फावना. राजा म्हणोवन घेवपाक तुका कसलोच अधिकार ना. आमी हांगा जे वसल्यात तांचें सगळ्यांचें मत्त हें.'

युधिष्ठिराक जें काळजाचे खोलायेंत दिसतालें तेंच ह्या संन्याश्याच्या तोंडांतल्यान भायर सरिल्लें. युधिष्ठिर मुदलांतूच खंती आशिल्लो. तातूंत संन्याश्याचीं हीं अुतरां आयकून तो अदिकूच खंती जालो. म्हणपाक लागलो, 'म्हज्या काळजांत भितर कितें चललां तें हांवूच जाणां. म्हजे सारकेल्या दुख्खी मनशाक तुवें आनी आनीकदुखोवंक जायनाशिल्लो.'

वनस्पत प्राणवाय दिवन मनशाचो प्राण जपता, फळांफुलां दिवन मनशाची जीण फुलयता फळयता; आनी हो कृतघ्न मनीस कांयच वाल नाशिल्लेवरी, आपणांच्या नश्ट्या सुवार्था खातीर वनस्पतिचे प्राण घेवपाक इल्लोय कांचवेना. ताचे हे करणेचीं भयांकृत फळां पळेसर रावपाचें काय ताणे मांडिल्लो हो अच्छेव 'रोवडचारोखडो आळाबंदा हाडपाचो ?

जोरगत

जिणेची जोरगत :

भरतेक भार
रगताक हुंवार
चान्याचो

तापिल्ले वेंगेंत
पालेलां रान
कांचवेता पान
काळजाचें.

भितल्लो दरया
उसळळा आज
दिकांची गाज
धुमसता.

पिकिल्ले नदरेक
अनवळखी कांट
पातळ्ळ्या वाट
सासणाची.

— शंकर रामाणी

युद्धिष्ठिराच्या तोंडांतल्यान हीं अतुरां भायर सरन फुडें सारले ब्राह्मण अडून आबे रावतात आनी म्हणटात, 'ह्या संन्याश्यान जें कितें मांगलां तें तागेलें मत्त आसत, आमगेलें मत्त न्हय तें. आमच्या मत्तान तुवें अंक धर्मयुद्ध करून राज्य जोडलां. राजा जावपाचो अधिकार तुकाच आसा.'

महाभारत मुखार म्हणटा—

युद्धिष्ठिराक अितलें मांगून ब्राह्मणांनी त्या संन्याश्याक बारीक नदरेन निघाळून पळेलो आनी ते ताका वळखले, 'आरेच्या ! हो चार्वाक, संन्याश्याची वस्त्रां न्हेसून आमचे मजगतीं येवन लिपचोरयां बसला. हो ब्रह्मराक्षस. दुर्योधनालो अिष्ट. युद्धिष्ठिराक अपशकून करपाखातीर हांगा आयला.'

ब्रह्मणांक ताची तिडक मारली. तिडकितूच ते ताचेकडेन पळोवपाक लागले. आनी, जावपाचें तेंच जालें. चार्वाक थंयचे थंय हुलपून मेलो.

महाभारतांतलो हो प्रसंग कितें दाखोवन दिता? महाभारताच्या काळांतले ब्राह्मण विरोधी मत्तांच्या लोकांक जिते हुलपावन मारताले हेंच मूं? आयातुल्ला खोमेनी ककत अिराणांत न्हय, आमचे थंयूय जावन गेल्यात. अजुनूय आसात.

आमचें हें असहिष्णू रूप आमकां केन्ना दिश्टी पडलां न्हय ?

हिन्दू समाज अुदार म्हणटात तें खरें न्हय. पुराणकाळांतूय तो अ-सहिष्णू आशिल्लो. आयजूय आसा. आनी हालिच्या काळार तर सावरकर, हेडगेवार, गोलवळकर गुरूजी सारक्यांचे शिकवणेक लागून जो झुजारी हिन्दुत्ववाद जल्मा आयला ताणे हिन्दू समाजाक असहिष्णुतेचीच पोसवण दिवपाचें काम सगळ्यांत चड केलां.

गांधीची हत्या कशी जाली ?

कांय जाण विचारतात, 'कितलो तेंप तुमी गांधीची हत्या भरयत बसतले?' 'संघसाराच्या अंता मेरेन.' ही अंकूच जाप म्हजे कडेन आसा. 'अेका संताची हत्या करपाच्या अुणाक पांवड्यार हिन्दू समाज केन्नाच देंवूंक नाशिल्लो. तुमीच ताका देंवयला.'

अ-सहिष्णुपणाक संस्कारितेचें लक्षण म्हणूं नज. संस्कारी मनीस सदांच मनान अुदार आसता. दुसऱ्याचो मत्तां ताका पटलीं नात जाल्यारूय तीं दामून दवरपाचो यत्न तो केन्ना करचो ना. 'म्हाका तुजीं मत्तां पटनात; पुणून तीं लोकां मुखार मांडपाचो तुका अधिकार आसा' अितलेंच म्हणून तो वोगी बसचो ना. 'तुजीं मत्तां मांडपाक तुका कोणे आडायलो जाल्यार ताचे आड हांव प्राणपणान झुजतलों... तुज्या विचार स्वातंत्र्याक हांव तर आडखळ हाडपाचोंच ना, दुसऱ्यांकूय हाडूंक दिवपाचों ना' अशें म्हणटलो. बोल्तेर म्हणी, I disagree with what you say. But I will fight to the last for your right to say so. संस्कारी मनशाच्याय तोंडांतल्यान असलीं अतुरां फुटपाचीं.

हिन्दू समाज अितलो अुदार केन्ना आशिल्लो न्हय ?

० ० ०

देशा भायर खंयच वचप ना अशें आमगेल्या म्हालगड्यांनी अेक दीस थारायलें. धर्म बुडटलो हो भंय तांका आशिल्लो. कितें खावचें, कितें न्हय; कोणाच्या हातचें खावचें, कोणाच्या न्हय; कोणाक आफडचें, कोणाक आफडूंक दिवचें न्हय; चल्यो कोणाक दिवच्यो, कोणाक न्हय, हे तरेच्या आफुड-भश्टाच्या कोटांत तांणी आपणाक बंदिस्त करून दवरले.

भायर कितें चल्लां, तांकां केन्नाच सारकें कळलें ना.

आहार-शुद्धीपसून बीज-शुद्धी मेरेनच्या साम्राज्यांत ते घुमपून अुरले.

पुणून भायल्यान घेतल्या लोकांक मात ते आडावंक पावले नात. आडावपाचें तांकां येवजलेंय ना. परिणाम : आमी जरूय भायर पावले नात तरूय भायले लोक हांगा येत रावले. ते कित्या-खानीर येतात, हेंय आमी पळेलें ना. हांच्यांतले कांय जाण व्यापाराखातीर हांगा येत रावले. हांगामल्लो माल घे आपणाल्या देशांत व्हर; आपणाल्या देशांतलो माल हाड, हांगासल्ल्या लोकांक वीक- हे भाशेन ते आमच्या देशाचे संपत्तींत थोडीभोव भर घालपाक लागले. देखून तांकां आमी येवंक दिलें. करतां करतां ते हांगासर राज्य करपाक लागले. आमी गफलतींत जियेत आयिल्ले, गफलतींतूच अुरले. अेक दीस हांच्यांतल्या अेकल्यान-अिग्रजान-पुराय देश आपणाल्या हातांत घेतलो. राज्य हातांत घेतकूच हांगासले ल्हान-व्हड अुद्योग मोडून अुडोवपाचो धंदो ताणे सुरू केलो.

मागीर अंक दीस आमच्या धर्माचेर हात घालो. संस्कृताय मोडपाचो यत्न केलो आनी आरे आरे म्हणटासर आमचो गुरू जावन बसलो.

हें सगळें सांगपाची आयज गरज अुरूंक ना. सांगपाक जाय ती म्हत्वाची गजाल ही-

हे जे कोण भ्यायल्यान हांगा आयिल्ले तांच्यांतल्या कांय जाणांनी आमचे संबंदान खूब कितें कितें बरोवन दवरलां. सगळें वाचपा सारकें. सगळ्यांनी आमच्या चालि-रितीचें, आमच्या धर्म-विचारांचें, व्रत-अुत्सवांचें बारीकसाणेन वर्णन केलां. मार्को पोलो, फाहियान, ह्युअेनत्सांग, अिबन बतूता, अल्बैरूनी हांणी बरोवन दवरलेंलीं आमच्या देशाचीं वर्णनां आमी अंक फावट वाचून काडूंक जाय. म्हणटकूच, दुसऱ्यांक आमी कशे दिमतले हाचो थोडो भोव अदमास आमकां येतलो. ते मुस्तींत आमचें रूप कितें आशिल्लें, आयज तें बदल्लां काय तशेंच अुरलां, हाचोय हिशोब लावंक मेळटलो. वांगडाच, आमचे कडेन पळोवपी ह्या लोकांची नदर कशी कितें आशिल्ली तेंवूय लक्षांत येतलें.

आमचे कांय अवगूण आमचे नदरेंन भरनात. आमकां तांची अितली संवकळ जाल्ली आसता की दुसऱ्यान कोणे सांगले बगर ते अवगूण म्हणपाचें आमच्या लक्षांत येना. निवळसाणेच्या मळार आमकां लागपी लोक नात. आमी सदां न्हातले. दिसांतल्यान तीन खेपेय न्हातले. रांदचे कुडीतलीं आयदनां घांसून घांसून निवळ करून दवरतले. पुणून जाती-व्यवस्थेंत आपणाक सगळ्यांत अूच मानपी ब्राह्मणूच जंय निवळ वालो वा पुडवें न्हेसतलो म्हणपाचें खरेपण ना थंय हेर जातींतल्या लोकांचें खरेपण कोण दितलो ? निवळसाणेंतलें अंक आंग म्हूण आमी समाजांत आफुडभश्ट मान्य केलां. खावपा-पियेवपाच्या मळारूच आमी तें मानतात अशें न्हय, आमचीं घरां खंय आसचीं, खंय आसचीं न्हय, ह्याय मळार आमी तें मानीत आयल्यात. ब्राह्मणांच्या वाड्यार शूद्राक घर बांदूंक मेळचें ना. आनी शूद्रांच्या वाड्यार ब्राह्मण केन्ना बांदचो ना. ब्राह्मणांचो वाडो वेगळो, बाणयांचो वेगळो, शूद्रांचो वेगळो. आनी अपृश्यांचो ? वेगळोच, पुणून गांवा भायर.

शुचो-अशुचिचे अितल्या आग्रही हिन्दुंनी गांवचे रस्ते केन्ना निवळ दवरल्यात व्हय ? घरांत साव मारतले आनी कोयर हाडून सगळो घरामुखार रस्त्यार अुडयतले. परसाकडे खंयूय वतले. आनी धरंया, तांकां पायखिळे बांदून दिले जाल्यार थंय घाणिची रास करून दवरतले. देशाच्या स्वातंत्र्याखातीर आपणाल्या जिविताचो खिणान खीण खर्चुपी महात्मा गांधींची अर्दी-अदीक जीण देशांतल्या लोकांक परसाकडे खंय आनी कशें बसचें हें शिकोवपांत अूर्चल्या. हाचे पयल्यान आमी कितले 'सनातनी' तें आमकां कळटलें. आयज लेगीत ह्या मळार देश व्हडलोसो सुधारूंक ना. मार्को पोलो आनी फाहियानाचे मुस्तींत तो वसो कितें आशिल्लो जावंये, हाचो अदमासूच केल्लो बरो.

लोक स्वच्छ, पुणून देश ? घाणीत पडिल्लो, - ही आमची छाप संवसारभरच्या लोकांचेर पडल्या. आमकां केन्नाच आमचे हे दोश दिश्टी पडूंक नात.

अिकराव्या शतमानांत महम्मद गझनी वांगडा अल्बैरूनी नांवाचो अंक अरबी विद्वान ह्या देशांत आयिल्लो. ताणें 'किताब-अुल हिन्द' नांवाचें अंक पुस्तक बरयलां. ह्या पुस्तकाचो अंक वांटो 'अल्बैरूनीचा भारत' ह्या नांवान साहित्य अकादेमीन मराठींत अुजवाडा हाडला. हिन्दू खंयच्या रुपान ओश्वराक वळखतात, धर्माच्या नांवान ते कितें कितें मानतात, तांगेलो समाज खंयच्या तत्त्वांचेर निवून अुवो जाला- बी विशयांचेर बीम प्रकरणां ह्या पुस्तकांत आयल्या. आयच्या हिन्दुंनी मुजरत वावपा सारकें पुस्तक हें. तो म्हणटा-

हांवें हें पुस्तक हिन्दुंची अुणीं दाखोवपा खातीर बरोवंक ना. म्हांका कोणाकडेन कसलोच वाड घालपाचो ना. हिन्दूंक समजून घेवपाचो हांवें प्रामाणिक यत्न केला. जें कितें हांव समजलां, जें कितें हांवें पळेलां तेंच दाखय लिपय करी नासतना वाचप्या मुखार हांव दवरूंक सोदतां...

तो मुखार म्हणटा-

'हिन्दुंची संस्कृताय आमचे (अिस्लामी) संस्कृताये परस साप वेगळी. आमच्या देशाची हेर देशांकडेन तुळा केल्यार कितलेशेच कडेन सारक्यो गजाली दिश्टी पडटल्यो. पुणून ह्या लोकांकडेन तुळा केल्यार संस्कृतायेच्या मळार आमी वेगळे आनी ते वेगळे- साप्प वेगळे- हें दिसून येतलें...'

तरी आसतना अल्बैरूनी हिन्दू लोकांक समजून घेवपाचो यत्न करता. तो संस्कृत शिकता. 'संस्कृत शिकप ही सोंपी गजाल न्हय. हे भाशेची अुतरांची कोठी आकांताची गिरेस्त. अेकेच गजाली खातीर हे भाशेंत कितलींशीं अुतरां मेळटलीं. केन्ना केन्ना कितल्याश्या गजालीं खातीर अंकूच अुतर वापरलेंलें पळोवंक मेळटलें. संदर्भ लक्षांत घेतले बगर खंयच्या अर्थान अुतर वापरलां तें कळपाचें ना... अुच्चारणांच्या मळार ही भास कडक. न्हस्व दोर्घांची अिल्ली लेगीत चूक तिका सोंसना. जाका सारके अुच्चार करूंक येनात ताका हिन्दू पंडित संस्कृत केन्नाच शिकोवचो ना... आपणाल्याच हिन्दू समाजांतल्या कितल्या-श्या जातिच्या लोकांक ह्या पंडितांनी संस्कृत शिकपाचो हांकां 'अधिकार ना' अशें सांगून पयस दवरल्यात...'

'अितलेंय आसून' अल्बैरूनी म्हणटा, 'खंयच्याय अेका पोरण्या ग्रंथाची शुद्ध प्रत सोदतलो म्हळ्यार ती खंयच मेळना. हांकां आपणाल्या पवित्र पुस्तकांची शुद्ध प्रत केन्ना काडूंकूच आयली ना. पयलेच प्रतींत अितल्यो चुको करतले की अुपरांत हे प्रती वयल्यान तयार केल्ली निमाणी प्रत हो स्वतंत्र ग्रंथ काय कितें, असो दुबाव येवपाक लागता...'

अल्बैरूनीन आपणाल्या ह्या पुस्तकांत आमच्यो बारीक बारीक गजाली बरयल्यात. खंयचेच कडेन कितेंच विकृत करून सांगूंक ना. पुणून ज्यो दोन गजाली ताणें आरंभाकूच सांगून अुडयल्यात त्यो खूब म्हत्वाच्यो. हिन्दू आनी मुसलमान हांचें मजगतीं अंकचार कित्याक जावंक पावूंक ना हाचीं कारणां दितना तो म्हणटा, 'हिन्दू दुसऱ्या धर्माच्या लोकांक केन्ना लागींच येवंक दिनात. दुसऱ्या धर्माच्या लोकांक ते म्ळेच्छ लेखतात आनी तांकां आपणापसून पयस

दरवतात. म्ळेच्छांक लागीं येवंक दिले जाल्यार आपणालो धर्म• बुडटलो हो तांकां सगळ्यांत व्हडलो भंय. ते कोणाच्या हातचें भुदक लेगीत पियेवचे नात. अितलेंच न्हय, तर दुसऱ्यांच्या घरची अुजो लेगीत तांकां अुपकारा पडना. पर-धर्मी लोकांनी आफुडलेल्या गजालींक ते 'भश्ट' लेखतात. भश्ट जाल्ली वस्त शुद्ध करून घेवं येता हें ते मानुंकच तयार नात. हाका लागून ते कोणाच कडेन भरसनात, कोणाक लागीं येवंक दिनात, कोणा लागीं वचनात. सगळ्यांपसून पयस रावतल्यां कडेन जिवाभावाचे संबंद येवप भोव कठीण ...'

तो मुखार जें सांगता तें हाच्याकूय म्हत्वाचें. तो म्हणटा—

हेर लोकांकडेन हिन्दू लागींचे संबंद जोडूंक पावना हाचें कारण म्हळ्यार, हिन्दुंचो अहंकार. ह्या अहकाराचीं पाळांमुळां तांच्या काळजांत अितलीं खोल रिगल्यांत की तीं हुमटावन काडप कोणाक जमपाचें ना. आपणाल्या देशा सारको संवसारांत दुसरो देश ना, आपणाल्या राजां सारके राजाय दुसरे कडेन खंयच नात, हाची तांकां खातरी. धर्माच्या मळार, आपणालो धर्म हो अेकूच खरेलो धर्म असो तांचो समज ... सभावान हिन्दू रागीट ते भायर गविष्ट. आपणाल्या ज्ञानाचो लाव ते दुसऱ्यांक केन्ना घेवंक दिवचे नात .. ह्या मळार ते अितले दळदिरे की हिन्दू समाजांतल्या हेर जातीच्या लोकांकूय हें ज्ञान मेळचें न्हय, म्हण ते खूब जतनाय घेतात. हाचे वयल्यान वेगळ्या धर्मांच्या लोकांकडेन ते कशे वागतले हाचो अदमास येतलो... आपणाल्या देशांत जें गिन्यान अुदेलां तसलें खंयच अुदेवंक ना अशें ते मानतात. खुरासान वा पारसिस सारकेल्या थळांतल्या अेकाद्र्या गिन्यानी मनशाचें वा गिन्यानाच्या अेकाद्र्या ग्रंथाचें नांव घेयात—हिन्दू तुमच्या अुतराचेर पातयेवचे नात. ज्ञान-विज्ञानाची वाड हिन्दुस्ताना भायरूय जाल्या म्हणपाचें ते मानुंकूच तयार नात ... हे लोक भायर भोंवन आयिल्ले जाल्यार हांचे दोळे अुकते जातले आशिल्ले आनी हांची नदर थोडी तरी व्यापक जावंक पावतलो आशिल्लो ...'

अलवैरुनीन रंगयल्ले कितलें विचित्र चित्र हें आमच्या लोकांचें !

तें खरें न्हय म्हणपाचें आमकां काळीज जायत व्हय ? आमचें हेंच चित्र, आमची हीच प्रतिमा संवसारभरच्या लोकांच्या मनांत अम्मी अुबी केल्या.

हेंच मध्ययुगीन मन घेवन आयज आमी आमचो फुडार घडोवंक बसल्यात. हेंच मध्ययुगीन मन घेवन आमी आयजूय संवसाराचे फाटीर जियेतात.

॥ ॥

वाचपी कळयतात

(पान ७ वयल्यान)

कोंकणी वाचप्याक समजूंक पावलीं जाल्यार तांचो वापर हो समर्थनीय आसा अशेंच म्हणचें पडटलें. पुर्तुगेज राज्यकर्ते कशेय आसूं, तांची भास गोंयचे जिणेंत मिमलून गेल्ल; आसा. आनी आतां जाल्यार आमच्या भाशेच्या दायजांत कांय पुर्तुगेज उतरांक सासणाची सुवात प्राप्त जाल्ली आसा. नी कोंकणी आसासर ना जावपाचो ना. देखूनच जेन्ना एखाद्रो कानडी मानाय गोंयचे भुंयेर वावुरता तेन्ना तांदांत 'पात्रांव', 'काबार जाल्ले', 'आमीग' सारकीं उतरां ताचे नवशिके कोंकणी भाशेंत आपसुकच घोळिल्लीं आमी आयकतां, जीं केन्ना केन्ना शिकिल्ल्यांचे उतरावळींत नासतात—शिकिल्ल्यांची उतरावळ मोटी जाल्ल्यान तांकां पर्यायी उतरां खबर आसतात. पूण भासाची भास ही मर्यादीत उतरावळिची. थंय हीं मूळ पुर्तुगेज उतरां घट मुळां धरून बशिल्लीं आसात हें करमली-बाबांनी विसरचें न्हय.

बरें मागून,

तुमचो

शैलेश राऊत देसाय

— जण अेकल्याच्या संवसाराचो आंवाट ताच्या काळजा येदो.

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिश्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस बरी वेवस्ता — अँयर—कंडिशन्ड कुडिंची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें—गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग, फोंडें—गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

पोरट्रेट

— महाबळेश्वर सैल

‘ एक आर्टिस्ट म्हण म्हाका दिसता, झाडार फुलपी फूल आनी अस्तुरेचो देह ह्यो परमेश्वराच्यो दोन सोबीत, मोलादीक निर्मण्यो. दोनांतय फाल्यांचें फळ निर्मुवपाची अंतरशक्त भरिल्ली आसता. ही अंतरशक्त तोणार देहाच्या कणाकणार फांकिल्ली दिसता. अस्तुरेली योनी ही केन्नाच हळशीक, लजेची वस्त न्हय. हे सर्जनशीलतायंतली गर्भकणी ती. ह्या सगळ्यांक म्हाका एक आगळीच सुंदरताय दिवपाची आसा.’

‘ तर हांव अशें करतां, एक सोबीत चली तुजे मुखार हाडून उबी करतां.’

‘ पूण फेसलेस् अस्तुरी ही फकत एक मादी. निर्मणेच्या प्रोसेसांत आपणाक त्या शरीराविशीं मोग, आसूंक जाय, त्या शरीराचो ध्यास लागिल्लो आसूंक जाय.’

‘ म्हणजे हांवच !’

‘ हय !’

सकाळची शांत, थंड वेळ आसुनय सगळें कशें खवदळिल्लेवरी दिस. नसकाक पातळिल्ले पातळ धुंवटेंतय कसलीय शितळसाण, शींय नाशिल्लें. बेठोच गिरणींतलो धुंवर कसो पतळिल्लो. मनूक अचकीत दिसलें, ह्या बास्कळ, बकाल शारार एकदम थराथरान हिमाचो पावस पडूंक लागचो. टेरेशाचीं रानां, झोंपडपट्ट्यो, गटारां, खळयो पडिल्ले रस्ते धोंपरभर हिमान भरून वचचे. धवेधवे मोवमोव हीम

ह्या पडिग शाराचो उद्धार जावंचो जल्यार गळोभर हिमपावस हो एकच उपाव. मगेर सगळें दळदिरपण, बुरशेपण तातूंत पुरून वतलें. सोबितकायेचे एक विश्व हांगा उदेतलें. मगेर ताका निश्ठूरपणान अशेंय दिसूंक लागलें, ती नाक्यावेल, बुरशी बायल, तिगेलें अक्यार कूड विकप, तिगेलीं नागडीउगडीं तिगां भुरगीं ह्या हिमाखाला पुरून वतलीं सासणाचीं, भोवमानान माती दिल्लेवरी... चितताचिततां ताजां तनरी खळ्ळी. सपनां-तल्यान जाग आयिल्लेवरी जाली. शा, ह्या

दरया धडवेवेल्या उबाळ गांवांत हीम खंयच्यान घेतलो ? हांगा फक्त अँसिडाचीं कुपां !

गॅलरींत उबो राविल्ले श्रंयच्यान ताणे सखयल सगळेकडेन नदर भोंवडायली. मनशां, मोटारी न्हय तर सगळो रस्तोच धावंक लागिल्लो. शा, ह्या वेगाक खंयतरी आडखळ घालूंक जाय. ताका पर्थे एक फावट खोलायेन दिसलें, हांगा एक बर्फाचो दोंगोर हाडून आडवो घालचो आनी सगळ्यो वाटो आडावच्यो.

फाटीं एका आर्टिस्टांच्या पोव्यांवांगडा दार्जिलिगातल्यान मुखार पाविल्लों. एका धाव्यावेलो शेर्फा विचारी, ‘ माब, समिदर कैसा होता है ?’

‘ उसकी गहराई तुम्हारे हिमालय जितनी उंची होती है । फिर भी उसमे हिम नहीं बरसता. सिर्फ खारा पानी होता है ।

तो बावडो पळेतच उरलो. हांवें ताका सांगलें, ‘तुम्हारे एक कांचनजुंगाके बदले मे हम तुमे पुरा समिदर दे डालेंगे ।’

आरे, आयज हांव हें कितेंकितें चितूंक लागलां. विमलाची वाट पळेत गॅलरींत उबो आसां तर मन खंयचे खंय उडायो घेवंक लागलां. पूण ताका दुसऱ्याच खिणाक दिमलें, ही तर सगळी विमलाच्याच येवकाराची तयारी. विमलाची सोबितकाय, निर्भळकाय, हाचे पाठभुंयेर हिमान लगडिल्ले हें शार कितलें सोबीत दिसत म्हाका ?

मनू बरोच रातमेरेन स्टुडियोन काम करतालो. फाटीं एक गिरेस्त जोडपें ताजे वळखिचें जाल्लें. अचकीत तीं धववायल एका फाटोफाट एक देड वर्साभितरच गेलीं. तांचो एक ल्हान फोटो आशिल्लो. पळयिल्ले यादीचेर आनी त्या फोटोच्या आधारान तांची एक व्हड पोरट्रेट काडूंक घेतिल्ली. ताका तें काम बरें मानवंक नासलें. पूण तांच्या घरच्यांनी व्हड रकम दिवंक केल्ली.

वयाच्या तीस पस्तीशींनच मनू देशांतलो एक नामनेचो चित्रकार म्हूण फामाद जाल्लो. सैम आनी मनशाले जीवित हांचो एकजिवो संबध ह्या विशयाचेर काडिल्ली तागेलीं जायतीं चित्रां नामना मेळोवन आसलीं. देशांतच न्हय तर देशाभांयार लेगीत

तांच्या चित्रांची जायती प्रदर्शनां सोबयिल्लीं.

रातीं उसरांमेरेन काम करूनय तो सकाळीं बेगीन उठिल्लो. उमेदीन सगळें आटपून गॅलरींत येवन उबो आसलो, विमलाची वाट पळेत. आयज अख्खो भायतार विमलान ताका दितां म्हण सांगलां. तें म्हज्यांत आसतकीर एक परमळ, खुशालो आनी चैतन्य चौंयवटेन पातळटा. आयज अख्खो दीस म्हज्या सांगताक-मनू खोशेयेन भुरकुटलो.

तें दरफावटी येतनां एक नवी कविता घेवन येता. वेवस्तीत मोडून पोलक्यांत घालून ल्हवूच पोलक्यांतल्यान काडटा आनी म्हजेकडेन दिता. एक दीस हांवच काडूंक गेल्यार तवनांस पोरान म्हज्या मनगटाकच घांस मारलो. हांवें मगेर ताज्या पोल्याक घांस मारून म्हळें, फिटाफीट ! सामकें फुल्लें. सदांच तोण हांसकुरें. हांसल्यार खुशालेचीं किर्णां घरभर फांकिल्ल्यावरी दिसतात

एक दीस अशेंच म्हाका सोदीत आयिल्लें. 'तुज्या चित्रांतलो सामाजिक संदर्भ हाजेर एक पुस्तक बरोवंक सोदता म्हणटालें. म्हजीं चित्रां पळेटा पळेटां आदीं चित्रांच्या मोगांत पडलें, मगेर म्हज्या.

इतल्यांत विमल येताना दिश्टीक पडलें. सोपणां चडून म्हज्यांत येत ताणे म्हळें, चितनांत घुस्पला रे तूं ? म्हज्या माथ्यांतल्या जूयांचो वास येवंक ना तुका ?'

'जुयांचो वास येवंक ना तुका ?'

'फुलां तीं ? तूं सखयल्यान येताना तुजे तकलेर हीमच सांचलां अशें दिसलें म्हाका !'

'कितें ?'

'विमल, आतांच हांवें तुका हिमान भरिल्लो दोंगोर भेटयलो.'

विमलाक अजापच. मगेर ताणे बरो सांपडलो असो भाव तोंडार हाडीत म्हळें, 'येतानाच हांव चित्तालें, मनूक घेवन खंयतरी पयम हिमालयांत भोंवडेर वचूंक जाय. बर्फाच्या दोंगरावेल्यान दोंगणें निस-रूननिसरून पडूंक जाय.'

'हय. हांव मगेर बर्फाच्या दोंगुल्ल्यांच्या तेमकार देवदाराच्या झाडाखाला तुका उबो

दवरतलों आनी तुज्या उकत्या आंगाची एक पोरट्टे काडटलों. तुज्या उकत्या देहाची शिरानशीर म्हाका म्हज्या रिशीत आनी रंगांत रंगोवचेली आसा.'

'ए, मगेर म्हाका शींय खांवचें ना ?'

मनूले तागेल्या उलोवपाकडेन लक्षच नाशिल्लें. 'संवसारांतलें तें एक अप्रतीम सोबीत चित्र थारतलें. जितलें तूं सोबीत, तुगले कुडिची अलौकिक रचणूक सोबीत तितलेंच तें चित्र सोबीत आमतलें. जशी शास्त्रीय संगीतांतल्या रागाक शास्त्रेकन लय आसता तशी तुजे कुडिचे रचणुकेंतय सुंदर लय आसा. मगेर तें चित्र संवसाराक दाखोवन हांव म्हणटलों, 'पळ्यात अस्तुरेचे कुडिचे सोबितकायेचें सैमीक विजयित ! ह्या सोबीत देहांत एक परमळाचें मन आसा. तो परमळ मात फकत म्हजेच खातीर !'

'पूण एक अट आसतली हां मनू. म्हाका तुजी लज दिसतकीर हांव म्हजे केंस आंगार पातळावन घेतलें. मगेर धोंपरांमेरेन हांव तुका नाच जातलें.'

'पूण तुका लज दिस सारकें हांव कांयच करचों ना. रूशीवरी समाधी लावन वमतलों. फुलांनी भरिल्ल्या झाडाचें चित्र काडिल्लेवरी तुजें चित्र काडटलों'

'फट. म्हाका तर दिसता तूं तें चित्र काडूंकच नांकचो ना. वांगीच रूशीच्यो खबरी सांगू नाका. म्हाका बेटे पळेलें म्हण्टकीर चळपी भळपी मनीस तूं, म्हज्या उकत्या आंगाचें चित्र काडूंक ताकतलो ? तुजे मुखार तशें तासान्तास उबें रावप म्हळ्यार जाणा जावन वागाल्या भुंयेरांत रिगिल्ली खबर.'

'म्हज्यांतलो मोगी आनी कलाकार हांची सरमिसळ करता तूं विमल. म्हज्यांतलो कलाकार सदांच बळिश्ट.'

'हाजेर परस आनीक कोणतरी आसा तुज्यांतलो बळिश्ट.'

'कोण ?'

'भोगी.'

मनू आड्डलो 'विमल !'

'पूण म्हाका ताजी भिरांत दिसना. जण एक बायलदावल्याल्या मोगाचें तें मुळवण.'

मनूल्या तोणार हयन्हयशे हांशें उदेलें. हातांतले मिगारेटिचो ताणे एक खोल झूर

घेयलो. 'तरीय विमल हांव तुका दाखोवन दितलों, म्हज्यांतलो मोगी, भोगी हांचे परस म्हज्यांतलो आर्टिस्ट स्वैष्ठ !'

विमल हांसलें. भितर वचून 'अरे, हो कितें पसारो माणून दवरला तुवें' म्हणत भितलें आवळूंक लागलें. खाटीर पडिल्ल्या कांबण्याची ताणे नीट घडी घाली. चौंयवटेन फासपून पडिल्ले कपडे घडी घालून आलमारींत उडयले.

मनू ताका सांगतालो, 'यमूनमावशी फाटले चार दीस आयलीच ना. म्हजे ढाल. कोणाकडेनतरी सांगणें धाडलां, बरी ना म्हण. पळोवंक वचूंक जाय आशिल्लें. सदांच धोपरां दुखतात तिगेली. हीं सोपणां चडून येतना लेगीत धोपरां धरून ल्हवल्हव चडटा.'

'हांव म्हणटां, तूं बेगीनच लग्न कित्याक करिता ?'

'कोणा वांगडा ?'

'म्हजेवांगडा वा तुका जाय जाल्यार आनीक कोणाय वांगडा.'

'लग्न तर तुजेवांगडाच जावपाचें आसा. पूण दर एके बावीक एक मुळवण आसता. म्हज्या मनाचें मुळवणच तयार जाल्लें ना. म्हजे सार्वभौम स्वतंत्रतायेक येद्दोसो धसको लागता अशें दिसल्यार हांव खासावीस जातां. आयजवेर सगळे संबंध हांवें फेसलेस, नेमलेस अशेच घेयले.'

'म्हाका लेगीत ?'

'तुजी तराच वेगळी. एक फावट हांवें दोंगरा माथ्यार तेंकिल्ल्या उदेंत्या सूर्याचें आनी मावळटे पसयेचें एक व्हड चित्र काडिल्लें, तांतलों तो सात रंगाचो सुवाळो म्हळ्यार तुजो सोभाव !'

'अरे, तुवें सकाळीं कितें खालां काय तसोच बसून आसा ? थांब. हांव काफी करून हाडटां तुका.'

विमलान भितर वचून एक तातीं भाजलें. बघयेंत चार ब्रेड स्लायस, दोन काफिची कोपां घेवन तें भायर आयलें. ताणें एक कोप मनूल्या हातांत दिलें.

'रातीं चड वेळ काम करीत आसली ?'

'दोन अडेच मेरेन काम करतालों झेम लागल्यार सयनांत तूं मगेर कसली न्हीद. केन्ना हळडुव्या वोतांत उबें रावन पोशांत

भांगरा वर्णाचें वीत पुंजायता; तर केन्ना हासांत फुलांची दाली घेवन बडयेन सुरंगाचीं फुलां काडटा. मगेर तुज्या आंगावेलें एकेक वस्त्र पांखावरी वाच्यार ल्हाराल्हारांन उडून वता. मगेर तुजी जिवी तटतटटीत कूड एक सोबीत चित्र जावन म्हज्या अर्दकुट्या चित्रांत येवन जुस्त बसता. ए, तुज्यान म्हज्या सपना भायर एकय दीस रावक येना ?

हातांतलें कोप तिपाचेर दबरीत विमलान म्हळे, 'तूं म्हाका सपनांत पळेता आनी म्हाका भिरांत दिसता. सपनां सदांच खिण्याळीं असतात. तो एक भास ! सारको आपलो मनीस चडकरून सपनांत येयना.'

'पूण हांवें एक आर्टिस्ट म्हण आयजवेर म्हजीं सगळीं चित्रां आदीं सपनांत पळेलीं आनी मगेर तीं कॅनव्हासाचेर खऱ्यांनी रंगयलीं. एकाद्र्या विशयाचें चित्र काडचें हांवें थारायलें म्हणटकीर हांव तें जागेपणांतच सपनेतां. तांतूंत रंग भरलेवगर म्हाका सवस्तकायच मेळना. म्हाका सदांच दिसता, आदीं तुवें म्हज्या कलेच्या माध्यमांतल्यान म्हज्या जीवितांत येवचें. म्हज्या बोटांच्या, ब्रशाच्या, रिशींच्या आनी रंगाच्या माध्यमांतल्यान काळजांत रिगचें. एका कलाकारावरीच हांवें तुका येवकार दिवंचो.'

विमल दोळ्यांत खोशयेचीं दुक्कां हाडोत हांसले. तें म्हऱ्यांत सरकलें. ताजो हात आपल्या हातांत घेवन ताज्या बोटांचो ताणे ल्हवूच उमा घेयलो. मगेर मनून तीं बोटां तार छेडिल्ले भशेन ताज्या पाकळ्यांवरी ओंठार भोंवडायलीं.

विमल आयज कवाशारंगाचें हळडूवें पातळ न्हेसिल्लें वयर धवो पोलको. तें सदांच धवोच पोलको घालता. रंगरंगाचें पातळ आनी वयर धवो पोलको घालतकीर तें फुलूंक लागिल्ल्या फुलावरी दिसता. मनूक सदांच दिसता, ह्या हागेल्या वस्त्राआड एक मोलादीक खजिनो लिपिल्लो आसा. आनी विमल सदांच ताजेर नागीण कशें फाडें काडून आसा.

'विमल, कित्याक नकळं, अस्तुरेचे उकते कुडीविशीं म्हाका अतोनात उमळशीक.'

'केन्ना ती चवक ना ?'

'तूं जाणां विमल, म्हजो तसो अस्तुरे-कडेन शरीरसंबंध आयिल्लो आसा. पूण वासनेन कुड्डो जावन वळखदेख नाशिल्लें फेसलेस शरीर पिसडून उडोवप हें खेरीज आनी कलाकाराचे रशीकतेन तें पारखून ताजो कलात्मक आनंद घेवप हें खेरीज.'

'पूण तसो आनंद घेवप खऱ्यांनीच शक्य आसा ? एके अस्तुरेच्या उकत्या देहाचो खंयचोय दादलो कलात्मक आनंद घेवंक तांकत व्हय ?'

'हांव घेन !'

'निखालास शक्य ना तें !'

'लागली पैज ?'

'लागली !'

'विमल, ह्या बोटांनी एक सामणाक नांव घेवन उरचेली कलाकृती घडची अशें दिसना तुका ?'

'दिसता तर. अस्तुरेच्या उकत्या देहांत इतली खंयची सोबितकाय मेळटली तुका, जाची तूं अजरांवर कलाकृती निर्मूक भायर सरला ?'

'एक आर्टिस्ट म्हण म्हाका दिसता, झाडार फुलपी फूल आनी अस्तुरेचो देह ह्यो परमेश्वराल्यो दोन सोबीत, मोलादीक निर्मण्यो. दोनांतय फाल्यांचें फळ निर्मुवपाची अंतरशक्त भरिल्ली आसता. ही अंतरशक्त तांणार, देहाच्या कणाकणार फांकिल्ली दिसता. अस्तुरेली योनी ही केन्नाच हळशीक येची न्हय. हे Creative Process—सर्जनशीलतायेंतली गर्भकणी ती. ह्या सगळ्यांक म्हाका एक आगळीच सुंदरताय दिवपाची आसा.'

'तर हांव अशें करतां, एक सोबीत चली तुजेमुखार हाडून उबी करतां. तिका पयशे दिवंचे पड्टले इतलेंच.'

'पूण फेसलेस अस्तुरी ही फक्कत एक मादी. निर्मणेच्या प्रोसेसांत आपणाक त्या शरीराविशीं मोग, आदर आसूंक जाय. त्या शरीराचो ध्यास लागिल्लो आसूंक जाय.'

म्हणजे हांवच !'

'हय !'

'पूण पयलींचेंच पर्थें सांगतां तुका. तूं अवसानखत जातलो, सिडपतलो आनी चित्र

अदर्थार उडयतलो वा तें कलाहीण जातलें.'

'ना. हांव तें पुरायेन काडटलों. म्हजो म्हज्यांतल्या कलाकाराचेर पूर्ण विस्वास आसा. म्हज्या बोटांतल्या रंग-रंगयाळ्या किर्णानी तुजे कुडिची शीरानशीर हांव जिवी करतलों. फुलांनी भरिल्ल्या सोन-जाक्याच्या पोनांत बसून ताज्या खांद्या-ताळ्यांचें चित्र काडचें तेच सहजतायेन हांव तुजें चित्र काडोन.'

'हें चित्र काडूंक आनीक एक माण्णी आसा. आनीक एके भशेन हें चित्र काडूं येता.'

'कसली विमल ?'

'आसूं'

'सांग मुगो.'

'नाका. कशेंय काडलें तरी म्हाका आंगावेलो वस्त्रां देवयचें काय चुकना. चल, तुका जाय तशें. हांव तयार आसां !'

'आतां ?'

'खंयच्याय खिणाक.'

'पूण ह्या त्यागाचें कारण आदीं तुवें सांगूंक जाय.'

'ही बरी बळजबरी तुजी. आदीं तूंच विनयता आनी आतां कारण जाय तुका.'

'हांवें तुजेर चेपण घालें म्हण फाल्यां म्हजें मन धोंगशीतलें म्हाका.'

'फक्कत तुजेवेलो, तुज्यांतल्या आर्टिस्टा-वेळो मोग ! हांव जाणां, आमचें जो मेरेन लग्न जायना तो मेरेन म्हजे कुडीचेर तुजो अधिकार ना. पूण एक मोगी म्हण, फाल्यां जावंचो घव म्हण म्हजे कुडिची सोबितकाय तुज्यान पारखूंक येता.'

तो हांसलो. 'म्हणजे लग्नाआदीं चेडूं उकतें पळोवप.'

'एक नामनेचो कलाकार म्हण तुजें सगळेंच आगळें आसुंये.'

मनलें काळीज सवण्यान पांखां हालयिल्ले-वरी कलकल्लें. 'आमी कामाक आरंभ करूंया ?'

'कितली वरां लागतलीं ?'

'सात वाठ बरां.'

'बरें आसा. आयचो सगळो दीस तुका ओंपलो.'

'म्हाका न्हय. म्हणजे कलेक.'

‘ कितेंय समज.’

‘ तीं दोगांय भितल्लेवटेन आशिल्ल्या तागेल्या स्टुडियोंत गेलीं. मनून स्टॅण्डार नवो कॅनव्हस चडयलो. रंगाचे वाडगे म्हऱ्यांत स्टुलार घेयले आनी तो हातांत ब्रश धरून तयार जालो. ’

विमलान केळीचे गवे सोलिल्लेवरी एकेक करून आपल्या आंगावेलीं वस्त्रां देंवयलीं. तांची नीट घडी करून कुशिया मांचार दवरली. शांत, थंड मनान. मनूल्या दोळ्यांमुखार कांय खीण उजवाडाची लीपदीप फांकली. ताका दिसलें, उजवाडाचे कितलेशेच तेजिश्ट रसरशीत कुडके धाय दिकांतल्यान येवन थंय एकठांय जावन ताणे ती चैतन्यमूर्त घडयल्या. निकतेंच उक्तावण केल्ल्या निर्मळ चकचकीत पुतळ्यावरी तें खडद्वर उबें आशिल्लें ! ‘कुडिचो आकार एकशिवडी आनी पातलांगी ! धोंगांपोंगा जुस्ताजुस्त घोटूनघोटून घडयिल्लेवरी. खंय येद्दी फूग ना, घडी ना, मिरी ना. सगळ्या आंगाक केसरी हळडुवोसो रंग परमळटालो. शीतळ पेटपी एक शांत तटस्थ चनरजोत. तरीय जाळ सोंसना असली. झोंपय घेयल्यार जळोवन खाक करतली असली. ताजे दोळे उदेंत्या चंद्रबिबार थीर जाल्लेवरी शांत आशिल्ले. तातूंत कसली लज ना, संकोच ना, उचंबळाय ना. कुडिच्या एककय शिरेंतल्यान थरथरसाण होलमनासली. इतलें कशें हें तटस्थ चेडूं ! कसली शक्त घेवन हें म्हजे मुखार अशें उबें आसा ? भायर खंयूच मातसो हात हातांत घेवन पोशेल्यार भिरभिर नदरेन चोंयवटेन पळोवरी भिन्न विमल आनी हें निगद उक्तें धोट विमल...
...सोबितकायेच्यो सगळ्यो सीमो तें हुपून गेल्लें. शा, हें आनीक खंय म्हज्यान रंगांत बांदूं येता !

मनू ताणिल्ले नदरेन ताजेकडेन पळेटालो. ल्हवल्हव ताज्या रगतांतल्यान विज्ज व्हांवक लागली. तकलेंत रगताचो एक दरया उसळळो. विमलान ताका जागयिल्लेवरी म्हळें ‘ तूं असो पळोवं नाका हां. तुजे कावळ्याचे दोळे फोडटलें हांव ! हातांत आदीं ब्रश घे. ’

ताणे हातांत ब्रश धरलो आनी आऊट लायनीच्यो कांय रिशी ओडल्यो. मगेर तो ताजे सोबितकायेची तामां फुलेवंक लागलो.

पूण श्वास वाडून पर्थीपर्थी धांप लागताली. हात कडकडटालो. विमलाकडेन पळेतकीर चटको बशिल्लेवरी तो अवसानखत जातालो. पूण तो नेट लावन हातांतलो ब्रश घुंवडायत रावलो. ‘ ना हांव असो झिडपूंक फावना, हातांत ब्रश घेवन कॅनव्हसा मुखार उबो आसताना तरी. तो म्हजो अधःपात थारतलो. ’

ते उचंबळायेंतच तो ब्रश ओडीत रावता, नवेनवे रंग भरता. • ताका दिसता, चित्र खऱ्यांनीच सोबीत जावंक लागलां. एक अज्रावर कलाकृतीच तो निर्मळ लागला.

मदींच विमलान थंडपणान म्हळें ‘ मनू, कितले भडक रंग भरता तूं चित्रात. ’

‘ हे पोरट्टीक हेच रंग फाव. अशेच उठून दिसूंक जाय ते. पळेतल्याली नदर थीर जावंक जाय ताजेर. ’

‘ म्हाका दिसना मनू. ’

‘ सांगलें न्हय म्हजे नदरेंत तें सारकें आमा म्हण. ’

‘ तुजी नदर म्हणजे कोणाची ? आर्टिस्टाची काय निखट्या मनोहराची. ’

‘ कितें म्हणपाचें आसा तुका विमल ? ’

‘ कांय ना. लाग तूं कामाक. ’

‘ इतली पोरट्टे सोबीत वळखूंक पारखूंक आर्टिस्टाचीच नदर जाय. तुजें काम न्हय तें. ’

विमल व्हडान खळखळ घालीत हांसलें. मनून ताका बारीक पळेले. हांसताना ताज्या तोणावेल्या शिरांवांगडा अख्ये कुडीवेल्यो शिरोय लयदार हालताल्यो आनी तातूंतल्यानय हांसो फुट्टा अशें दिस.

पर्थी तो झुटासून कामाक लागलो. दोळ्यांत रगत देंवन आयिल्लें आनी तकली जड जाल्ली. तरीय चित्र पुरें करची जिद्द ताणे बांदिल्ली.

मदींच थकिल्लेवरी तो थांबलो. कांय वेळ विमलाक पळेत रावलो. मगेर म्हऱ्यांत वचून ताका कशी नीट पोज दिवची तें सांगूंक लागलो. हात लावंक गेल्यार विमलान शिटकायलें. ‘ पयसच उबो राव, मनू. आर्टिस्टान आपल्या चित्रावांगडा खेळ करचो न्हय. तुजे नदरेचो स्पर्शच आदीं सोंसना जाला. तातूंत तुजेल्या ब्रशाचीं तवनामपणां. ’

अजवाडाची वळ

गुपाट काळोख चिरीत गेल्ली अेक....

अजवाडाची वळ !

ती वळ.....

कोणाकूच दिसलीना.

अस्कडांन घुस्पवली

समीदरांत बुचकळी

पूण तिका अस्तम

केना दिसलीव ना.

ती चलत रावली.....

घेवपाक सोद

अेका अदिश्ट सपनाचो.

कोणाक ना वाडगतां.....

दवरून थीर ध्येय !

आनी आयज.....?

ती वळ

तें सपन गांठून

घेवपाक वेध काळखाचो

परती येता !!

— भालचंद्र गांवकार

सारकें सात तास काम करतालो तो. मदीं ताणीं दोगांनीय उदकावगर कांयच घेयलें ना. भायर आतां वोनाचीं किर्णां तामशीं जावन मोव पडिल्लीं कांय तामशीं किर्णां स्टुडियोच्या हारशाच्या वंद दारांर लिकलिक खेळटाली.

चित्रावेल्यान निमाणो ब्रश भोंवडायलो आनी मनू सुपूर समाधानान हांसलो. मातसो कुशीक उबो रावन ताणे तें पर्थें नियाळ्ळें आनी तो खोशयेन आड्डलो, ‘अप्रतीम, भोव सोबीत ! संवसारांतलें एक सोबीत चित्र हांवें आयज जल्माक घालां !’

‘ त्या चित्रामुखार एक उक्तें जनेल काडल्यार चड सोबपाचें !’

‘ कितें म्हळें तुवें विमल ?’

(३ व्या पानाचेर)

आनी एक वीरभद्र असोच हारता...

— सुरेंद्र गांवस

(अंक तरनाटो, तोच वीरभद्र)

(काळ आनी वीरभद्र)

काळ : (... आवाज ...)

वीरभद्र : कोण तू ?

काळ : (... आवाज ...) वळखता ?

वीरभद्र : ना . ना ... वळखना तुका . ... येदयान कोण तू ?

काळ : हांव . (आवाज) !

वीरभद्र : असो म्हजे फाटल्यान किदयाक लागला ? हांवें तुजें किदें केलां ? ... बऱ्यात सांग कोण तू ?

काळ : असो भियेता किदयाक ? हांव कोणाचें प्रेत न्हय, कोणाची सांवळी न्हय, कोणाचें भूत न्हय, कोणाचो आत्मो न्हय.

वीरभद्र : मागीर तू कोण ?

काळ : हांव काळ !

वीरभद्र : काळ !

काळ : हय काळ ... ह्या ब्रह्मांडांतल्या काळां मदलो अंक काळ. कांय लोक म्हाका भूतकाळ म्हूण वळखतात. ह्या विश्वाच्या खिणाखिणांचो इतिहासकार हांव. तुजे जिणेचो इतिहासकार... (आवाज ...)

काळ : म्हजेणसून कोणूच चुकना. जणएकाचे जिणेंतलो दर एक खीण म्हाका आफडून वता.

वीरभद्र : तू हांगा किदयाक आयला ?

काळ : तुका याद करून दिवपाक.

वीरभद्र : कसली ?

काळ : तू फाल्यां नाचतलो खंय ?

वीरभद्र : (खोशयेन) हय ! हय. हांव फाल्यां नाचतलों.

काळ : आरे सभाग्या, असो खंयचो न्याय तुज्या पदरांत पडला म्हूण तू न्यायाचें प्रतीक जावन नाचतलो. पळे, पळेय तुजे जिणेंतलो दर एक खीण म्हज्या आंगार कसो उजळ्ळा तो. आरे खंय हातूंत न्यायाची कुरु ? ... त्या अत्याचारांच्या दागांनी हांव हांगा भगभगतां, आनी तू मात फाल्यां नाचपाचे खोशयेन सुस्त आसा. आरे याद कर. तुज्या घराण्याचेर जाल्लो अत्याचार, तुजेर जाल्लो अन्याय— आरे याद कर... याद कर त्या प्रसंगाची...

(मॅनेजर आनी वीरभद्र)

मॅनेजर : (फोनार) हॅलो... हॅलो ! कोण उलयता ? ... हां ! तुमी. किदें आशिल्लें ? खास काम ? ... हय... हय किदें म्हणटा ? ... हॅलो हॅलो ! आ ... ना ... ना आजून ना ... हें पळेय हांव नांव नोंद करून घेतां... अंक मिनीट... सांगात... हू... हू... हू... बरें. तें जाल्ल्यांत जमा... तशें कांयच ना... वरें तर... बरें आ ! ... ना ... अच्छा ... ना अजून कोणूच येवंक ना ...

वीरभद्र : (येता) हांव आयलां.

मॅनेजर : किदयाक ?

वीरभद्र : इंटरव्ह्यू दिवपाक.

मॅनेजर : तुवें पेपरांतली आमची जायरात बरी वाचूंक ना दिसता.

वीरभद्र : बेस बरी वाचल्या.

मॅनेजर : मागीर तुका अर्थ कळूंक ना तर.

वीरभद्र : अर्थाभितर आशिल्लो अनर्थ कळ्ळा.

मॅनेजर : तू शिकला कितलो ?

वीरभद्र : तुमचेकडेन आशिल्ले सिविलसेक फावो तितलों.

मॅनेजर : तू खुपूच हुशार दिसता.

वीरभद्र : म्हणुनच आयज मेरेन तुमच्या असल्याच्या ऑफिसाचीं सोपणां झरयतां.

मॅनेजर : आमचे जायरातचो अर्थ किदें ?

वीरभद्र : म्हज्यापरस तुमकां चड बरो खबर आसा तो.

मॅनेजर : तू जायरात वाचपाक चुकलो.

वीरभद्र : म्हणुनच तुमचे कडेन पावलों.

मॅनेजर : आमची जायरात अशी... (जायरात वाचपाक घेता ...)

वीरभद्र : तुमी वाचचे गल्लीं म्हाका ती तोणपाठ आसा. Wanted (फकत आंकवार चल्यांखातीर) अंक सेक्रेटरी... मेळात मॅनेजराक.

मॅनेजर : इतलें खबर आसून तू हांगा कसो पावलो ?

वीरभद्र : तीच तर भजा.

मॅनेजर : तू आशावादी.

वीरभद्र : निराशेचो !

मॅनेजर : हो जागो रिजर्व.

वीरभद्र : (तिडकीन) कोणाखातीर ?

मॅनेजर : तं हांगा किदयाक आयला ? प्रस्न विचारपाक ?

वीरभद्र : हांव आयलां तुमच्या रुपड्या पोंदा दडिल्या कारस्थानाक उकताडार हाडपाक.

मॅनेजर : तुका किदें म्हणचें आसा ?

वीरभद्र : हांवूय आंकवार तरनाटो आसां. काम करपाची उर्बा हेरांत आसा तीच म्हज्यांत आसा. डिग्रीची सर्टिफिकेट हांवेंय रातिचे दीस करून जोडल्या. मागीर सांगात, अशे हेरांत आसा तरी किदें जें म्हज्यांत उणें आसा ? हो जागो रिजर्व कोणाखातीर आनी किदचा खातीर ?

मॅनेजर : only for ladies !

वीरभद्र : अशें खंयचें पाप म्हज्या असल्या बेकार तरनाट्यांनी केलां म्हूण हो जागो फकत चल्यांच खातीर रिजर्व ?

मॅनेजर : oh ! आमकां तुमच्या पापाचें पडूंक ना. धंद्याचें पडलां.

वीरभद्र : फट. तुमकां चल्यांचें पडलां,

मॅनेजर : तूं किदचाक चली जालोना ? तशें जाल्लें जाल्यार हो जागो तुकाच मेळपाचो.

वीरभद्र : किदचाक ? हांव चलो जाल्ल्यान तुका म्हजेकडेन रंग रंगोंक मेळचेनात- म्हजी सुंदराय लुटूंक मेळची ना. म्हजेर आगळीक करूंक मेळचिना. म्हणुनच हो जागो फकत आंकवार चल्यांच खातीर रिजर्व... इंटरव्ह्यू घेतात इंटरव्ह्यू. जायरातिचो अर्थ किदें ? आरे खांप्या कास्ताच्यानो, हांगा चल्यो येतात त्यो दोन घांस मेळोन आपलें पोट भरपाक. तुमच्या गर्भानी आपलीं पोटां फुगोवन गुरवाचाराचें सूख भोगपाक न्हय.

मॅनेजर : हलकट ! नालायक खंयचे कडलो.

वीरभद्र : तूं. हलकट-नालायक.

मॅनेजर : म्हज्या ऑफिसांत येवन परती म्हाकाच दादागिरी. चलूंक लाग हांगासल्लो.

वीरभद्र : ना... वचना.

मॅनेजर : वचना ?

वीरभद्र : ना वचना. किदें करतलो ?

मॅनेजर : पोलिसाक फोन करतलों. (मॅनेजराक फोन येता.)

वीरभद्र : भियेवं नाका. तुकाच आयला तो. फोन बऱ्यान घे.

मॅनेजर : (फोन घेता) हॅलो ! हॅलो ! कोण उलयता ! हां ! ... कळ्ळें-कळ्ळें... ना.. ना... तुमकां आनी तशें ? ... किदें म्हणटात... हें पळेयात, आमचें उतर म्हणजे उतर... आं ! तें मागीर पळोन घेवचें... हय.. हय... मागीर पळोन घेवचें. ना... ना... अशें किदें विचारतात ? तें तुमी समजूक जाय... हय... हय... सांगलें न्हय ? सांगलें न्हय ? अकदां हय म्हणजे हय... ना... ना... कोणेंच ना... हें पळेय तुमचें जाल्ल्यांत जमा... हय १०० टक्के. हय मागीर मेळचें. बरें तर. बरें. अच्छा !

वीरभद्र : कोणाचो आशिल्लो फोन ?

मॅनेजर : तुका किदचाक ?

वीरभद्र : कोणें मारलो वशिलो ?

मॅनेजर : तुका किदचाक ?

वीरभद्र : कितल्याचेर थाललां ? धा... पंदरा... वीस... ?

मॅनेजर : तुज्या प्रस्नाच्यो जापो दिवपाक हांव बेकार ना.

वीरभद्र : तूं किदें बेकार आमतलो ? बेकार आसात ते आमी. म्हणुनच तर तुमच्या असल्यांच्या आफिसाच्या दारास तिविसेची भीक मागीत भोवतांत. कोणा बाबड्याक खबर ना- वशिलो मारला, दिवपाचें थारायलां. पूण हो हांगा बसला तोण उकतें करून तो येवपी तरनाट्या चल्यांक गिळपाक. अब्रू लुटली म्हूण बोंब मारीत धावतलें !

मॅनेजर : तूं हांगासल्ल्यान वचूंक किदें घेतलो ?

वीरभद्र : तुज्या रगताचो घोंट... (दोगां मदीं झगडीं सुरू...)

मॅनेजर : सेक्यूरिटी-

सेक्यूरिटी : (येता Yes Sir !

वीरभद्र : सोड... सोड म्हाका. तुमच्या रुपड्या पोंदा दडिल्लें कारस्थान वाच्यार उडयले बगर तुमकां हांव सोडचोंच ना... (आवाज उणो... उणो जायत वता.)

मॅनेजर : अशे आयले कितले आनी गेले कितले. अण्णाच्या ऑफिसांत येवन अण्णाच्या मॅनेजराक धमकी ? दाखोवचेंच पडलें हाका. (फोन करता) ...

(काळ आनी वीरभद्र)

वीरभद्र : (वडिल्लो प्रसंग याद जावन खासावीस जाता.)

काळ : जाली याद ? आयली जाग ? असो खासावीस जावं नाका. सांग... सांग...

वीरभद्र : आं... आं...

काळ : दिली तुका कोणें सिर्वीस ?

वीरभद्र : ना.

काळ : ना मरे ? रातिचे दीस करून जोडिल्ले डिग्रीचे सर्टिफिकेटीक तरी दिलो कोणे मान ?

वीरभद्र : ...ना...

काळ : तोय ना मरे ? खऱ्यांनीच तुजे इतलो अभागी तरनाटो हांवें म्हज्या पुराय आयुश्यांत पळेल्लो ना. हूं... मॅनेजरा वांगडा झुजलो तूं. तुजेर जाल्लो अन्याय त्या खिणाक तुका सोंसलो ना. तूं खूप किदें तरी उलोवन गेलो. जें एक सत्य लिपून अुरिल्लें सत्य. कितल्याश्याच आंकवार चल्यांच्या जिवाचेर वेंतला. कितल्याश्याच आंकवार चल्यांची अब्रू लुटून तांचो उजळ फुडार उध्वस्त जाला. तुंवें आवाज उठयलो, फुटली वाचा तांकां ? रुपड्या पोंदा दडिल्लें कारस्थान सरलें भायर ?

वीरभद्र : ना...

काळ : तुजी दाळ ताजे मुखार खपली ना. सुण्याक कसो ओडून घालो तुका भायर. आनी पराभूत जावन तूं पंदरांत निराशा घेवन घरा परतलो. आनी... घरांत... पावल

दरना फुडें तुका कळ्ळें...

वीरभद्र : किदें... ?

काळ : जे जागे खातीर तूं इंटरव्ह्यू दिवपाक गेल्लो तो जागो तुजेच भयुणीक लागून रिती जाल्लो. मोगांत पडोन ती जिणेंत फटावल्ली नागावल्ली. हड्डें पेटयत रडटाली. तुंवें तिका विचारलें... आनी तिणें आपणाले मोगी जिणेची शोकांतिका सांगली.

(मॅनेजर आनी चेडू)

मॅनेजर : आमी केन्ना पडलीं गो मोगांत ?

चेडू : अशीच खंयच्यातरी अेका दिसा. पूण आमचो मोग म्हळ्यार सामान्यपणान घडपी न्हय असली गजाल !

मॅनेजर : किदचाक ?

चेडू : खंय तूं आनी खंय हांव ? तूं अेक राजकुंवर आनी हांव फूल थंय पाकळी म्हणटात तशें.

मॅनेजर : तुज्या उलोवपाचो अर्थ म्हाका कळूंकना.

चेडू : तूं अेके कंपनीचो मॅनेजर आनी हांव सादेशें तेच कंपनीतलें तुजें सेक्रेटरी.

मॅनेजर : आयज तुका अशें नसतें उलोवपाक जाला तरी किदें ? ह्या विशयाचो शेवट तर आमी केन्नाच करून घेतला. आनी हांवे तर अशें वेगळेपण केन्नाच केलें ना. ना म्हणपाक...

चेडू : तुंवे जरी वेगळेपण केलें ना तरी ह्या समाजाचे नदरेंतल्यान तें अेक सत्य आसा रे !

मॅनेजर : पूण हांवें तुजेर मोग केला. आमचो मोग हें अेक सत्य न्हय ?

चेडू : सत्य तें आमचे पुरतेंच. लोकांक आपलें म्हत्व किदें ? तांका तर हो अेक खेळ.

मॅनेजर : आमी तो खेळ जावंक दिवंचो न्हय.

चेडू : खऱ्यांनीच तूं म्हाका केन्नाच सोडचोना ! देवाचो सोपूत दी पळोवया तूं म्हाका केन्नाच सोडचोना म्हण.

मॅनेजर : देवाच्यान सांगनां हांव तुका केन्नाच सोडचोना. आतां तरी जालें ? आतां हांस पळोवया.

चेडू : (हांसता.)

मॅनेजर : लवली ! आतां तुंवें म्हाका अेक प्रोमीस करचें पडटलें.

चेडू : किदें ?

मॅनेजर : किदें आसतलें ?

चेडू : म्हाका खबर ना बाबा. किदें रे ? सांग मरे.

मॅनेजर : सांगूं ?

चेडू : सांग.

मॅनेजर : कोणी आयकत जाल्यार !

चेडू : बरें बाबा, म्हज्या कानांत सांग.

मॅनेजर : सांगूं ?

चेडू : सांग.

मॅनेजर : (फुतफुतता)

चेडू : किदें ? हें तुका सुचलें तरी कशें रे ? ना... ना... म्हाका भंय दिसता.

मॅनेजर : इतलें भियेता किदचाक ?

चेडू : फाल्यां अशें-तशें जाल्यार...

मॅनेजर : हांव तुजो वांटेकारी-आसां न्हय ?

चेडू : लग्ना पयलीं... ना... ना... समाज... आमकां किदें म्हणटलो ?

मॅनेजर : मोग केला तो तुंवें आनी हांवें. समाजान न्हय, ताका आमचें किदें पडलां ?

चेडू : पडलां. खूप पडलां. हांव अेक मुळांत गरीब चली. गरिबांचें धुवपाक कांयच न्हय. फाल्यां होच समाज म्हजेकडेन बोट दाखयत म्हणटलो...

मॅनेजर : किदें म्हणटलो ?

चेडू : म्हणटलो...

मॅनेजर : ऑफिसांतल्या मॅनेजराकडेन भोगान पोडोन लग्न जालें ! हाचे फुडें तुजो समाज किदें म्हणटलो ?

चेडू : लग्न जावंचेच पयलीं अेका आंकवार चलयेन अेका आंकवार चल्याकडेन-

मॅनेजर : चूट्टी लाय तुज्या ह्या समाजाच्या विचाराक. स्वता कुड्डो आनी दुसऱ्याकय कुड्डो करता. आनी ह्याच भंयान आमी अेकामेकांपासून पयसांवया ? आमचे मोगी जिणेचो अर्थच मागीर किदें उल्लो ?

चेडू : तूं म्हाका किदचाक समजून घेना रे ? हांवें आमच्या घरांत म्हज्या मोगाविशीं कांयच सांगूंक ना. खंयच्या तोणान सांगतलें आनी कोणाक सांगतलें ? प्लीज म्हाका समजून घे रे.

मॅनेजर : उतरांनी खात्री पटना म्हूण सोपूत दिलो. पूण ना...

चेडू : तूं किदें म्हजी परिक्षा करता रे ? ना... ना... रे... नाका अशी म्हजी परिक्षा करूं नाका. हांव तुजेंच रे (रडत) आज मेरेन सांबाळून दवरिल्ली कूड तुजेचकडेन सोंपयतां. तुजेंच म्हूण

(चेडू आनी मॅनेजर-कांय तेंपान-सदच्या जागार)

चेडू : अजून कसो आयलो ना काय ? (मॅनेजर येता.) खंय आसलो इतलो वेळ ? हांव तर...

मॅनेजर : वाट पळोन सामकें बोर जालें अशेंच न्हय ?

चेडू : तशें न्हय रे ?

मॅनेजर : मागीर कशें ?

चेडू : जाणा तूं ! म्हाका तुका लागून दीम गेल्यात.

मॅनेजर : (अजापान) What ?

चेडू : खऱ्यांनीच रे ! दोन म्हयने जाल्यात. पयलीं थोडे दीस हाणे खुपूच त्रास दिले. कशें येतलें आशिल्लें ऑफिसांत ? आतां ना. अजिबात ना. कोण आसतलो काय ? चलो

काय चली ? आयू कोणूय. कितलें फनी न्हय रे ?
मॅनेजर : (तिडकीन) गट-अप ! फनी दिगता ? लज दिसूंक
जाय आमली. दीस गेल्यात-दोन म्हयने जाल्यात-परतें
नॉइ येवन मांगता.

चेडू : तूं असो किदें उलयता रे ? तुज्या गर्भाचो तुका मातूनूय
अभिमान ना ?

मॅनेजर : म्हणजे तूं किदें हें म्हज्या गळ्यांत बांदूंक सोदता ?

चेडू : किदें ? तूं म्हजे वांगडा लग्न जावचो ना ? विसरलो
रे त्या रातचो खीण-तो संबंद.

मॅनेजर : तसल्या संबंदांनी जल्मांत त्यो मनश्याच्यो कुडी. नातीं
न्हय.

चेडू : असो कसो तूं अचकीत बदल्लो रे- (रडत) देवाचे मासायेंत
दिल्लो सोपून तूं विसरलो ?

मॅनेजर : वा ! म्हणजे तूं देवाक तेस्तीमेत घालूंक सोदता तर. हाड
तुज्या त्या देवाक आनी विचार म्हजे फुड्यान. (चेडू
रडटा.) अशें रडून मोबोवं नाका. तुजी ती तजवीज हांवें
केल्या. (पयशे काडून दिता.) हे घे पयशे आनी आयज
मेरेन म्हजेकडेन रंगयल्ल्या नाटकाचो सगळो रंग धुवन
उडय.

चेडू : किदें ?

मॅनेजर : अॅवोर्शन.

चेडू : नालायक-फटींग.

मॅनेजर : येदयान आडडता किदद्याक ?

चेडू : तुजी नालायकी ह्या समाजाच्या कानार घालतलें.

मॅनेजर : Oh, अशें ? मागीर वच रस्त्यार आनी आड्डत राव.

० ० ० ०

(काळ आनी बीरभद्र)

बीरभद्र : (खासावीस जावन चवताळटा.)

काळ : आतां जसो चवताळ्ळा तूं तसोच तेदयावेळारूय भयणीन
सांगिल्ली दुखेस्त खबर आयकून तूं चवताळिल्लो. आनी
त्याच चवताळिल्ल्या भारांत तुंवें...

बीरभद्र : हावें... कितें केलें ?

काळ : विसरलो ? साप विसरलो तूं. भर ऑफिसांत वचून तुवें
मॅनेजराची चार चवगां मुखार दिड काडली. ताज्या
बापायक, अण्णामंत्र्याक तुवें अत्याचारी म्हूण इलेक्शनांत
विरोध केलो.

बीरभद्र : हय... हय हांवें विरोध केलो. हाचेय फुडें करतलों.
समाजांत घडपी दर एका अन्यायाच्या गजाली आड
आवाज उठयतलों- विरोध करतलोंच.

काळ : आनी तांचे परिणाम मागीर... याद कर... याद कर तुंवें
केल्ल्या कर्तृत्वाचो परिणाम मागीर किदें जालो तो-!

बीरभद्र : किदें जालो... ?

० ० ० ०

(वेचणुकांचो प्रचार)

- WE WANT

अण्णा मंत्री

- आमकां जाय

अण्णा मंत्री

- तुमचीं मते कोणाला ?

आमचीं मते अण्णा मंत्र्याला.

- फोकोत तुमचो शिक्को मारात कोंब्याचेर आनी वेंचून
दियात अण्णा मंत्र्याक.

- अण्णा मंत्री

झिदाबाद !

० ० ० ०

(आवय देवाकडेन...)

आवय : देवा, देवा हांचे पासून म्हज्या पुताक वांचय रे ! हे लोक
ताका कशेच दवरचेनात. हांवें ताका खूप खूप सांगलें पूण
म्हजें आयकता खंय ? अेके भयणिच्या मोगाचें काळीज
ताजें. चवताळून घरांतल्यान भायर सरला... आठ दीस
जाले आयज. आजून ताचो पत्तो ना. सांवाळ रे देवा
ताका ! हे लोक कशेच दवरचेनात ताका. देवा, दुसरे
वटेन म्हजें पोर घरांत सामकें पिशें जालां. सैतान ताच्या
पोटांत वाडत आसा. ताका सोंसनात रे त्यो वेदना. देवा
देवा, अशें हांवें खंयचें पातक केल्लें म्हूण तुवें म्हाका हे
दीस दाखयले ?

(अण्णा मंत्र्याचे गुंड घरांत भितर सरतात)

पयलो गुंड : अण्णा मंत्री

बाकिचे गुंड : झिदाबाद

आवय : कोण तुमी ?

पयलो गुंड : ए-ए बऱ्यान सांग. तुजो पूत खंय आसा ?

आवय : कोण तुमी ? म्हजो पूत किदयाक जाय ? किदें जालां ?

दुसरो गुंड : किदें जालां ? तुजो पूत आमच्या पक्षाक विरोध करता.

तिसरो गुंड : अण्णा मंत्र्या आड आवाज काडटा.

चवथो गुंड : भर अण्णा मंत्र्याच्या ऑफिसांत वचून-अण्णामंत्र्याच्या
पुताक धमकी दिता.

पयलो गुंड : भयणिचें फुटिल्ले अब्रुचें काकण लग्नाचे बेडयेन
जुलयतलो खंय.

दुसरो गुंड : मॅनेजराक कोटांत व्हरून भयणीक न्याय मेळोवन
दितलो खंय.

तिसरो गुंड : आनी हें आमी उकत्या दोळ्यांनी पळयतले ?

चवथो गुंड : म्हातारे, खंय आसा तुजो पूत ?

पयलो गुंड : कुड्डे-बोडके, बऱ्यान सांग खंय आसा तुजो पूत ?

आवय : अशें म्हज्या पुतान केलां तरी किदें रे ?

पयलो गुंड : सांगलें न्हय-तुज्या पुतान आमच्या पक्षा आड आवाज
उठोवपाचें आडायलां. आनी ताचो आवाज असोच उरलो
जाल्यार आमच्या पक्षाक वायट बीम येवं येतात. लीक

अण्णा मंत्र्या वटये फाट करूं शकतात... इलेक्शनांत
अण्णामंत्री हाकूं येता. पूण ना. आमी अण्णा मंत्र्याक
हाकूं दिवंचेना. हारयतले तें तुज्या पुताक...

— अण्णामंत्री SS !

बाकिचे गुंड : झिदाबाद !

दुसरो गुंड : म्हातारे—आनीक आमचो अंत पळोवंक नाका. बऱ्यान
सांग, तुजो पूत खंय आसा ? कितलेदीस असो रावतलो
लिपून आनी कितलो आमचे आड प्रचार करीत रावतलो.
ए— बऱ्यान सांग...

आवय : म्हाका खबर नारे. हे म्हातारेक तो सांगून वता ?

तिसरो गुंड : तू ताची आवय न्हय ?

आवय : खऱ्यानीच रे म्हाका कांयच खबर ना. आठ दीस जाले
आजून तो घरा येवंक ना. वतना सांगुनय वचूंक ना. खंय
किदें करता तें देवूच जाणा.

चवथो गुंड : देव नकळो. तूच जाणा. बऱ्यान सांग आनी—आनी
आमचेकडेन पानां करूं नाका. पळयला हो चाकू ?

आवय : ना... नाका रे.

पयलो गुंड : मागीर बऱ्यान सांग. खंय आसा तुजो पूत ?

दुसरो गुंड : हें पळये तुजे दीस भरल्यात— बेगीन सांग.

आवय : खऱ्यानीच रे म्हाका कांयच खबर ना.

तिसरो गुंड : तूं सांगची ना तर— मागीर तुज्या पुताक तुज्या
सरणाक उजो लावपाक हाडचोच पडटलो.

चवथो गुंड : आनी तेन्नाच तो आमचे ताबडींत सांपडटलो. कळुंदी
राजकारणाचो खेळ किदें आसता तो. — अण्णामंत्री

(आवयच्या पोटांत चाकू तोपता.)

बाकिचे गुंड : झिदाबाद

आवय : आवय SS गे ! (मरता.)

(काळ आनी वीरभद्र)

काळ : आतां सांग आतां सांग... ह्या समाजान अशी खंयची
न्यायाची भीक तुज्या पदरांत घाली ती. दिली तुका
सिर्वीस ? ना म्हणपाक तुजे भयणिचे जिणेक काळिमो
लावन सोडलो. तुजे आवयची हत्या केली.

वीरभद्र : नाका—नाका रे आनीक ते खोण उगडास करून दिवं
नाका. म्हज्यान आनी—आनीक सोसूं नज. तुज्या पायां
पडटां... म्हज्यान आनीक सोसूं नज.

काळ : आरे अवतारी पुरुशा, विसरलो रे तू तुजो न्याय ? तुजी
नीत, तुजो धर्म. तुवें ह्या समाजांत चलता ते अत्याचार,
अन्याय, फटीगपणां हांचो अंत लावन न्यायाच्या भारांत
फाल्यां तुवें नाचूंक जाय. पूण फाल्यां तूं एक पराभूत
निस्तेज पुरुश म्हण नाचतलो मरे ? आरे, ऊठ ह्या
संबसारीक मोहांतल्यान. तूं एक अवतारी पुरुश. सर्वस्व
एक अवतारी पुरुश— वीरभद्र ! वीरभद्र !

वीरभद्र : ना... ना हांव नाचचों ना. हांव... हांव तुजो सोपूत

घेवन सांगतां. म्हजे भयणीचेर जाल्ल्या अत्याचाराचो
सूड घेतले बगर हांव नाचचों ना. म्हजे आवयचे हत्येचो
न्याय मेळयले बगर हांव नाचचों ना. ह्या समाजांत घडपी
अन्यायांआड आवाज काडले बगर हांव नाचचों ना. एक
पराभूत निस्तेज अवतारी पुरुश वीरभद्र म्हण हांव
नाचचों ना.

(अण्णा मंत्री आनी ताचे गुंड)

पयलो गुंड : अण्णा... !

अण्णा : हूं... किदें ?

पयलो गुंड : लोकांमदीं खळबळ माजल्या.

अण्णा : खळबळ माजल्या ? किदयाक ? किदें जालां ?

पयलो गुंड : वीरभद्र आयज खंय नाचचोना !

अण्णा : किदें वीरभद्र नाचचोना ? इतली हिम्मत ? येदयाक
असो खंयचो मद मारला म्हण नाचचोना ? आवयच्या
मरणाचें सुख दुख नाच मेळ्याक. इलेक्शनाच्या वेळार
कांय सादलें ना ताचें, तो आतां आमकां आडावन दाखयता.
हरशी तेदयाच वेळार आमी ताची रग न्हिवयल्ली. पूण
आतां अशें नाचपा ना ताचे फाटलें कारण तरी किदें ?

पयलो गुंड : ताका खंय ह्या समाजान हारयला. हो समाज खंय
वायट. ह्या समाजांतल्या वायट प्रवृत्तीक ना करचोना तो
मेरेन खंय नाचचोना.

अण्णा : म्हणजे तुमकां किदें दिसता, ह्या समाजांतली सगळी
वायट प्रवृत्ती ते आमीच ?

पयलो गुंड : अण्णा तशें न्हय.

अण्णा : मागीर कशें ?

पयलो गुंड : ... पूण उरफाटी आमचेच सत्तेक बादा येवं येता.

दुसरो गुंड : आमी ताका जिवानिशीं मारचो.

अण्णा : ... ना ... ना. ताका जिवानिशीं मारप ना. हाका राज-
कारण म्हणनात. राजकरणी लोकांनी अशें रगत गरम
करून कोता येना. अशा पिशेपणांनी उरफाटी सत्तेक
बादा येवं येता... आरे, आमकां ताका मारपाचें आशिल्लें
जाल्यार इलेक्शनाच्या वेळारूच मारतलो आशिल्ले. पूण
आमी तशें केलें ना— किदयाक तर तो ह्या समाजाचो
वीरभद्र. ह्या गांवची प्रतिष्ठा, अब्रू ताचेर अवलंबून
आसा. आरे, आयज वीरभद्र आसा म्हण संस्कृताय आसा
आनी संस्कृताय आसा म्हण धर्म आसा आनी धर्म टिकला
म्हण धर्माच्या नांवार टिकल्या ती आमचीं मतां, आमची
खुर्ची, आमची सत्ता. अशा ह्या वीरभद्राक आमी मरणाची
ख्यास्त दिवन कोता येना. आमचे सत्तेचो तो मूळखांब.
आमी ताका अशी ख्यास्त दिवंक जाय जाका लागून आपलें
सगळें किदें विमळून आपूण जावन तो नाचूंक लागतलो.
आनी अेकदां नाचलो म्हणजे साफ फसलो.

तिसरो गुंड : अण्णा, येदयान अशी खंयची ख्यास्त ती ?

चवथो गुंड : आमकां कांयच कळूंक ना.

पयलो गुंड : अशी येदचान खंयची ख्यास्त जी दिवन तो आपूण जावन नाचूंक लागलो ? अण्णा, आमकां कांयच कळू ना.
अण्णा : आमच्या दृष्टिकोनांतल्यान जरी ती ख्यास्त जाली तरी, समाजाच्या, ह्या लोकांच्या दृष्टिकोनांतल्यान ती ख्यास्त जावंक जायना.

सगळेजाण : (अण्णाक विचारतात) पूण, येदचान अशी खंयची ख्यास्त ती.

अण्णा : अशे येयात... कोणी आयकत... (Music- कांय सेकंदां उपरांत)

सगळे : हय-हय कळेलें. आमी ताका नाचयतलेच. आमी ताका हारयतलेच.

अण्णा : शाब्बास.

पयलो : अण्णामंत्री-

सगळे : झिंदाबाद !

(चैत्रेच्या उत्सवाचें वातावरण. चेडू पिशाच्या अवतारांत)

चेडू : (अंके बायलेक लेखून)- हांगा किदे चल्तां- तूं होटी भरता- हांवें किदें करचें ? तुवें कौल घेतलो- हांव तुका दितलीं आसलीं.

बायलां : (हांसतात)

चेडू : ए भटा, म्हाका दी- म्हाका दी.

पयलो गुंड : ए- पिशा, देवाच्या कार्यांत आडमेळीं हाडनाका- हांशीमार हांगा सल्लें. मांगल्यार कळना ?

चेडू : तूं- तूंच तो- तुवेंच म्हाका फटयल्लें- तुका हांव सोडचीना - तूंच तो फटींग-

दुसरो गुंड : इतली हिम्मत तुजी. सोड ताका.

पयलो गुंड : सारकी नस्ती आफत मरे (तिडकीन) नासच करून उडयतलों.

चेडू : ए- म्हाका माळूं नाका रे - म्हाका माळूं नाका-सोड. म्हजे केंस - हांव पायां पडटां.

दुसरो गुंड : पांया पडटा ? भर उत्सवांत दादल्याच्या आंगार हात घालपाक तुका कांयच दिसलें ना. ?

चेडू : नाका रे - नाका - पांयां पडटां. म्हाका माळूं नाका. हो अत्याचाराचो गर्भ सामको पोटांत सुया तोंपता. म्हाका माळूं नाका रे - पांयां पडटां.

गांवकार : ए- सोडून दियात रे ताका. पळेयात कशें कळवळटा तें. पिशाचें किदें घेवन बसल्यात ? थंय ताणें आकांत मांडला. कितलें वाजयलें- गाजयलें तरी कसोच भार घेना आंगार. लोक आपले परंपरेन सगळें आपलें किदें करीत आसात पूण हाका धुकलीत- धुकलीत हाडचो पडटा - देवाच्या पांयाकडेन हाडटकीच तरी नाचूंक लागल्यार पुरो...
('आयलोरे' 'आयलोरे' असो लोकांचो आवाज)

चेडू : हा... हा... हा... हांव जाणाच आशिल्ले तूं येतलेच

म्हण- हेंच तें पेंड - होच तो देव - हांगाच तुवें म्हाका सोपूत दिल्लो.

(इतल्यान गांवचे लोक वीरभद्राक ताशाच्या आनी डोलाच्या तालार फोर्सार करीत घेवन येतात.)

अण्णा : देवा सायबा - सर फुडें.

वीरभद्र : हूं - हूं - सोडात म्हाका.

गांवकार : ना ना.. तुका आमी सोडचेनात - तुका सोडलो जाल्यार हांगा आकांत मांडटलो - तुवें पयलीं नाचूंक जाय - सर फुडें सायबा.

वीरभद्र : ना. ना. हांव नाचचोंना.

चेडू : पिसो... हा... हा. पिसो सामको - पिसो...

वीरभद्र : पळेयात-पळेयात म्हजो भयण कशी पिशी जाल्या ती. पळेयात- पळेयात कशी पिशेपणां करता ती.

चेडू : (एका गुंडाक) - तूं तूंच तो. म्हजे आवयचो खून तुवेंच केल्लो. हांव तुका सोडचीना.

तिसरो गुंड : (चेडवाचेर दोन काडून मारता) कोणे केल्लो खून ?

चेडू : ना... ना... तुवें न्हय. तुज्या पायां पडटां.. आवय... आवय. सोड म्हाका... सोडरे म्हजे केंस... नाका रे... नाका. म्हाका माळूं नाका. हो राखेस सैतान म्हज्या पोटांत आसा रे.

वीरभद्र : पळेयात-पळेयात- हे म्हजे पिशे भयणीक कशे मारतात ते. आसा हातूंत खंय न्याय ? पळेयात-पळेयात कशें दुखाच्या झरिनीं रडटा तें-हांव आनी खंयचे खोशेच्या भरांत नाचूं ? ना...

अण्णा : ना. आ तुका नाचचोच पडटलो... किदें म्हणटात ? (लोकांक लेखून)

सगळेलोक : हय-हय. तुका नाचचोच पडटलो.

-भू-पराज धिन्ना ता थैया-तिन्ना थै (परंपारिक रितीन गीत गायतात.)

वीरभद्र : ना... ना... हांव नाचचों ना.

चेडू : आवय गे... आवय गे. नाका रे, सोड रे म्हाका.

वीरभद्र : सोडात रे ताका. पळेयात कशें कळवळटा तें. म्हज्यान पळोवं नज रे ताजे आनीक-आनीक जाल्ले हाल.

अण्णा : ना. तुका पयलीं नाचचो पडटलो.

वीरभद्र : नाका-नाका रे-म्हजेखातीर म्हजे भयणीचो जीव घेवं नाकात. हांव... हांव... पूण पयलीं सांगात म्हजे भयणिचें फुटिल्लें अब्रुचें कांकण कोण जुळयतलो ?

अण्णा : आमी जुळयतले.

गुंड+लोक : हय-हय आमी जुळयतले. तुजे भयणीक आमी न्याय मेळोवन दितले. (परतून परंपारिक रितीन गीत गायतात) धिन्ना-ता थैया. तिन्ना थै.

वीरभद्र : ना-ना... हांवें ताका सोपूत दिला. हांव नाचचोंना. म्हाका तुमचो विस्वास ना- हांव सोपूत सोडचोंना.

अण्णा : म्हणजे तू तुजो सोत खरो करपाक - ह्या गांवचे परंपरे आड वतलो. ह्या लोकां आड वतलो ? ... वर्साचीं वर्सां चलत आयिल्ल्या ह्या सामकृती दायजाक तू चुट्टी लायतलो - पळेय-पळेय- आजून वेळ आसा-तू आमच्या गांवचे नीती आड वता-बन्यान चीन आनी ह्या लोकांचो अंत पळोवं नाका- कांय खिणां भितर हे लोक ... पळेय-पळेय परंपरीक रितीन चलत आयिल्ल्या तुज्या घराण्याचो हो वारसो वतलो- आनी मागीर जातलो तो एक भयानक कोप. आकांत-सगळ्यांचो सत्यनाश. आनी ताका कारण जावन आसतलो तू- !

चेडू : आवय- आवय- म्हज्यान सोंसू नजो रे- म्हाका वांचय रे देवा.

अण्णा : (अंका गुंडाक) जों मेरेन हो नाचना तों मेरेन पिश्याक गुडायत रावात. (वीरभद्राक)- पळेय-पळेय तुज्या सुवार्था खातीर तुजे भयणीचे हत्तेक तू कारण जातलो. पळेय-पळेय. कशें वळवळटा तें.

वीरभद्र : नाका-नाका- सोडात ताका. म्हज्यान आनीक पळोवं नज- हांव नाचतां. पूण पयलीं सांगात म्हजे भयणीचे फुटिल्ले अब्रूचें कांण कोण जुळयतलो ?

अण्णा : आमी जुळोवन दितले. तुजे आवयचे हत्येचो न्याय मुद्दां तुका आमी मेळोवन दितले.

वीरभद्र : हय... हय... दितले तुमी म्हाका न्याय. (नाचपाक पावल फुडें घालता.)

अण्णा : हय . हय... तुका आमी न्याय मेळोवन दितले.

गांवकार : देवा सायबा सर फुडें.

सगळे : भू-पराज- धिन्ना ता थैय्या तिन्या थै.

गांवकार : नाचलो रे नाचलो.

सगळे लोक : भू-पराज- धिन्ना ता थैय्या-तिन्ना थै ... ..

- (गिताचो आवाज अणो जायत वता. वीरभद्र जमनीर कोंसळटा- लोक सगळे वतात.)

(वाळ आनी वीरभद्र)

काळ : ... हारलो तू. हारलो तू. नवें कांयच घडूंक ना. ... नवें कांयच घडूंक ना. युगाची युगां जालीं, हेंच पळेयत आयलां. हेंच चलत आसा. नवें कांयच घडूंक ना, नवें कांयच घडूंक ना. तींच आशवासनां- तींच फटिंगपणां- तींच नालायकपणां- पर्थून सगळें किदें तेंच तेंच- पर्थून सगळ्यांचो पुनरावृत्ती- फकत हे धर्तरेर नवे आसात ते कांय खिणांक जल्माक आयिल्ले मनीस. मनशांतल्या मनीसपणाचो जाल्यार अंत केन्नाच जाला.

आनी अशा ह्या मनीस नांवाच्या प्राण्यांमदीं कोणी अंक वीरभद्ररूपी अवतारी पुरूस जल्माक येवन अधर्म

अनीती, अन्याचार, भ्रष्टाचार, अन्याया आड आवज उठोवपाचो यत्न करीत, जाल्यारूय ताचें कांयच घडपाचें ना. जशें आयज कांयच घडूंक ना. फकत आनीक अंक वीरभद्र हारला.

(संपता)

(गोंयचे कला अकादमीन घडोवन हाडिल्ले कोंकणी एकांकिके सर्तींत (१९८६-८८) उत्कृश्ट लेखनाचे पयलें इनाम फाव जाल्ली एकांकिका)

म्हस आनी साळू

साळून म्हळें म्हशीक--

म्हशी बाये म्हशी

चर-चरत वशी

• तुकतुकीत फाट तुजी

करूं तिजेर बशी ?

किट्टु हुलुक अळंग काडून

करूं तुका खोशी ?

म्हशीन म्हळें साळूक-

साळूबाय साळूबाय

भास तुजी मोव मोव

दुदावेली साय

तुजेवरीच कोण तरी

वांगड म्हाका जाय

कावळचावरी तोंच मारून

करूं नाका वाय

साळून म्हळें म्हशीक--

म्हशी बाये म्हशी

सदांच तूं नाशी

फाट तुजी कावळचावरी

इतली काळी कशी ?

म्हशीन म्हळें साळूक--

आगो आगो साळू

रंग नाका तेळूं

वडफळ तांवडें देखून

इंगळो नाकां गिळूं

- रमेश घ. लाड

With best compliments from

**A
WELL
WISHER**

अेक बरें मागपी

Panaji-Goa 403 001

इतिहासाची पाळां

काकासायबांल्यो चिटो

हैदराबाद
२४-७-५२

प्रिय रवीन्द्र,

तुमचें २२-७ चें पत्र पोहोंचलें. सध्या पत्रांना वेळच मिळत नाही. आणि डोक्यात बँकवर्ड क्लासिस्चा अंकच विचार चालू आहे.

कोंकणींत तुम्ही वर्ध्याहून अंक पाक्षिक चालवणार याला माझा तात्त्विक पाठिंबा आहे. पण व्यवहारतः तें कसे चालेल या विषयी मला थोडी चिंता वाटते. संबंध पाक्षिक स्वतः भरून काढाल तर सोपें जातील. लोकांचे लेख मागवून ते edit कराल तर तें तुम्हाला झेपावयाचें नाहीं. पाक्षिक भरून काढणें तुम्हाला जड जाणार नाहीं. पण कोंकणीची कुठेशी पहाट होताच 'आवाज', 'साद' वगैरेंचा सुकाळ झाला तर ग्राहकांच्या खिश्त्याला तो झेपेल का, याचाहि विचार करा.

Renan चें Life of Jesus फारच goody, goody आहे. What a pity it does not end with a marriage ! अशी कोणी तरी टीका केली होती.

आतां रात्रीचे दहा वाजले. तेव्हां पत्र येथेच बंद करतों.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

१६-८-५३

प्रिय रवीन्द्र,

तुमचें पत्र मिळालें. तुम्ही पाठवलेलें सालझारच्या भाषणाचें पोर्तुगीज कटींग व त्याचें अंग्रजी मी जवाहरलालजींना दाखविलें. ध्यानपूर्वक वाचून ते म्हणाले- It is a good speech. Perfectly restrained. I wish our people could speak and write with equal restraint.

जवाहरलालजीचें हें मैत मुंबयीच्या तुमच्या मित्रांना लिहून कळवा.

सालझारच्या अंका सहकाऱ्यांत त्यांचें जीवन चरित्र लिहिलें होतें. त्याची नवी आवृत्ति येथें पार्लमेन्टच्या पुस्तकालयात मी पाहिली. वरवरून वाचली. पोर्तुगीज जनतेला तो कसा व का आवडतो हें त्यावरून कळलें.

येथील अनेकविध चर्चेत नवे नवे विचार येतात. पण ते तुमच्यापर्यंत कसे पोचवावे ?

तुमच्या पत्रांत गोडू गिरीत विषयी काहीच कसे नमते ?

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

१९-८-५३

प्रिय रवीन्द्र,

तुमचें १७. ८. चें पत्र मिळालें, 'मीर्ग' चा अंकहि मिळाला. मीर्ग पैकी 'मि' हें अक्षर म्हस्व असावें असें मला वाटतें. पण तुम्ही किंवा गोडू म्हणाल तें खरें. अंक चांगला आहे. लोकांना पचावयाला जड असाच आहार नेहमी देणार नाहीं असें आश्वासन तुम्ही लोकांना दिलें आहेच. तुमच्या पाक्षिकाच्या द्वारा कोंकणी भाषेची आणि कोंकणी समाजाची उत्तम सेवा होतील अशी आशा वाटते.

'मीर्ग' काढताना मी तुम्हाला परावृत्त करण्याचा प्रयत्न केला. आतां अवेढेच सांगतों की घेतलेले काम बंद करूं नका.

माझ्या अजजच्या लिखाणांतून येशु ख्रिस्त आणि ख्रिस्ती धर्म या विषयी मी जें लिहिलें असेल तें सर्व अंकच करून मला देऊं शकाल का ? मला तें अंकच करून छापवावयाचें आहे.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

ट्रेन मधून

१-११-५३

प्रिय रवीन्द्र,

अुपनिषदांची गोडी तुम्हाला लागली आहे हें चांगलें आहे. मधून मधून भव्य कल्पना मिळतात. आणि जो भाग लोकांना टाकाऊ वाटतो तो देखील कधी महत्वाचा, कधी काव्यमय आणि नेहमीच प्रेरणात्मक असतो. तेव्हा डोळसपणे पण प्रेमादरपूर्वक अुपनिषदांचा अभ्यास वाढवा. ओश, केन, कठ, मुंडक आणि श्वेता-श्वतर अवेढी अगोदर वाचा. मग छांदोग्य आणि नंतर ब्रह्दारण्यक. अुपनिषदांची मराठी आणि हिंदी भाषांतरे चांगली मिळतात. या अभ्यासांत तुम्हाला कुंदर दिवाणांची चांगली मदत होतील.

माझी प्रकृति तशी खालावलेली नाहीं. पण हळूहळू वृद्धावत चालली आहे. व जरी पोटदुखी बंद झाली तरी जरेची प्रगति थोडीच बंद होणार आहे ! मी 'घाडी' करीत आहे ह्या तुमचा समज चुकीचा आहे. मानवपिता मनुने सांगितलेलें सूत्र मला पूर्णपणें पटलें आहे- 'नाभिनंदेत मरणं नाभिनंदेत जीवितम्.' यामुळें मी अगदीं प्रसन्न आहे. पुढें येणाऱ्या परिस्थिति विषयी तुम्हाला 'आगाह' करावें आणि तीवर विचार करावयास लावावें म्हणून मी मुंबयीला अंक बाजू सविस्तर तुमच्यापुढें मांडली. त्या वरून अनुमान काढूं नका की माझा अुत्साह मावळला आहे.

सध्या माझे काम स्वतः काहीं पुरुषार्थ करावयाचें नसून पुरुषार्थ करूं अिच्छणाऱ्या लोकांना अनुकूलता अुत्पन्न करून देण्याचें आहे. आणि तुम्ही वाटल्यास म्हणा की प्रेरणा देण्याचेंहि मधून

मधून कधी सकारण आणि बऱ्याचदा निष्कारण रागावण्याचा अधिकार वृद्धांना असतो. त्याचाहि थोडा थोडा भाग गाजवीत राहोन.

ओशावास्या विषयीचें साहित्य गोळा करून ठेवाच. थोडें थोडें वाचून काढीन. पुढे मुहूर्त मिळतेंच निहून काढूं अयुनिपदांवर मला पुष्कळ लिहावयाचें आहेच.

अद्यां सकाळीं साडे दहाला कलकत्याला पोहोचूं. ता ७ च्या सकाळी दमदम अंयरपोटंवर विमानारुढ होअूं. अडीच तासांत गोहाटी आणि संध्याकाळपूर्वी शिलांगला पोहोंचूं. आसाम, लुशाओ हिंस आणि मणिपुरचा कार्यक्रम पुरा करून २ डिसेंबर पर्यंत दिल्लीला परतवें असा विचार आहे. मी तुम्हाला बोलवावें आणि तुम्ही न यावें आणि मग तुमच्यापेक्षां मलाच अधिक वाळीट वाटावें हा आपला नैनपूर पासूनचा जुना नियम आहे. म्हणून या खेपेला तुम्हाला बोलाविलें नाहीं.

चि. गोडू, गिरीश मुंबाजीच्या दिवाळीचे दिवे पहात असतील.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

१६-१२-५३

प्रिय रवीन्द्र,

स्वतःला 'सप्रेस' केल्याने शक्ति क्षीण होतात याचा अनुभव मी जन्मभर घेतला आहे. पुढें पू. बापूजीकडून शिकलो की स्वतःला 'सप्रेस' करावयाचें नसून शून्य करावयाचें असतें. कार्याकडे लक्ष ठेवून स्वतःला विसरून जावें हाच उत्तम मार्ग आहे.

जमनालालजी म्हणत की त्यागो कार्यकर्ते असले तरी जेवढ्यांत राहण्याची संवय झाली आहे त्याहून कमी मध्ये राहणें कोणालाहि जड जातें व तसें ओझें कोणावरहि घालूं नये. तुम्ही या बाबतीत निःशंक आसा.

'माविद्विषावहै' * हा तुमचा लेख वाचला. मला कोंकणी बेताचेच समजतें. तरी लेखांतील भाव समजलों. ठीक आहे. माझ्याशीं असलेल्या संबंधाचा निर्वाळा देण्याचा अधिकार तुम्हाला आहे. पण तो देण्याचें टाळलें असतें तरी बिघडलें नसतें.

चि. गोडूला आणि गिरीशला शुभाशिष. तुम्ही जसजसे sober व्हाल त्याच प्रमाणांत गिरीश पुंड झाला पाहिजे.

तुमचा उपनिषदांचा अभ्यास चालू ठेवाच. अरविदांचें ओशावास्यावरील भाष्य वाचलें का ? त्यांनी केनवरहि लिहिलें आहे. डॉ. राधाकृष्णनचें भाषांतर चांगलेंच असेल. मी वाचलेलें नाहीं. रवीन्द्रनाथ तर उपनिषदांचेच भक्त होते. Sadhana, Per-

* गोंयच्या स्वातंत्र्य-सैनिकांच्या कांय कर्तुपांची हांवें 'मीर्गा'त टिका केल्ली. ताकालागून मुम्बय बेळगांव कडले सगळे स्वातंत्र्य सैनीक म्हजेर खुविल्ले. इतलेंच न्हय तर हांव पुर्तुगेजांक पावतार जालां आनी तांचे वतीन वध्यांक रावन हांव हेरेगिरी करतां असले आरोपय म्हजेर त्या वेळार केल्ले. ते वृत्तिचो टिका हांवें ह्या लेखांत केल्ली.

sonality, Religion of Man हीं सारीं पुस्तकें वाचून काढा. पण रवीन्द्रनाथ मूळ बंगालींतच वाचला पाहिजे. बिसेनकडून बंगाली शिकून घ्या.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

१२-२-५४

प्रिय रवीन्द्र,

पश्चिम बंगाल, ओरिसा आणि विध्य प्रदेशचा दौरा आटोपून काल रात्री येथें आलों. तुमचीं तीन पत्रें येथें माझी वाट पहात होतीं.

आतांतरी पूर्ण तयारी केल्या वाचून गोव्यांत लढा छेडूं नये हें तुमचे म्हणणें योग्यच आहे. पण बेचाळीस सालीं पू. बापूजी स्वतः मजजवळ म्हणाले होते कीं 'आजच्या मुहूर्ताला लढा छेडल्यावांचून गत्यंतर नाहीं. देश तयार असो वा नसो, मी रणशिग फुंकणार. लोकांनीं साद अँकला तर उत्तम. पण न अँकला आणि माझी फटफजीती होणार असली तरी आजच्या मुहूर्ताला दुसरा मार्ग नाहीं.'

मग नश्वर लागलें म्हणजे शेत अर्धवट नांगरलें असलें तरी शहाणा शेतकरी पेरणी थांबवत नाहीं. आणि मोठा पूर आला म्हणजे विहीर, तलाव, ओढा आणि नदी या भिन्नभिन्न संस्था अँकत्र होअून जातात.

पण गोव्यांत पुन्हा लढा पुकारला गेला तर तुम्ही त्यांत पडवें असें मला वाटत नाहीं. तुमची अिच्छा मो समजू शकतों. पण प्रत्येकाची उपयोगिता भिन्न भिन्न प्रकारची असते. तुम्हाला लढ्यांत न पडतां लढ्याला पोषक असें काम करता येतील. गांधी साहित्य कोंकणींत आणण्याचें जें काम तुम्ही डोक्यावर घेतलें आहे तें उत्तम रीतीने करा. तेंच काम स्थायीपणे टिकणार आहे व आपलें कार्य करणार आहे.

सध्या तुम्ही मनाने, देखील अलिप्त आणि निराग्रही होअून अनुवादाचें काम अकटतेने करा. चर्चा चिंतित्सा सध्या सोडून द्या. यातूनच हृदयाचें अँक्य उत्पन्न होओल. चर्चेने स्पष्टीकरण होअू शकतें. हृदयाचें अँक्य हादिक संयोगानेच होओल.

गोंयच्या सर्वोदय संमेलनाला अजून अवकाश आहे. तुम्हाला तेथें जावयाचें असेल तर अमृतलालना सांगा. ते परवानगी देतील. पण विनोबा गोंयच्या कामाचा अँकाग्र संकल्प करून बसले आहेत. त्यांना सध्या गोव्या संबंधाने विचार करण्यास सांगणे कदाचित बरोबर होणार नाहीं. ज्यांना शक्य असेल त्यांनी त्यांना मदत करण्याचे हे दिवस आहेत. त्यांच्याकडून मदत मागण्याचे- मानसिक मदत का असेना- हे दिवस नव्हेत.

मी मार्चच्या शेवटी दोन आठवड्यासाठीं कदाचित् जपानला जाओन.

'काबिल' परीक्षेसाठी संक्षिप्त 'गोदान' ठेवण्यास माझी संमति आहे हा निरोप नाणावटींना कळवा.

चि. गोडूला व गिरीशला शुभाशिष

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

जाम : मार्च १९९०

प्रिय रवीन्द्र,

ता. १६-३ चे पत्र पोहोचलें. माझी प्रकृति पूर्वी मारखी राहिलेली नाही. हल्ली काम करतां हें ओढून ताणून आणलेलें चंडबळ आहे. तरीहि बॅकवर्ड क्लासिस्चे काम संपल्यानंतर अतिर कामें न घेतां लेखन-कार्य करावें असा विचार करीत आहे.

Tributes ची रचना अशी करा की क्रमशः सर्व वाचल्याने गांधीजींच्या जीवनकार्याची उत्तम कल्पना यावी.

मंत्री^१ आणि बिसेन^२ हिमालयाच्या यात्रेला जाणार म्हणूनच तुम्ही जातां कामा नये. काकावाडीत कोणीतरी पाहिजेच की नाही? फ्रेंच किंवा अटालियन लोकांनी शास्त्रीय शोध लावावा आणि त्यांचा फायदा अग्रजांना मिळावा असे प्रकार आजवर झाले आहेत. बेत आखतां तुम्ही आणि संधी मिळते बिसेन-मंत्रींना. दैवाचा खेळ असाच असणे. माझी तुमच्याशीं पूरी सहानुभूति आहे. Better luck next time.

कोंकणी विषयीची जबाबदारी थोडी थोडकी नाही. तुम्हाला मानसिक चिंता सहन करावी लागू नये म्हणून मी ती मर्यादित केली आहे. अपरिमेय चिंता करण्याचे सोडून घ्याल तेव्हां प्रत्यक्ष कामाचा बोझा वाढणारच आहे.

हिमालयाचा तुमचा संकल्प शुभ आहे. त्याल आपण सध्या आडीत घालून अबुव्या. यथाकाळीं तो परिक्व होओल. मी तर हिमालयाचा पुरोहित. कोणाच्याहि संकल्पा आड मी कसा येणार? अलट प्रोत्साहनच देओन. पण म्हूर्त पाहणे ज्योतिषाप्रमाणे पुरोहितांचेहि काम असतें दोन फटींगां * बरोबर तुमच्यासारख्या चतुर्भुजाने जाणे आकाशातील ग्रह देखील पसंद करणार नाहीत. स्वामी आणि अनंतबुवा यांना बरोबर घेऊन मी गेलों तेव्हां मी कौटुंबिक संबंधाचा 'बळी देण्यास' तयार झालों होतों. तेव्हां माझे ग्रह निराळे होते. तुमच्या विषयी विचार करताना मला सर्व बाजूंनी विचार करावा लागतो.

चि. गोदूने चांगली माथेफोड • माथ्यावर घेतली आहे. अंक चांगलें पुस्तक होअू शकेल. तिला माझे शुभाशित.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम

० ० ०

१. नरेश मंत्री २. शिवबालक बिसेन.

* अविवाहित ह्या अर्थान

● गिजुभाओ बंधेका हांच्या 'आ ते शी माथाफोड?' ह्या पुस्तकांतले कांय प्रसंग कोंकणीत रूपांतरीत करून 'मीर्गात दितालों. मुखार ते 'फुलत्यो कळयो' ह्या नांवान पुस्तकारूपान अजवाडा आयल्ले.

जाग : मार्च १९९०

प्रिय रवीन्द्र.

सालाझारच्या भाषणांत संयमहि आहे आणि कुंजकेपणाहि आहे. आणि अदामपणा तर खचून सरला आहे.

गांधी प्रशस्तीचें पुस्तक शम्य तितक्या लवकर आणि शक्य तितकें चांगलें करून श्री. वसंतराव बोरकरांकडे पाठवून द्या. या पुस्तकांत पोकळ शाब्दिक प्रशस्ति घेणार नाही असा विश्वास आहे.

मागासलेल्या वर्गाचें काम अजूनहि कांही महिने चालणार आहे. अजून पुष्कळ हिडावयाचेंहि आहे.

'टेबल वर्क' boring वाटून कसे चालेल? पू. बापूजींनी जन्मभर तें केलें. आणि अतिर कामेहि केलीं. आणि टीका ओढवून घेण्याची हिमत केल्यानंतर मन अस्वस्थ होअू देऊन कसे चालेल?

'मीर्ग' चें संगदण, कोंकणीची सेवा आणि गोव्याची सेवा या तीन गोष्टी मिळून जीवनाचें प्रधान कार्य होअू शकतें. कामाचा व्याप ठरविला म्हणजे त्या प्रमाणे माणसें जोडण्याचें, जोडलेलीं माणसें संभाळण्याचें आणि स्वतःच्या जीवनाला मुरड घालण्याचें प्राप्त होतें आणि तें साधतेंहि. गोदू गिरीशचा प्रश्न तात्पुरता नाही. तो जीवनव्यापी आहे. आणि गिरीशचा प्रश्न गिरीश प्रमाणेंच वाढत्या अंगाचा आहे. जुने लोक म्हणत असत की स्वताची मुलें वाढूं लागलीं म्हणजे स्वतःचा पुरुषार्थ वाढवण्याची अुमेदहि वाडते.

मला वाटतें की 'मीर्ग' ची पॉलिसी अेकांड्या शिलेदाराची पॉलिसी ठेवणें तुम्हाला झेपणार नाही. स्वातंत्र्याचा लढा चालू असताना स्वकीय पक्षाच्या सर्व लोकांना सांबाळून घेतां आलें पाहिजें. बोरकर बंधूंना माझ्यापेक्षां अधिक काळ जाणतां. त्यांच्याशी कसे वागावें हे तुम्ही अनुभवाने सुधारून घ्यालच.

चि. गोदूला म्हणावें की ती कधींच पत्र लिहीत नाहीं हें कसे? तिची 'माथाफोड' चालते ना?

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम

ता. क.

स्वतःची शक्ति आणि स्वतःच्या मर्यादा यांचा परिचय झाला आणि जीवन कलहाच्या प्रवाहांत पोहण्याची कला साधली म्हणजे जें जीवनतत्त्वज्ञान तयार होते तेंच भरीव ठरतें.

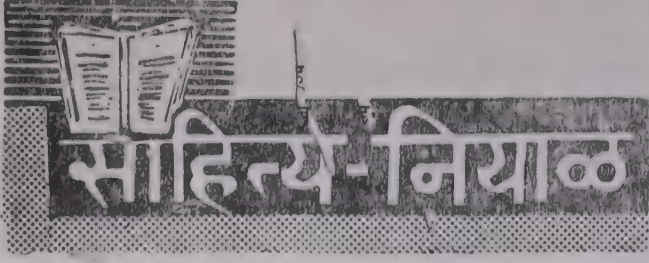
काका.

-५४-

जो खासा आपणालीं फकांडां मारूंक जाणां ताचीं फकांडां कोणच मारूंक पावना.

'आयचें जग साप शिवाडलां.'

'हय रे. पुणून देवान तुका धाडला तो कित्या खातीर? जग बदलपा खातीर न्हय?

‘कयपंजी’ आनी ‘मोगन्यांआटी’

विंग-विंगड रुपावळीचे दोन झेले

— नागेश करमली

फाटल्या कांय म्हयन्यांत कोंकणींत पुस्तकरान ज्या साहित्याची भर पडली, तातूंत दोगां कवियत्रींच्या दोन कविता-झेल्यांचो आस्पाव जाता. हांगलो ‘कयपंजी’ हो बाय माया खरंगटे (आदलें शेलडेकार) हाच्या कवितांचो झेलो आनी दुसरो झेलो ‘मोगन्यांआटी’ बाय शांती तेंडुलकार हाचो.

कयपंजी

मायाबाय फाटलीं चवदा-पंदरा वर्सांनूत बरयत आसा. महा-विद्यालयीन शिक्षण घेता आसतनाच ताच्या बरपाक आरंभ जालो. कविता तशेंच कथाय ताणे बरयल्यात आनी बरयत आसा. खूब बरोवप नासलें तरी हेरां कांय बरोवप्यांसारकें तागेल्या बरोवपाक मदेंच पूर्णविराम पडलो वा बरप उणे जायत गेलें अशें कांय जाल्लें दिसना. अशा ह्या मायाबायच्या कांय वेंचीक कवितांचो ‘कयपंजी’ मदें आस्पाव जाला. ह्या झेल्याक प्रा. हरिश्चंद्रबाब नागवेंकार हाणीं विस्तृत अशी प्रस्तावना बरयल्या आनी तातूंतल्यान हे कवितेचें आपले परीन मेजमाप काडपाचो एक प्रयत्न केला. मायाबायचे कवितेविशीं बरयतना हरिश्चंद्रबाब म्हणटात, ‘कवियत्रीच्या कवितांत परगट जाल्लें वैयक्तीक जिणेंतलें आनी समाजांत पळयिल्लें दुख, हें वेगळ्या वेगळ्या प्रतीकांतल्यान आमचे मुखार येता. ह्या कवितांचो विशेश असो की, कवियत्री सैमांतल्यान आनी भोंवतणच्या संवसारीक जिणेंतल्यान प्रतीकां घेवन तो सैम आनी संवसारीक जीण हातूंतल्या घटकांचें व्यक्तीकरण करून आपणाल्या मनाच्यो व्यथा आनी उमाले, आनी तशेंच, समाजांत दिश्टी पडपी अन्याय, अत्याचार, दुख हांकां व्यक्त रूप दिता.’

हरिश्चंद्रबाबान आपणाल्या मक्ताच उतरांनी मायाबायचे कवितेची वळख करून दिवपी जीं लक्षणां सांगल्यांत ताचेपरस वेगळे तरेन आनीक तिची वळख करपाची गरज आसा अशें दिसना. बऱ्याचशा प्रमाणांत ही कविता व्यक्तिनिष्ठ अभिव्यक्ती सादपी कविता कशीच दिसता. स्वता अणभविल्लें जें कितें विश्व आसा, ताचेच भोंवतण ही कविता विशेश रूपान घुंवत उरता. खंय खंयूय

अणभवांची तीव्रताय खरपणान उकती जाता खरी, पूण कांय कडेन ही तीव्रताय उकतावपाची तांक बरीच उणी पडल्या अशेंय जाणवता.

थंड थंड दनपारच्या वेळार
धर्तरी जळटा जेन्ना वोतान
मनांत एक फुट्या ल्हार
शंक-शिपयो वेंचतां-वेंचतां
भुरगेपणाक येता भार

अशें ‘भुरगेपण’ हे कवितेंत उमाल्यान म्हणपी कवियत्री,

निळ्या निळ्या मळबा पोंदा
भिरकी मारुंक मन आशेता
मोटव्या पाख्यांची जावन कोंबी
जमीन हांव उस्तितां

अशें म्हणीत ‘मन आशेता’ हे कवितेंत असहायपणाची व्यथा उकतायता तेन्ना, ही कविती जिविताच्या दोन थरांमदें कशी झेल घेत रावता तें दिसता. आनी हांगा, कवियत्रीन आपणाले तांकीप्रमाण जोडिल्ल्या अणभवांची साद्या सुद्या उतरांतली जायना, तीव्रताय दिसता. पूण ‘काजळ काळें पांगरून घेवन । ज्योत एक ही थर-थरता । फाल्यां प्राचिचेर सुर्या येतलो । सपन आज ती पळेता ’ अशी जेन्ना उतरां येतात, तेन्ना तांतूत मनाक थाकाय दिवपाचो सूर भरसल्लो आसलो तरी तांच्यांत ती खर तीव्रताय जाणवना. हाका लागून मायाबायची कांय कविता जशें आसा वा दिसता तशेंच आपणाल्या उतरांनी सांगपी निवेदन रुपांतलीं शब्दचित्रां कशीं जाल्यांत,

ही रेंवटजमीन, भुमभुशीत
मुळां धरून दवरिना
ती तांबडी माती, चिकट माती
मुळां घट्ट घट्ट धरता

ह्यो ‘ती माती ही माती’ हे सारके कवितेंतल्यो वळी तर निवळ कितें दिसलां वा दिसता ताचें सरळ वर्णन करून सांगपीच कश्यो जाल्यात. ह्या वर्णना फाटल्या निरिक्षणांतल्यान एक कलात्मक

अभिव्यक्तीचें रूप घेवन जर ह्यो वळी आयिल्ल्यो तर तांका कविता म्हणून एक वेगळी उंची येवपाची.

चान्न्या रातीं, दर्या कुशीक
रहार जावन खेळचें आसा
गो मना सांगात दी
काळखाचो दर्या पेंवचो आसा
तूं मात्सो वांगड दी.

अशें 'वांगड दियात' हे कवितेंत म्हणपी कवियत्री जेन्ना 'केन्नाच मेळना' हे कवितेंत-

सुखा फाटल्यान धांवपी पिशा
सुख अशें केन्ना मेळना
पारज मुठींत धरुंक गेल्यार
तो हातांत केन्नाच उरना

अशें सरळ उतरांनी सांगता तेन्ना काव्यरचनेच्या दोन रुपां-मदलो फरक रोखडोच जाणवता. एकेक काव्यात्मतायेची सया लाभल्या, दुसरें काव्यभावनेक कुशीक काडून सरळ अणभव सांगप जालां. मायाबायन ह्या गजालींचेर बारकायेन लक्ष दिवन, आपणाली कविता, कवितेच्या पांवड्यार वयर कशी वेता आनी थंयच्यान ती कवितेच्याच रुपांत मांडिल्ल्या पूण केवळ वर्णन वा अणभव आसा तो -जसो आसा तसो सांगून अडोवपाच्या थरार कशी देंवता तें समजून घेवपाची खूब गरज आसा.

मायाबायचे कवितेंतल्यान आनीक एक जाणवलें तें म्हळ्यार व्यथा-कथांचे पावलटीन चलपी ही कविता बऱ्याचशा प्रमाणांत आपलेच भितर कांचवेवन आनी थोडोशी आंखडेवनच रावंक सोदता कशी दिसता. देखीक 'कवनां तलें हें एक 'कवन' :

फूल फुल्लें, हांव भुल्लुसलें
ताचे पाकळे पाकळेंत घुस्पलें
दुसऱ्या दिसा पाकळेंत पाकळी
झडिल्ल्या देठान, म्हाका जागयलें

हांतूत असहायतेची, घडपाचें आसा तें घडलें अशें मानपाची एक भावना आसली तरी तोच एक सूर अदीक प्रभावी जावंचो अशें दिसना. शेकीं, असहायताय, व्यथा, दुख हातूंतच बुडून उरप म्हळ्यार, ज्या जिविताचेर मोग करपाक, आस्त धरून फुडें सरपाक हें सगळें कितें आसा अशें मानतात, ताका आधारच उरचो ना. 'तरनाट्या' हे कवितेंत मायाबायक 'मातयेंतल्यान नवविश्व उबारचेली तुजी शक्त' हें सांगपाचें जंय वळ आसा थंय तिका अदीक जिवाळ, अदीक फुलून येवपाचीय शक्त जोडपाक कठीण जावंचें न्हय. तेखातीर अर्थांतच अणभवविश्वय अदीक विस्तारीत जावपाची गरज आसा ताका अजून विमुक्त मेकळे सूर उकतावपाची तांक येवपाची गरज आसा.

मोगऱ्यांआटी

'कयपंजी' ची रूप सया एके तरेची जाल्यार शांतीबायचे 'मोगऱ्यां आटी' चो रूप-रंग दुसरेच तरेचो. शांतीची विद्यार्थी

जीण अजून चालूच आसा. फाटलो पांच-सात वर्सां कोंकणीच्या वावरा-मळार वावुरता वावुरतांच ताची कविता जल्म घेत आसा. जिवितांतली तरणाई म्हणटात ती तर कवितेच्या उतरांनी देंवतच आसा. आनी ते नदरेन पळयल्यार 'मोगऱ्यांची आटी' एके वटेन तरण्या मनाचे ल्हवपीक मोगा उत्कर, उमळे उकतायता आसतनाच सामाजिक न्याया-अन्यायाचेर आनी धोंगां पोंगांवेर बडी मारपाक सिद्ध जातना दिसता. ती निकतीच फुलूंक लागल्या. येन्नादरच, तिचे भितर अंदून उरिल्ल्या वासा-परमळाची तरा कळची ना. ते खातीर अजून थोडो वाट पळोवची पडटली. तरी पूर्ण, जी सुलूस मेळटा ती कान दिवन आयकुपासारकी आनी नदर फांकोवन पळोवपासारकी. शब्द, शब्दांक आशिल्ले भायले भितल्ले नाद, भाव-भावनांच्या ल्हारां-तलो ताल, प्रतिमा-कल्पनांची रूप-सया अजून तिका आनिकय होल-मुपाची गरज आसा. आज ती एके वटेन मोगा म्हाका दिसता ! सदींच तूं हांसत उरचें 'अशें मोगा गीत गायता आनी वांगडाच दर्यांत उडी मारतल्यान ! जिवाची पर्वा करची न्ही' अशेय गर्जून सांगता.

'मोगऱ्यांआटी' तलो मोगा उमाळो तरातरांनी उकतो जाता' एके कडेन तो

मोगऱ्यांआटी वावली तरी
फुलां झडून गेली तरी
तूं हांगा नासलो तरी
तुजी याद येयत रावतली.

अशा उतरांनी व्यक्त जाता. जाल्यार दुसरे कडेन त्या उमाळ्याक मायाळपणाची देग लाभिल्ली दिसता. शांतीबाय म्हणटा,

जिवीत भर सगळेकडेन
जैतूच तुका मेळत रावचें
सदींच म्हज्या मोगा तूं
उमेदीन फुलून उरचें

'सगल्याक दिवो दाखयत यो' हे कवितेंत तर हो उमाळ्यांचो सूर अदीक विश्वास दिवपी जाता. कवियत्री म्हणटा,

म्हाका मेळूंक येतलो तेन्ना
दर्या गाज घेवन यो
व्हडें म्हजें व्हलें तुजें
सगळ्याक भोंवडी करून यो.

'मोगऱ्यां आटी' तले कवितेंत आयिल्लो मोगिकेचो 'पिया' आनी पियाची 'मोगिका' दैववादी दिसनात. तांच्यांत खोल आत्मविश्वास आसा. 'तुजे नदरेंत' हे कवितेंत ही गजाल इल्ली स्पष्टपणान उकती जाल्या :

तुजे नदरेंत
मळबायेदो आदार आसा
धर्तरेचें सुख आसा
जिणे म्होवाळ सपन आसा
म्हजी घुरचल्ली इत्सा आसा.

जिद्द, फुडाराचेर विश्वास, कर्तृत्वाचेर भर, निर्धारीवृत्ती

असल्या घटीचे बुन्यादीचेर ही कविता उबी रावपाचो प्रयत्न करता. आनी हातूंतल्यानच समाजांतलें बरें वायट नदरेंत भरून घेवपाचोय आटापिटो तो करत. 'शेंसविधी', 'सती' सारक्यो कविता हेच समाजीक जाणविकेंतल्यान आयिल्ल्यो दिसतात.

शांतीबायची कविता पियायेन उतरणी आनी अणभवान नव सुकी आसली तरी तिका तिचो मार्ग खबर आसा- निदान ताची जाणवीक आसा हें स्पष्ट दिसता. 'कवित म्हजी फुलता तेन्ना' हे कवितेंत हाची बरी नाट मेळटा :

होमखणाचो धग जेन्ना कोणाकूच सोंसना
आनी अत्याचार अन्याय सोंपचें चित्र दिसना
फुला सारक्या मनांतल्यो बावून वतात भावना
आनी लासून गोबोर जातात जिणेविशीं कल्पना
म्हज्या काळजांतल्यान म्हजी कविता भायर सरता तेन्ना.

शांतीबायच्या ह्या संग्रहाक बाय हेमा नायक हाणी प्रस्तावना बरयल्या. तातूंत हेमाबाय म्हणटा : 'वेगळचोवेगळचो भावना आपले तांकीप्रमाण कवितांनी हाडपी बाय शांती तेंडुलकार हाच्या 'मोगऱ्यांआटी' कवितासंग्रहाचो परमळ निकतोच सुटपाक लागला. हो परमळ तिगोवन दवरपाचो वावर ताका करपाचो आसा. कवियत्रीन आपणाली समाजीक जाणविकाय

वाडयली, लालित्याची कळाशी मेळयली आनी आशयाची खोलाय जोडली जाल्यार हाचेपरस बऱ्यो काव्यरचना ताचेकडसून घडटल्यो.'

मोगऱ्यांआटी'न फकत सुरवात जाल्या. अजून मुखावयलो प्रवास घडपाचो आसा. 'नाचयतले आमी' हे कवितेंतलीच उतरां घेवन सांगचें तर 'आतां आमी नाचतलेच'. आनी तुमकांय नाचयतले. आमच्या तालार। फकत आमच्या तालार। अशें निखटें गाजोवन सांगूनच जावंचें ना. जाल्यार, हे मुखार येवपी रचनांतल्यान तें खरायेन प्रत्ययाक्य येवचें पडटलें. ताचेखातीर करची पडटली ती साधना. आनी तिचीच खरी गरज आसा. आनी तातूंत आस्पावता कवितेचो रचना-बंध, आशयाची खोलाय, अणभव आनी अभिव्यक्तीची उत्कटताय; आनी उतरांचे बडींतच दपून आशिल्ले तांचे नाद आनी अर्थसया जाणून घेवन ताचो कवितेंत उपेग करपाची तांक.

❧ कयपंजी : माया खरंगटे

उजवाडावपी : अपुरबाय प्रकाशन, वळवय
पानां १६ + ६४ / मोल : रु. ०/-

❧ मोगऱ्यांआटी : शांती प्रभु तेंडुलकार

उजवाडावपी : संजय प्रकाशन, खोडयें.
पानां १० + ६६ / मोल : रु. १५/-

मरणयात्रा...

कोंड्या बडयो
दोरां वावळचो
गाठायत गाठायत
चार पांवड्याची
बांदचि
निसण...

म्हजें
उवंत
मडें...
शिरतेर फुलयत
निसणीर आवळीत
खरस काडीत
खांदावयलें वोजें
सरणार
थिरायतलीं
चार जितीं मडीं...

- परेश नरेन्द्र कामत

- काकासायब म्हणटाले : अनुकरण म्हळ्यार मरण. लेखकान दुसरे भाशेन बरोवंक जायना. दुसऱ्याचें अुशेन घेवन आपणालें म्हूण सांगूंक जायना.

पुणन अशें केन्ना जायना.

मनीस कोणा कोणा कडल्यान कितें कितें घेत मुखार सरता. जें घेता तें मनीस ताचें जाता. तशें दुसऱ्यान कोणे हाचे पयलीं बरयलां म्हूण हाचें बरप ताचें न्हय जायना.

पुणून हालीं हांव आनीक अेका निर्णयार पावलां-

हांवें दुसऱ्या सारको जावंक जायना तसो दुसरो म्हजे सारको जावंक जायना. खरो मौलीक original लेखक तो की जाचें अनुकरण कोण करूंक पावना.

रस्कनाचें 'अण्टु दीस लास्ट' पुस्तक वाचून गांधीचें जिवीत म्हासावन बदल्लें.

असले कितले गांधी संवसारांत मेळटले आनी असलीं कितलीं पुस्तकां मेळटलीं ?

मोगाचे दोळे टेलेस्कोपा सारके. दुस्वासाचे मायक्रो-स्कोपा सारके.

(१८ पानावेल्यान)

कुशीक दवरिल्लें पातळ चादरावरी आंगार ओडून घेत विमलान म्हळें, 'मनू, तुजे तकलेक चडिल्लें रगत अजून देंवक ना. तें आदीं देंवक जाय. मगेरच तुजे दोळे उकते जातले. हें चित्र भोव वायट जालां मनू. भडक आनी कलाहीन !'

'मनू उसळ्ळो. 'तुका चित्रवळें-लें कितें कळटा? अरवळ तूं. चित्रवळा म्हळ्यार कविता करचे इतलें सोपें न्हय.'

'अशें, राव मातसो राव. निवळायतां तुका.' मगेर ताणें ताका दोळ्यांचाच म्हऱ्यांत आफयलो. ताजें कमरेभोंवतणी हात घालून विमल ताका बेडूमोंत घेवन गेलें. आंगावेलें पातळ कुशीक मोखून ताका घट्टन उबें रावलें. आफोवणें दिल्लेवरी. विणांत मनू एक उज्याचें केण जालो. आतां हाका हांव कापरावरी जळोवन उडयतलों अशा हावेसान ताणें विमलाक गोपांत घेयलो. वेंग घट करीत ताणें ताच्या कानांत म्हळें, 'आनीक आनी हो त्याग कित्याक म्हण, विमल ?'

'तुजो Creative process अर्दकुटो उरचो न्हय म्हण.' तें ताच्या कानांत खातकुल्यो केल्लेवरी हांसलें. 'म्हजी पोरट्टे काडल्या. फुकट न्हय. ताजें पुराय मोल वसूल करतलें हांव.'

'विमल, खरीच तुजी ही गरज ?'

'कसलो पिशाचरी प्रस्न विचारता ? हाजी जाब बांगलांकडेन केन्ना आसता. इतलो वेळ प्रण्याचो खेळ खेळ्ळें आतां हें घडपाचेंच.'

'खेळ ?'

'आनीक फटयो नाकात मनू !'

भायर सूर्या अस्तमतेक तेंकिल्लो.

कंवळ्या किर्णाचो सातरंगाचो लिपदिप खेळ चलतालो. कांय खीण. आतां ह्या लिकलिक कीर्णांक काळखाची सदां मारतली. मगेर सगळें थंडशीत जालें, दरया गाजेवचो थामिल्लेवरी.

वेळ पड म्हणसर तांचो खेळ चललो. मनून विमलाक कापरावरी जळोवन, पांगळून उडयतलों ह्या हावेसान वेगेंत घेतिल्लें. पूण ताका उपरांत दिलें आपूणच कापरावरी पांगळून वचूंक लागलां. तें मात रसमाचे लडीवरी जशाचे तशें नकसूद हांथरुणार आसा. आनी तृप्ततायेचें हाशें हासता. मनूक अजाप, साळकाच्या देठावरी हे नाजूक चलयेक ही शक्त खंयची ?

विमल उठलें. कुशीक पडिल्ली साडी तशीच आंगार ओडून घेवन आनी हेर वस्त्रां हातांत घेवन तें टॉयलेटींत गेलें. वतां वतां ताणें म्हळें 'आतां तर तुज्यांत पुरतें गुंथलें हांव. सुटका ना आतां.'

'तुका तसो थोडोच सोडीन हांव !'

तें न्हेसून पर्थे आयल्यार मनू चित्रा मुखार तकलेर हात मारून भोव खंती जावन बसला. तें फुलांचें पयतण घातिल्लेवरी ल्हवच पावलांनी म्हऱ्यांत आयलें आनी ताजें माथें आपल्या हड्ड्यार तेंकोवन घेवन उबें रावलें.

'चित्र इतलें बाबत कशें जालें विमल ?'

'तुवें तुजो चंवचाळ काम त्या चित्रांत देंवयला. पळे, म्हजें हड्डें कशें पूतनेच्या हड्ड्यावरी चितारलां तुवें. म्हजें कमर. इतलें जाड आसा रे ? आनी शी, ती ताका कितली उबारी दिल्या तुवें !'

सुकिल्ल्या, पिनिल्ल्या आवाजांत मनून म्हळें, 'तू कितलीं वरां तिश्ट रावलें, तुका

तशें उबें करून तुजो अपमानच केलो हावे. तातूंत हें बाश्कळ चित्र. म्हजो अधःपात कित्याक जालो विमल ?'

विमल सगळें आंग घुसळायत हांसलें. मनू तिडकीन उठलो. 'पिनूनच उडयतां तें चित्र !'

विमलान ताका आडायलो. हो तुगेत्या विकारी मनाचो हारसो, मनू. एक बरी देख. हें तशेंच आमी टुंकाच्या पोतक घडी घालून राखून दवरचें.

'म्हणजे सगळे यत्न फुकट गेले तर !'

'अशें कित्याक म्हणटा तूं, मनू. केदी व्हडली देख दिली ह्या चित्रान आमकां. म्हाका आतां एक होलमलें, आर्टिस्ट म्हण तुजो फॉर्म आनीक परजळटलो जाल्यार तुवें बेगीनच लग्न करूंक जाय. मनाचो विकार आनी घुस्पागंदळ सोपोवन उडोवंक जाय.'

'खरें तुजें विमल. मगेर हांव हेर चित्रावांगडाच आनीक एक चित्र निर्मितलों, जितें जिवें सगळ्या अर्थान परिपूर्ण ! ताजो धनी हांव आसतलों; म्हज्या हातांत ब्रश आसतलो. पूण निमणेचो सगळो आनंद मात तुका ! एकूण ह्या चित्रान आमच्या लग्नाचें मुळवण घालेंच.'

विमल आरपार हांसलें. 'मगेर हांव तुका दाखोवन दितलें, हांवय तुजेवरीच एक फिशाल आर्टिस्ट म्हण ! हांवें पयलींच सुनशा दिल्ली तुका, हें चित्र आनीकय एकेभशेन काडूंक येता म्हण. तूं अरवळा भशेन हातांत चाबकावरी ब्रश धरून बशिल्लो.'

हांडीर आसा चेडो, सोदता सगळी वाडो-

अशेंच जाता आमचें सगळ्यांचें.

आमकां जाय तें आमचेच भितर आसता. पुणून तें सोदपाक मात आमी अख्खो संवसार माड्डितांत.

- गोंय स्वतंत्र जावचें म्हूण आमी खूब वावुरले.

पुणून स्वतंत्र जातकूच गोंयचें कितें करचें हाचो अकल्या तरी सभाग्यान विचार केल्लो न्हय ?

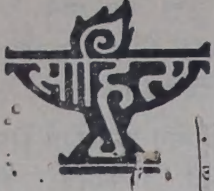
कांय जाणाची वाड अमकीच अेक पिराय जातकूच थांबता. मगीर कितलेय पावसाळे वचूंत, ते तेदेच अुरतात.

भुरग्यांक भुरग्यांच्यो काणयो नाकात. राक्षसांच्यो जाय.

सत्य अुलोवप सोंपें.

सत्य आयकप कितल्या त्रासांचें ! न्हीद खळयता.

साहित्य अकादेमी

नवीं कोंकणी उजवाडावपां

- * कोंकणी काव्य संग्रह
संपादक : वा. भ. बोरकार 45/-
- * कोंकणी कथा संग्रह
संपादक : चंद्रकांत केणी 50/-
- * दोन दंगाळी भात
बरोवपी : तकळी शिवशंकर पिल्ले, अणकारपी : आर. के. राव 35/-
- * दोळ्यांतले किशीर (बंगाली कादंबरी)
बरोवपी : रवींद्रनाथ ठाकुर, अणकारपी : एन्. एन्. आनंदन 45/-
- * मल्याळम् साहित्याचो इतिहास
पी. के. परमेश्वरन् नायर, अणकारपी : आर. के. राव 45/-
- * कन्नड साहित्याचो इतिहास
बरोवपी : र. श्री. मुगळि, अणकारपी : जे. बी. मोरायस 60/-
- * नानालाल
बरोवपी : उमेदभाई मणियार, अणकारपी : पुंडलीक ना. नायक 5/-
- * गालिब
बरोवपी : एम्. मुजीब, अणकारपी : नारायण वादोळकार 5/-

English

- ❖ The Golden Treasury of Indo-Anglian Poetry
Comp. V. K. Gokak (6th ed.) 50/-
- ❖ History of Indian-English Literature
by : M. K. Naik (2nd ed.) 60/-

Just Released

- ❖ Encyclopaedia of Indian Literature (Vol. III)
Chief Editor : Amaresh Datta 400/-

Send your order to :

SAHITYA AKADEMI

Regional Office,

172, Mumbai Marathi Granth Sangrahalaya Marg,

Dadar, Bombay-400 014.

☐ Phone : 413 57 44

जाग प्रकाशन

महाभारत

दोन खंडांत

आख्यानां, उपआख्यानां, चिंतनां आनी संस्कृतायेचे नदरेन म्हत्वाच्या
थळा वयल्या भाश्यांसयत

मोल रुपये :- २५०-००

अनुसर्जन :-

रवीन्द्र केळेकार

महाभारत म्हळ्यार रत्नांची अेक खण. तातूंत अितिहास मेळटा.
धर्मशास्त्र, नीतिशास्त्र, समाजशास्त्र, अध्यात्मशास्त्र, सगळें मेळटा.
महाभारत म्हळ्यार चिंतनाचो एक विस्ववेश
भारतीय आख्यानांचो एक कलपरूख

यदि हास्ति यदयत्र यन्नेहास्ति न तत्, क्वचित्

- हातूंत आयलां तेंच तुमकां हेरकडेन मेळटलें. हातूंत येवंक पावूंक
ना वें. मात, खंयच मेळपाचें ना.

जाग प्रकाशन

प्रियोळ, म्हाडुळ, गोंय ४०३ ४०४